

374
๑๖๗.๘๗
๕.๒

เศรษฐศาสตร์

การศึกษานอกระบบโรงเรียน

มันซูร์ อาห์เมค เขียน

8 ส.ค. 2525

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ตลุมพית 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 11 โทร. 3921575, 3915058

แปลโดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุนทร โคตรบรรเทา
(คป., คม., Ph. D.)

หัวหน้าแผนกวิชาการศึกษาผู้ใหญ่
และผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ก

87670

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2524

สงวนลิขสิทธิ์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร สุขุมวิท 23 กทม 10

โทร. 3922562

คำนำของผูแปล

เอกสารฉบับนี้แปลมาจาก Manzoor Ahmed, The Economics of Nonformal Education: Resources, Costs, and Benefits, (New York: Praeger Publishers, 1975).

ผูแปลเห็นว่าหนังสือนี้เป็นประโยชน์สำหรับนิสิตที่เรียนวิชาการศึกษานานาชาติ และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตลอดจนนิสิตวิชาบริหารการศึกษา และนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ทั่วไป เพราะจะทำให้ นิสิตมีความรู้กว้างขวางขึ้นเกี่ยวกับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการมองการศึกษาประเภทนี้ในแง่เศรษฐศาสตร์การศึกษา นอกจากนี้ผูแปลยังได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีอยู่ในโลก โดยยกตัวอย่างกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศพัฒนา และกำลังพัฒนา ก่อนที่จะได้วิเคราะห์การศึกษาประเภทนี้ในแง่เศรษฐศาสตร์

ข้าพเจ้าได้แปลหนังสือเล่มนี้ออกมา เพื่อนิสิตจะได้ทราบทวนสิ่งที่ได้อภิปรายในชั้นเรียน งานแปลชิ้นนี้คงจะเป็นประโยชน์สำหรับนิสิต โดยเฉพาะวิชาเอกการบริหารการศึกษา และการศึกษานานาชาติ ตลอดจนนักการศึกษา และผู้สนใจวิชาการศึกษาทั่วไป

สุนทร โคตรบรรเทา

34/315 ซอยโชคชัย 4

ลาดพร้าว ต. ลาดพร้าว

บางกะปิ กทม 10

คำนำ

โดย

ชาร์ลส์ เอส. เบนสัน

ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายในโลกกำลังสนใจที่จะพัฒนาระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหนังสือของ ดร. มันทู อาห์เมค เล่มนี้จึงออกมาในเวลาพอดี และเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นอย่างละเอียดรอบคอบสำหรับผู้อ่านโดยเฉพาะ ข้าพเจ้ายังไม่เห็นหนังสือเล่มใดที่กล่าวถึงปัญหาและเนื้อหาสาระของวิชานี้ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนเช่นนี้

ถ้าหากจะให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นเครื่องมือในการวางแผนนโยบายของสังคม จะเห็นว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีข้อดีอยู่สองประการ คือเป็นการศึกษาที่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยในแง่เรียนและสามารถจัดได้แมแต่ในประเทศที่มีปัญหาเกี่ยวกับประชากรและความยากจน และเป็นการศึกษาอีกรูปหนึ่งซึ่ง เนื้อหาในหลักสูตรเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชนส่วนใหญ่ ทั้งสองประเด็นนี้เป็นเรื่องน่าลองพิจารณา

อาห์เมคแสดงให้เห็นว่าการประหยัดค่าใช้จ่ายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนส่วนใหญ่อยู่ที่การประหยัดค่าใช้จ่ายในด้านเวลาของมนุษย์ ครูเป็นจำนวนมากทำงานแบบอาสาสมัคร โดยไม่ได้ค่าตอบแทน นักเรียนและกิจกรรมการเรียนสามารถจัดขึ้นเมื่อผู้เรียนประกอบอาชีพประจำวันเสร็จสิ้นลงแล้ว หรือไม่มีภารกิจหน้าที่อย่างอื่น ดังนั้นจึงทำให้ลดค่าใช้จ่ายลงพอสมควร แต่อาห์เมคได้เน้นว่าค่าใช้จ่ายในด้านวัสดุอุปกรณ์การสอนต่อนักเรียนหนึ่งคนอาจจะสูงกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน ถ้าจะให้เปรียบเทียบกัน เรื่องนี้นับว่าสำคัญต่อการวางแผนจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต่อไปในวันข้างหน้า

ส่วนในเรื่องหลักสูตรนั้น ระบบการศึกษาในโรงเรียนมักจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเน้นในด้านทักษะที่ต้องการและเป็นประโยชน์เฉพาะในภาคเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาเท่านั้น ส่วนระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนาทักษะซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตในหมู่บ้านและชุมชนเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงมีข้อสังเกตอยู่สองประการ คือ ประการแรก ทักษะบางอย่างที่เป็น

ประโยชน์ในหมู่บ้านและชุมชนมีสอนกันอยู่ และสอนกันมานานแล้วโดยไม่คำนึงถึงว่ารัฐบาลจะสนใจในวิธีการนี้หรือไม่ เพราะไม่เช่นนั้นประชาชนส่วนใหญ่จะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไป นักวางแผนการศึกษาควรจะไต่ถามว่าระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เคยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจะดีกว่าสิ่งที่เราเรียกว่า "การศึกษาตามธรรมชาติ" หรือไม่

ประการที่สอง ถ้าหากว่าหลักสูตรการศึกษาในระบบโรงเรียนแยกห่างจากหลักสูตรนอกระบบโรงเรียนมากเท่าไร ผู้ที่จบการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะสามารถศึกษาต่อในระบบโรงเรียนได้น้อยลงเท่านั้น ประเด็นนี้เองที่จะทำให้ผู้เรียนในการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เรียนก็สนใจมาเรียนน้อย ซึ่งผมขอยืนยันว่าถ้าจะเน้นเฉพาะทักษะในระดับท้องถิ่นอย่างเดียวอาจไม่เป็นความคิดที่ดีนัก

ข้าพเจ้าเห็นว่า ดร. อาห์เมตยังไม่ค่อยมั่นใจนักเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือในการวัดคำนวณปริมาณของค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาการศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือพูดอีกนัยหนึ่งเห็นว่า ดร. อาห์เมตได้สนใจค่าใช้จ่าย เครื่องมือวัดประสิทธิภาพ และวิธีการวัดผลประโยชน์อยู่หลายประเภทด้วยกัน ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าชอบชาในการประเมินคุณค่าของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะทำได้มากถึงเพียงนี้ แต่อยากให้ข้าพเจ้าคนความเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนในขณะนี้คงจะทำได้ลำบาก ถ้าไม่มีหนังสือของ ดร. อาห์เมต เล่มนี้ อยู่ในมือ

กิตติกรรมประกาศ

หนังสือเล่มนี้จัดทำขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคนควาเกี่ยวกับการเงิน และประสิทธิภาพของการศึกษาทุกระดับ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการการเงินเพื่อการศึกษา ระหว่างประเทศ ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ที่เบิร์กลีย์ การสนับสนุนทางการเงินเพื่อการวิจัยครั้งนี้ได้มาจากกองทุน 2 ปี ซึ่งโดยองค์การพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกาได้จัดสรรให้แก่โครงการนี้ ส่วนใหญ่ของงานวิจัยครั้งนี้ได้ทำในระหว่างฤดูร้อน ปี ค.ศ. 1973 เมื่อข้าพเจ้าและคณะกรรมการพัฒนาการศึกษา ระหว่างชาติมาเพื่อร่วมทำโครงการนี้

ข้าพเจ้าเป็นหนี้บุญคุณ ศาสตราจารย์ กาย เบเนเวนีส หัวหน้าผู้ตรวจสอบโครงการ ที่ทำให้การศึกษานี้เกิดขึ้น และข้าพเจ้ารู้สึกเป็นหนี้บุญคุณ ศาสตราจารย์ ชาร์ลส์ เบนสัน ที่ได้ให้คำแนะนำ กำลังใจ และการช่วยเหลือมาตลอดเป็นเวลาหลายปี

ข้าพเจ้าเป็นหนี้ความคิดของเพื่อนร่วมงานที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษา ระหว่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฟิลิป เอช คุมบส์ ซึ่งไม่สามารถดึงออกมาได้ ข้อมูลต่าง ๆ ในหนังสือเล่มนี้ได้มาจากผลงานของข้าพเจ้าเองในช่วงสามปีที่ผ่านมาที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษา ระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม เพื่อนร่วมงานของข้าพเจ้าไม่ได้มีส่วนร่วมใน ความบกพร่องของหนังสือเล่มนี้แต่อย่างใด

บาร์บารา อีสราเอล โคชวยแก่ไสตนด์บี และ เดบรา ไฮต์ เป็นผู้พิมพ์ต้นฉบับร่าง และต้นฉบับ.

สารบัญ

	หน้า
คำนำของผู้แปล	ก
คำนำ โดยชาร์ลส์ เอส. เบนสัน	จ
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญตาราง และรูป	ง
บทที่	
1 บทนำ	1
2 สภาพทางด้านการเศรษฐกิจและสังคมของการศึกษานอกระบบโรงเรียน -	5
ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากร	5
ความบกพร่องของโครงสร้างการศึกษาในปัจจุบัน	9
แนวคิดกว้าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ในการศึกษานอกระบบโรงเรียน	10
คำนิยาม	11
ปัญหาทางเศรษฐศาสตร์	12
เชิงอรรถ	18
3 ทรัพยากร	23
ทรัพยากรทางการเงิน	24
เงินของรัฐ	25
เงินของครอบครัว	27
เงินบริจาค	28
เงินจากกิจการทางเศรษฐกิจ	31

ทรัพยากรที่เป็นวัตถุและอาคารสถานที่	33
เวลา	36
การประเมินทรัพยากร	39
เงินแผ่นดิน	41
เงินบริจาคเอกชน	42
กิจการทางศาสนาและรัฐกิจ	43
หน่วยงานบริการของรัฐ	44
สิ่งอำนวยความสะดวกทางสื่อมวลชน	45
กระบวนการศึกษาแบบพื้นบ้าน	46
องค์ประกอบที่มีผลต่อการระดมทรัพยากร	47
เชิงอรรถ	49
4 ค่าใช้จ่าย	53
แนวคิดและประเภท	53
เครื่องมือวัดค่าใช้จ่าย	56
องค์ประกอบภายนอก	56
องค์ประกอบภายใน	57
พฤติกรรมของค่าใช้จ่ายทางการศึกษา	61
ลักษณะการประหยัดค่าใช้จ่าย	64
ค่าใช้จ่ายต้นทุนต่ำ	64
ค่าใช้จ่ายตามบุคคลต่ำ	66
การหาค่าใช้จ่ายช่วยตัวเอง	67
การคุ้มครองของค่าใช้จ่ายในการศึกษานอกระบบโรงเรียน	68

	การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน	69
	ต้นทุนของค่าใช้จ่าย	72
	ข้อสรุปท้ายบท	74
	เชิงอรรถ	76
5	ผลประโยชน์ และค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล	79
	ตัวอย่างการประเมินผลประโยชน์ทางการศึกษา	79
	ลักษณะของผลประโยชน์	84
	กระบวนการเรียนรู้และผลประโยชน์	85
	ความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์กับค่าใช้จ่าย	86
	โครงสร้างของค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล	90
	ปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลจากประสบการณ์ในโครงการต่างๆ	94
	การส่งเสริมการเกษตร	94
	โครงการฝึกวิชาชีพ	98
	โครงการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้	101
	โครงการออกแบบประมงในท้องถิ่น	104
	โครงการทาสีมรดก	107
	สรุป	112
	เชิงอรรถ	116
6	ประโยชน์ของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์	119
	ข้อจำกัดของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์	119
	หน้าที่ของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์	121

บทที่

หน้า

ขั้นตอนที่เป็นประโยชน์สองประการ

123

เชิงอรรถ

125

บรรณานุกรม

127

กัณฑ์

131

บัญชี คำศัพท์

137

ประวัติผู้แต่ง

145

ประวัติผู้แปล

147

สารบัญตารางและรูป

ตารางที่

หน้า

1	จำนวนนักเรียนประถมศึกษาในเอเชีย อัฟริกา และลาติน อเมริกา ค.ศ. 1960/61 และ 1967/68	6
2	อัตราการเลื่อนชั้น การตกชั้น และการออกกลางคันในโรงเรียน ประถมศึกษาโดยแบ่งตามเขตในเมืองและชนบทของประเทศ โคลัมเบีย ค.ศ. 1965	7
3	เปอร์เซ็นต์การเพิ่มจำนวนนักเรียนและรายจ่ายทางการศึกษาของรัฐบาล ค.ศ. 1960 - 68 และ 1967 - 68	8
4	เปรียบเทียบดัชนีค่าใช้จ่ายสำคัญในโครงการฝึกอบรมหลักสูตร การ	60
5	ประมาณการค่าใช้จ่ายงบดำเนินการต่อนักเรียนหนึ่งคนของประเทศไทย ตามระดับและประเภท พ.ศ. 2507 (เป็นบาท)	63
6	การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายต่อหน่วยของผู้เรียนและของรัฐบาลใน หลักสูตรเทียบเท่าสายสามัญระดับ 3, 4 และ 5 ของ ประเทศไทย (เป็นบาท)	70

รูปที่

1	แนวคิดที่เป็นระบบของโครงการศึกษา	88
2	ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงการศึกษากับสภาพเศรษฐกิจและสังคม	89

เป็นที่ประจักษ์ว่า มีคนเป็นจำนวนมากในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทที่ไม่มีโอกาสสนองความต้องการทางการเรียนรู้จำเป็นของตนเอง ผู้ที่ไม่มีโอกาสเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กนอกโรงเรียน เยาวชน และผู้หญิง

และเป็นที่แน่ชัดเช่นเดียวกันว่า ทรัพยากรที่ประเทศต่าง ๆ พยายามจัดเฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียน และจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาให้เฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว ความหวังที่ประเทศกำลังพัฒนาจะขยายโอกาสทางการศึกษาให้กว้างขวางก็จะมีน้อยมาก ยิ่งไปกว่านั้นถ้าหากการบังคับดำเนินไปเช่นนี้เรื่อย ๆ ประเทศด้อยพัฒนาจะไม่สามารถมีความก้าวหน้าในการสร้างระบบการเรียนรู้ของประเทศในอันที่จะสนองความต้องการทางการเรียนรู้จำเป็นสำหรับประชากรได้เลย

บางประเทศ อาทิ เซเนกัล ไนกา ศรีลังกา และไทย ประสบความก้าวหน้ามากในการขยายการศึกษาระดับประถมโดยกว้างขวาง และในการทำให้ประชาชนส่วนใหญ่รู้หนังสือ ถ้าหากได้ใช้ความพยายามและความมุ่งมั่นเต็มที่ และไม่ทำอะไรนอกเหนือจากที่ทำอยู่ขณะนี้เลย ประเทศเหล่านี้ก็จะขยายการศึกษามากับได้ทั่วถึงและจัดปัญหาการไม่รู้หนังสือไปได้ แต่การทำเช่นนั้นอาจคิดให้แล้วจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาเท่านั้น เพราะการประถมศึกษาและแมแตจะนับเอาการอ่านออกเขียนได้สำหรับผู้ใหญ่เข้าด้วยแล้วก็ไม่ได้จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการที่แตกต่างกันของกลุ่มประชากรไหนเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรในชนบทขาดโอกาส

อย่างไรก็ดี ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะจัดการประถมศึกษาภาคบังคับได้ทั่วถึงภายในอนาคตอันใกล้ ประเทศเหล่านี้จำเป็นต้องหาทางเลือกอื่นที่จะช่วยสร้างโอกาสในการสนองความต้องการทางการเรียนรู้จำเป็น ซึ่งได้แก่การอ่านออกเขียนได้ และคิดเลขเป็น ของประชากรส่วนใหญ่ในเวลาที่ยั่งยืนที่สุด

มีการเข้าใจผิดกันเสมอว่า การขยายขอบข่ายและเป้าหมายทางการศึกษาเป็นสิ่งที่สามารถทำได้โดยไม่สิ้นเปลืองทรัพยากรมากขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาไหนก็ตาม ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะต้องใช้ความพยายามมากขึ้นในการจัดสรรและระดมทรัพยากรทางการเงินและทรัพยากรที่ไม่เป็นตัวแทนเงิน ถ้าหากต้องการที่จะสนองความต้องการทางการเรียนรู้จำเป็นขั้นต่ำของประชากร

อย่างไรก็ตาม คงจะไม่มีประโยชน์อะไรถ้าคอยหวังแต่จะไ้ทรัพยากรเพิ่มขึ้นไม่ว่าจะคิดเป็นจำนวนเงินสุทธิหรือเปรียบเทียบกับตัวเลขอื่น (เช่น เป็นเปอร์เซ็นต์ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ หรือรายได้ของรัฐ) สำหรับมาใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของประเทศประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ* การเพิ่มทรัพยากรที่ต้องการ หรือที่จะพอเพิ่มได้ในแต่ละประเทศนั้นจะขึ้นอยู่กับว่าประเทศมีความมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทมากน้อยแค่ไหน จัดอันดับความสำคัญและเป้าหมายของการพัฒนาอย่างไร กำหนดความต้องการทางการเรียนรู้จำเป็นขั้นต่ำของประชาชนอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายและนโยบายการพัฒนาประเทศและใช้

* เหตุผลที่จะมาสนับสนุนว่าการทำแบบนั้นไม่ได้ผลมีอยู่หลายประการ ประการแรก สถิติค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาไม่ได้แสดงให้เห็นภาพที่แท้จริง มักจะศึกษาในภาคเอกชนต่ำกว่าเป็นจริง เงินลงทุนสำหรับผู้เรียน และค่าใช้จ่ายของหน่วยงานอื่นเพื่อการศึกษาไม่ได้นำมาคิด ประการที่สอง ปริมาณของสิ่งที่จะนำมาลงทุนเพื่อการศึกษาจริง ๆ ที่สามารถจะซื้อด้วยจำนวนเงินเท่ากันแตกต่างกันไปตามโครงการ สถาบัน ภูมิภาค และประเทศ การลงทุนเท่ากันไม่ได้หมายความว่าจะให้บริการเท่ากันได้ ประการที่สาม ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการทางการศึกษาหรือบางส่วนโครงการก็แตกต่างกันไประหว่างสถาบัน ภูมิภาค และประเทศ ดังนั้นจำนวนเงินที่เท่ากันไม่ได้หมายความว่าจะได้ผลสัมฤทธิ์และผลประโยชน์เท่ากัน ประการสุดท้าย ทรัพยากรทางการศึกษาไม่สามารถจะตีออกมาเป็นเงินได้ทั้งหมดและหลายอย่างไม่ได้ปรากฏอยู่ในงบประมาณทางการศึกษา ทรัพยากรที่ไม่เป็นตัวแทนเงินมีความสำคัญมากในการศึกษานอกระบบโรงเรียน และเป้าหมายการใช้เงินไม่สามารถนำมาใช้ไ้กับทรัพยากรทางการศึกษาสำคัญบางอันได้

ยุทธศาสตร์อะไรในการสนองความต้องการเหล่านั้น ปริมาณการเพิ่มที่ประเทศส่วนใหญ่ต้องการ จะอยู่ประมาณสามหรือสี่เท่าของการเพิ่มทรัพยากรทางการศึกษาจริง ๆ เป็นอย่างน้อย ภายใน ระยะสิบปีข้างหน้า แท้จริงเป็นเพียงการคาดคะเน โดยพิจารณาทรัพยากรส่วนที่ยังไม่ได้นำออกมา ใช้จ่าย และ ไม่ได้หมายความว่า จะต้องเพิ่มงบประมาณทางการศึกษาของชาติขึ้นพรวดพราด เป็น 200 หรือ 300 เปอร์เซ็นต์ แต่ จะต้องระดมสรรพกำลังทรัพยากรเพื่อการศึกษาทั้งหมด มาใช้ และในขณะเดียวกันจะต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้ งานการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สิ่งที่ต้องทำโดยเร่งความมากขึ้นอีก ก็ยุทธศาสตร์แผนใหม่ในการพัฒนาการศึกษาที่จะให้ ครอบคลุมการเรียนรู้ทุกสาขา เปิดโอกาสทางการศึกษาในรูปใดรูปหนึ่งสำหรับประชาชนทุกคน และหาทางส่งเสริมระบบการเรียนรู้ทั่วประเทศเพื่อเป็นการปรับปรุงสวัสดิการและความก้าวหน้า ในชีวิตสำหรับผู้อยู่ในส่วนที่ไร้โอกาสของสังคม และสิ่งเร่งด่วนพอ ๆ กัน ก็การระดมทรัพยากร ที่จำเป็นมาใช้และมีมาตรการในการวางแผนและวิเคราะห์ที่จะช่วยให้นำทรัพยากรมาใช้ในการ ศึกษาให้มากขึ้น และให้ประโยชน์คุ้มค่ายิ่งขึ้น

จุดประสงค์ของการศึกษารุ่นนี้ไม่ใช่ระบบการเรียนรู้ทั่วประเทศ แต่จะศึกษาเฉพาะ ส่วนที่เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน ความสนใจในวิธีการศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้ จะ เป็นแนวทางที่จะช่วยให้องค์การศึกษา นอกเหนือไปจากโครงสร้างและหน้าที่แบบดั้งเดิมของระบบ โรงเรียน ประสบการณ์ของการศึกษานอกระบบกำลังจะแสดงให้เห็นข้อจำกัด และความไม่ สัมพันธ์ของการวางแผนและวิเคราะห์ที่นำมาใช้ในการศึกษาในอดีต

เป้าหมายของการศึกษารุ่นนี้ไม่ได้คิดที่จะสร้าง เทคนิคในการวิเคราะห์การศึกษา นอกระบบโรงเรียนขึ้นมาโดยเฉพาะ แต่เพื่อให้เข้าใจแนวความคิดและค่านิยมบางอย่างให้ ชัดเจนยิ่งขึ้น และเพื่อชี้ให้เห็นวิธีที่จะเข้าถึงปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับ นักวางแผนและผู้เกี่ยวข้องในการจัดและบริหารการศึกษา ตลอดจนการแก้ปัญหาทางปฏิบัติ วิธีการนี้จำเป็นจะต้องมีการคิดและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ และควรจะได้ใช้กับปัญหา ในการวางแผนและการจัดการศึกษาหลาย ๆ ด้าน.

สภาพทางด้านการเศรษฐกิจและสังคมของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

องค์ประกอบสำคัญสองประการ ซึ่งได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากร และความบกพร่องของโครงสร้างการศึกษาในปัจจุบันช่วยทำให้เกิดความสนใจในการจัดการศึกษาแนวใหม่ที่อยู่ นอกเหนือจากระบบโรงเรียนภาคปกติ

ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากร

ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากร และความต้องการทางการศึกษาที่มีมาดขึ้นเรื่อย ๆ เป็นเหตุให้จำเป็นต้องหาทางจัดการศึกษาวิธีใหม่ ในต้นทศวรรษ 1960 รัฐบาลของประเทศ ส่วนใหญ่จากสามภูมิภาคที่ยังไม่ค่อยเจริญของโลก ได้แก่ เอเชีย ออฟริกา และลาตินอเมริกา ได้เริ่มต้นขยายการศึกษามานับตั้งแต่ระดับประถมศึกษา และจะพยายามทำให้ทั่วถึงโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ และการขยายการศึกษามานับตั้งแต่ระดับประถมศึกษาทั่วหน้าไปอย่างน่าพอใจ ตั้งแต่นั้นมา ระหว่างปี ค.ศ. 1960 และ 1968 จำนวนนักเรียนทั้งหมดในภูมิภาคแถบนี้ (ไม่รวมสาธารณรัฐประชาชนจีน) ได้เพิ่มขึ้นกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ (ดูตารางที่ 1)

แต่ยังมีประชากรส่วนใหญ่มากอีกสองสัดที่ จะได้รับการศึกษาเบื้องต้น สติศึกษาละเนของ ยูเนสโกเป็นภาพน่าเศร้า "... ในปี 1968 เพียงสี่ในสิบของเด็กซึ่งมีอายุในวัยเรียนระดับ ประถมศึกษาในอัฟริกาที่อยู่ในโรงเรียนจริง ๆ และในรัฐอาหรับมีเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่อยู่ใน โรงเรียน สิบห้าเปอร์เซ็นต์ของเด็กในเอเชีย และยี่สิบห้าเปอร์เซ็นต์ของเด็กในลาตินอเมริกา ที่ไม่ได้เข้าเรียน"

แต่ภาพนี้อาจจะน่าเศร้ายิ่งขึ้นอีก เพราะสถิติทางการศึกษาตามปกติมักจะไม่ได้กล่าว ถึงอัตราการออกกลางคัน และการตกชั้น และความแตกต่างระหว่างจำนวนนักเรียนในเมือง และชนบทหรือภูมิภาคในประเทศส่วนใหญ่²

ตารางที่ 1

จำนวนนักเรียนประถมศึกษาในเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา

ค.ศ. 1960/61 และ 1967/68

	จำนวนนักเรียน (พัน)		เปอร์เซ็นต์ของผู้อยู่ใน วัยประถมศึกษา	
	1960/61	1967/68	1960/61	1967/68
เอเชีย*	87,236	132,567	50	55
แอฟริกา	18,931	29,322	34	40
ลาตินอเมริกา	26,973	40,751	60	75

* ไม่รวมสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาชนเกาหลี และสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม

แหล่งที่มา สำนักงานสถิติของยูเนสโก

การศึกษาเรื่องหนึ่งของยูเนสโกในลาตินอเมริกาในทศวรรษ 1960 แสดงผู้ออกกลางคันและตกชั้น และความแตกต่างระหว่างจำนวนนักเรียนในเมืองและชนบทอย่างเห็นได้ชัด

(คูสถิติของโคลัมเบียในตารางที่ 2) ในประเทศโคลัมเบียนั้น ปรากฏว่า เด็กๆ 1,000 คนที่เริ่มเข้าโรงเรียนประถมในปี 1962 จะพบประมาณที่หา 273 คนในเขตเมือง และ เพียง 37 คนในเขตชนบท*

* การวัดรวมเกี่ยวกับการสูญเสียไปเนื่องจากการออกกลางคันและการตกชั้นเป็นอัตราส่วนของจำนวนปีที่เขาเรียนของผู้จบการศึกษา และระยะเวลาเรียนในระดับนี้ ค่าเฉลี่ยของอัตราส่วนนี้จะเป็น 2.00 ในแอฟริกา 1.9 ในลาตินอเมริกา และ 1.31 ในเอเชีย อัตราส่วนในอุดมคติควรจะเป็น 1.00 (แหล่งที่มา สำนักงานสถิติของยูเนสโก)

ตารางที่ 2

อัตราการเลื่อนชั้น การตกซ้ำชั้น และการออกกลางคันในโรงเรียนประถม
โดยแบ่งตามเขตในเมืองและชนบทของโคลัมเบีย ค.ศ. 1965

ชั้น	เขตเมือง		เขตชนบท	
	จำนวน (ทอพัน)	เปอร์เซ็นต์ซ้ำ ชั้นหรือออก กลางคัน	จำนวน (ทอพัน)	เปอร์เซ็นต์ซ้ำ ชั้นหรือออก กลางคัน
1 เลื่อนชั้น	648	35	382	62
ซ้ำชั้น	202		299	
ออกกลางคัน	150		319	
2 เลื่อนชั้น	775	23	274	73
ซ้ำชั้น	171		256	
ออกกลางคัน	54		470	
3 เลื่อนชั้น	776	22	401	60
ซ้ำชั้น	148		165	
ออกกลางคัน	76		434	
4 เลื่อนชั้น	820	18	480	52
ซ้ำชั้น	114		115	
ออกกลางคัน	66		405	

แหล่งที่มา Unesco, Statistical Measurement of Educational Wastage, Dropout, Repetition and School Retardation, prepared for International Conference on Education, 32d Session, Geneva, July 1-9, 1970. (Paris: ED/BIE/CONFINTED 32/Ref 1; June 24, 1970), pp. D-II, 44-45.

การวัดปริมาณการสูญเสียไปไม่ได้อาศัยคุณภาพของหลักสูตรและการเรียนการสอน มีผู้จบชั้นประถมศึกษาเป็นจำนวนมากที่ไม่รู้หนังสือ ผู้สังเกตที่มีประสบการณ์ในประเทศไทยกล่าวว่า ผู้จบประถมศึกษาที่สัดส่วนใหญ่ในประเทศนั้นกลายเป็นผู้ไม่รู้หนังสือภายในสามปี³ ในประเทศลาตินอเมริกา 54 เปอร์เซ็นต์ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่หกจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในด้านการอ่านและเขียนต่ำกว่าผู้จบประถมศึกษาปีที่ห้าไป⁴

ในขณะที่โอกาสทางการศึกษายังไปไม่ถึงประชากรส่วนใหญ่ ค่าใช้จ่ายและงบประมาณการศึกษาที่กำลังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในตัวของมันเองและคิดเทียบกับค่าใช้จ่ายด้านอื่น (ดูตารางที่ 3) เป็นการยากที่จะเชื่อว่าประเทศกำลังพัฒนาจะสามารถยังยั้งอัตราการเพิ่มของค่าใช้จ่ายประเภทนี้ได้อีกต่อไป แต่ที่กำลังจะทำให้ลดลงในตารางที่ 3 จะเห็นว่าการเพิ่มงบประมาณทางการศึกษาในปีงบประมาณ 1967/68 จะน้อยกว่าการเพิ่มเฉลี่ยรายปี ระหว่างปี 1960-68 ทั้งสามภูมิภาค ซึ่งเหมือนกับที่ คูบัส พูลว่า "ดังนั้นผู้จัดระบบการศึกษาจะได้รับเงินเพิ่ม

ตารางที่ 3

เปอร์เซ็นต์การเพิ่มจำนวนนักเรียนและค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของรัฐบาล

ค.ศ. 1960-68 และ 1967-68

	เปอร์เซ็นต์การเพิ่มเป็นรายปี ของจำนวนนักเรียนทุกระดับ 1960-68	เปอร์เซ็นต์การเพิ่มรายจ่าย ของรัฐบาลเป็นรายปี	
		1960-68	1967/68
เอเชีย*	5.6	14.1	12.6
แอฟริกา	6.2	10.0	9.2
ลาตินอเมริกา	6.2	11.3	10.8

* ไม่รวมสาธารณรัฐประชาชนจีน

แหล่งที่มา สำนักงานสถิติของยูเนสโก ซึ่งอ้างโดยคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่าง

ประเทศใน Learning to Be (Paris: Unesco, 1972), Appendix Tables 4 and I4.

เป็นรายปีน้อยลง และมีแนวโน้มที่จะไต่มาขึ้นน้อยลง เพราะเหตุว่าความปรกตึงประมาณทางการศึกษา ได้เพิ่มขึ้นลงหนาไปแล้วอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดเงินเดือน⁵ นอกจากนี้ยังมี ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรอื่น ๆ อีก กล่าวคือความต้องการทางการศึกษาในระดับมัธยมและอุดมศึกษา จะมีความคู่ไปกับการขยายการประถมศึกษา ปัญหาการผลักดันให้สนองตลาดแรงงาน การเพิ่ม คุณภาพของการศึกษา เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้มีส่วนทำให้ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาเพิ่มขึ้นอย่าง เลี้ยง ไม้ได้

องค์ประกอบที่ทำให้เงินเข้าเพิ่มขึ้นอีกคือการเพิ่มประชากรในอัตราที่สูง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว อัตรานี้จะประมาณ 3 เปอร์เซ็นต์ในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งเทียบกับ 1.4 เปอร์เซ็นต์ในอเมริกาเหนือ และ 1.01 เปอร์เซ็นต์ในยุโรปและรัสเซียระหว่างปี 1960-68 เฉพาะปัญหาการเพิ่ม ประชากรนี้ประเทศพัฒนาน้อยบางประเทศจำเป็นต้องเพิ่มอาคารและสถานที่เรียนขึ้นอีก 2 ถึง 3 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนี้ โครงสร้างของประชากรยังเป็นผลให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรเพิ่มขึ้น อีกเพราะเยาวชนที่เกิดขึ้นมากเหล่านี้ต้องการการบริการทางการศึกษา และการบริการอื่น ๆ จากกำลังแรงงานที่มีน้อยอยู่แล้ว เป็นสัดส่วนสูงขึ้น⁶

ความบกพร่องของโครงสร้างการศึกษาปัจจุบัน

องค์ประกอบอันที่สี่ซึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์สอดคล้องของการประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กับความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการสนองความต้องการของแต่ละคน ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า การประถมศึกษาในโรงเรียนภาคปริกตัมเด็กและเยาวชนนั้นได้น้อย กว่าครึ่งหนึ่งของเด็กทั้งหมดในประเทศกำลังพัฒนา และยังมีสัดส่วนน้อยกว่านั้นอีกในเขตชนบท แม้ว่าจะสามารถขยายการศึกษาในระดับประถมสำหรับเด็กได้ทั่วทุกคนก็ตาม แต่ที่เชื่อแนได้ว่าการ จัดตั้งโรงเรียน วิธีการเรียนการสอน โครงสร้างของอายุ และเนื้อหาสาระในหลักสูตร ประถมศึกษาในโรงเรียน จะไม่อยู่ในฐานะที่จะรับภารกิจในการให้เด็กและเยาวชนทุกคนมี ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการประกอบอาชีพ การจับงานเรือน ความรับผิดชอบต่อ ครอบครัว และการมีส่วนร่วมในชุมชน หรือให้เป็นผู้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขได้เลย⁷

แต่ที่จริง โรงเรียนภาคปฏิกิริยาทำหน้าที่เป็นเครื่องคัดคนขึ้นมา คัดเลือกเอาเฉพาะเพียงส่วนน้อยของผู้เรียนเพื่อให้เขาสู่การศึกษาในระดับสูงขึ้นไปของการศึกษาระดับภาคปฏิกิริยา และทอดทิ้งคนส่วนใหญ่ให้ตกหล่นระหว่างทาง เนื้อหาวิชาและวิธีการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจะมีลักษณะเช่นนี้ ทั้ง ๆ ที่จะได้พยายามจัดโรงเรียนให้มีสภาพเหมือนชนบทหรือเป็นอาชีวศึกษาก็ตาม นอกจากนี้การเรียนการสอนในโรงเรียนภาคปฏิกิริยาก็ยังสร้างความคาดหวัง เป้าหมาย และค่านิยมที่สัมพันธ์กับชีวิตและงานอาชีพในเมืองหรือในภาคเจริญเป็นส่วนใหญ่ ประสิทธิภาพทางการศึกษาแม้แต่ในระดับประถมศึกษา ก็เกี่ยวข้องกับชีวิตและการดำรงชีพในชนบทน้อย แม้ว่ามีประชากรส่วนใหญ่ของประเทศกำลังพัฒนาอาศัยอยู่ในชนบท

การศึกษาซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา (เช่นจะต้องอยู่ในวัยเรียน ต้องเรียนเต็มเวลา ตามกำหนดชั่วโมง) และกำหนดสถานที่เรียน (ให้อยู่ในสถานศึกษา) เป็นการปฏิเสธโอกาสเข้าเรียนของประชากรอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากมีผู้ที่ไม่เคยเข้าโรงเรียนเลย และผู้ที่ออกจากโรงเรียนกลางคัน ยังมีกลุ่มบุคคลอื่นอีกได้แก่ผู้ที่จบการศึกษาในระดับค่อนข้างสูงแต่ไม่มีความรู้ที่จะออกไปประกอบอาชีพ หรือดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้ ผู้ที่มีการศึกษาไม่ตรงหรือปรับให้เข้ากับโอกาสทางเศรษฐกิจโดยยาก และผู้ที่มีงานทำ แต่ต้องการมีความรู้และทักษะใหม่ ๆ เพื่อให้ทันกับความก้าวหน้าทางวิชาการ โรงเรียนภาคปฏิกิริยาในปัจจุบันช่วยกลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้น้อย เพราะบุคคลเหล่านี้ต้องการโอกาสทางการศึกษานอกเหนือหลักสูตรในโรงเรียนภาคปฏิกิริยาที่มีการกำหนดอายุ ความเชื่อที่ว่าคนเราจะต้องสะสมความรู้ไว้ระหว่างอายุ 5 ถึง 20 ปี เพื่อจะนำไปใช้ในการดำรงชีวิตต่อไปเรื่อย ๆ จะเป็นสิ่งที่สงสัยเสียแล้ว

แนวคิดกว้าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ในการศึกษานอกโรงเรียน

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาด้านทรัพยากร และการที่การศึกษาในโรงเรียนไม่สามารถสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ ทำให้เกิดความสนใจในแนวคิดทางการศึกษาในรูปแบบอื่น เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ภาคปฏิกิริยา การศึกษาตลอดชีวิต และการศึกษานอกระบบโรงเรียน เริ่มจะมีการยอมรับกันว่า การศึกษาไม่ใช่การไปโรงเรียน และวัดความจำวนผู้ที่อยู่ในโรงเรียน

และเริ่มยอมรับกันว่าสิ่งสำคัญนั้นอยู่ที่การเรียนรู้โดยไม่คำนึงว่าจะเรียนที่ไหน เมื่อไร และ
อย่างไร และวิธีการเรียน แหล่งวิทยากร สถานที่เรียน เวลาเรียน และเครื่องมือใน
การเรียนมีมากมายด้วยกัน อย่างเช่นที่คณะกรรมการของยูเนสโกกล่าวไว้ว่า "... ความ
สำคัญของโรงเรียนเมื่อเทียบกับวิธีการศึกษาอย่างอื่น ... ไม่เพิ่มขึ้น แต่กลับจะลดลง" ⁸

เป็นที่ประจักษ์ว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายประเภทซึ่งกำลังคิดค้น
กันอยู่ขณะนี้ได้จัดทำกันมาเป็นเวลานานแล้ว การศึกษาผู้ใหญ่ในหลายรูปแบบ การบริการ
ส่งเสริมการศึกษา การฝึกในระหว่างประจำการ การเป็นช่างฝึกหัด และกิจการเยาวชน
มีประวัติความเป็นมาและประเพณียาวนานพอ ๆ กับการศึกษาในโรงเรียนเองในหลาย ๆ
ประเทศ แต่ที่เพิ่งมาไม่นานนี้เองที่กิจกรรมเหล่านี้ได้รับการพิจารณาว่าเป็นส่วนสำคัญของระบบ
การเรียนรู้ทั้งหมดในสังคม และยอมรับว่ามีความสำคัญในการสนองความต้องการทางการศึกษา
การศึกษาคนควาที่ผ่านมาและกำลังดำเนินอยู่พยายามที่จะจัดประเภท และให้นิยามรูปแบบต่าง ๆ
ของการเรียนรู้ และกำหนดความสำคัญของแต่ละประเภทเพื่อให้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
อยู่ภายในกรอบของระบบการศึกษาทั้งหมดได้อย่างเหมาะสม ¹⁰

คำนิยาม

เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาในด้านเศรษฐศาสตร์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
จึงขอใช้คำนิยามของคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศจากงานศึกษาคนควาเกี่ยวกับ
การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อการพัฒนาประเทศ ¹¹ ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่าง
จากการศึกษาในโรงเรียน และการศึกษาไม่เป็นทางการและมีคำนิยามกว้าง ๆ ว่าการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนเป็น "กิจกรรมการศึกษาใด ๆ ที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนภาคปกติ โดย
จัดขึ้นเป็นกิจกรรมต่างหาก หรือเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกิจกรรมใหญ่เพื่อมุ่งสนองความต้องการ
ของผู้เรียน และวัตถุประสงค์ในการเรียน" ส่วนการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นเป็นระบบที่มีการ
จัดลำดับชั้น กำหนดให้เรียนเต็มเวลา และมีโครงสร้างจากระดับต่ำไปหาสูงนับจากโรงเรียน
ประถมศึกษาไปจนถึงมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการให้การอบรมวิชาการและวิชาชีพเต็มเวลาทุกสาขา

และตามปกติจะควบคุมโดยกระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาไม่เป็นทางการหมายถึงกระบวนการตลอดชีวิตในการได้ซึ่งทัศนคติ ค่านิยม และความรู้โดยบังเอิญ จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและจากสภาพแวดล้อมที่เราอาศัยอยู่ เช่น เด็กสามารถพูดภาษาของตัวเองได้และสามารถเรียนรู้คำต่าง ๆ ได้ก่อนเข้าโรงเรียนจากการศึกษาไม่เป็นทางการ. และในสังคมที่เป็นแบบดั้งเดิมนั้นทักษะในการประกอบอาชีพ และหน้าที่ตามบทบาทของสังคมจะเรียนรู้ได้จากการศึกษาไม่เป็นทางการ

อย่างไรก็ดี ขอย้ำในที่นี้ว่าความแตกต่างของการศึกษาในระบบโรงเรียนการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาไม่เป็นทางการที่กล่าวมาแล้วนั้น เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์เท่านั้น คือเพื่อสำรวจและวิเคราะห์กิจกรรมการศึกษา นอกเหนือสิ่งที่จัดขึ้นในโรงเรียนภาคปฏิบัติไม่ควรจะนำไปตีความว่าเป็นข้อกำหนดในการแบ่งแยกวิธีการเรียนรู้เหล่านี้ ในการวางแผนและการจัดกิจกรรมการศึกษานั้น สิ่งสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาคือวิธีการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ส่วนเป้าหมายนั้นจะบรรลุโดยวิธีการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียน หรือผสมผสานกัน ไม่ใช่เรื่องสำคัญอะไร

ปัญหาทางเศรษฐศาสตร์

ในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งหมายความว่า เป็นกระบวนการใช้ทรัพยากรเพื่อผลิตสิ่งมีค่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน ไม่มีสาระสำคัญแตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียนนัก ทรัพยากรที่นำมาใช้ (ได้แก่ เวลาและทักษะของผู้สอนและนักเรียน อาคารสถานที่ คุรุภัณฑ์ และหนังสือ) และผลิตภัณฑ์ (ได้แก่ ทักษะ ความรู้ และความเข้าใจที่ได้เพิ่มขึ้นของผู้เรียนสำเร็จ) จะคล้าย ๆ กันทั้งสองรูปแบบของการศึกษา แต่มีข้อแตกต่างสำคัญ ๆ ในวิธีการจัด การดำเนินงาน และเป้าหมายเฉพาะของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนั้น การพิจารณาในด้านเศรษฐศาสตร์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนแบบดั้งเดิม จะนำมาใช้ประโยชน์กับเศรษฐศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ได้เลย ข้อแตกต่างและผลในแง่เศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับประเด็นนี้จะได้พูดให้ละเอียดในตอนต่อไป

แต่จะขอเกริ่นบางประเด็นไว้ในที่นี้คือ ประการแรก การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
มีมากมาย เนื่องจากไม่มีหน่วยงานกลางโดยเฉพาะ เช่นกระทรวงศึกษาธิการ หรือ
คณะกรรมการศึกษา ที่จะควบคุม และเป็นผู้นำในกิจกรรมเหล่านี้ของประเทศ หรือภูมิภาค ไม่มี
งบประมาณกลาง แล่งรายไ้มาตามฐานการใช้จ่าย หรือการจัดการควบคุมในด้านการเงิน
ประการที่สอง โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวนมากเป็นกิจกรรมที่ไม่ซ้ำัก และ
เป็นเอกเทศ แต่จะเป็นส่วนของโครงการใหญ่ เช่น อาจจะมีบริการส่งเสริมการศึกษาอยู่ใน
โครงการเกษตรกรรม เป็นต้น ต้นทุนและผลผลิตของงานเหล่านั้นไม่สามารถแยกออกจากส่วน
ที่ไม่ใช่การศึกษาของโครงการรวม ปัญหาในการวัดในกรณีเช่นนี้จึงยุ่งยากมากขึ้น ประการสุดท้าย
กลุ่มผู้เรียน สถานที่เรียน วัตถุประสงค์ของการเรียน ระยะเวลาเรียน วิธีการดำเนินการ และ
ประเภทของบุคลากรในการศึกษานอกระบบโรงเรียนเองก็แตกต่างกันออกไป ดังนั้นวิธีการใช้
ทรัพยากรประเภทต่าง ๆ จึงมีมากมายและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ไม่เหมือนกับการศึกษา
ในระบบโรงเรียนที่มีแบบมาตรฐานเอาไว้ อาคารสถานที่ อุปกรณ์ และผู้สอนมักจะถูกยืมมาช่วย
แบบไม่เต็มเวลาและทำหน้าที่หลาย ๆ อย่าง มีขอบข่ายในการนำทรัพยากรที่ไม่เคยใช้ในการ
ศึกษาในโรงเรียนภาคปรกติออกมาใช้ ดังนั้นจึงมีปัญหาในการสำรวจ การหาปริมาณ การ
คาดคะเน และการวางแผนการใช้ทรัพยากรเหล่านี้ อย่างไรก็ตามการพิจารณาในด้าน
เศรษฐศาสตร์การศึกษาที่แล้ว ๆ มาจึงจำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียน ¹²

แต่ทั้งนี้ก็ไม่หมายความว่า หลักและวิธีการวิเคราะห์และการคำนวณค่าใช้จ่าย แล่ง
การเงิน และผลประโยชน์ของการศึกษาที่มีใช้อยู่ปัจจุบันนี้ใช้ไม่ได้กับการศึกษานอกระบบโรงเรียน
แต่เนื่องจากเนื้อหาสาระที่พูดถึง ปัญหาที่นำมาพิจารณา และวิธีการที่นำมาใช้ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับ
การศึกษาในระบบโรงเรียน ลักษณะเฉพาะของการศึกษานอกระบบโรงเรียน และปัญหา
เกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการของการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังไม่ได้มีการนำมาพิจารณากันเลย
ขณะนี้

อย่างไรก็ตาม วิธีการคำนวณค่าใช้จ่าย และการเงินที่ใช้ในการคาดคะเนค่าใช้จ่าย
ทางการศึกษา และการวิเคราะห์ อาศัยสมมติฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับโครงสร้างของการทำงาน

ได้นำมาจากการศึกษาในโรงเรียนภาคปฏิบัติ การใช้คำ ๆ ภาษาเศรษฐศาสตร์ว่า "หน้าที่ในการผลิต" * ของการศึกษานั้นหมายความว่า สิ่งที่เป็นต้นทุนทุกอย่าง เช่น เวลาของผู้เรียน และผู้สอน อาคารสถานที่ วัสดุ และตำราหนังสือ ที่จริงแล้วหน้าที่ในการผลิตของการศึกษาในโรงเรียนภาคปฏิบัติที่เป็นอยู่ขณะนี้ค่อนข้างจะคงที่อยู่แล้ว (อาทิเช่น ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในงบประมาณการศึกษาอยู่ในหมวดบุคลากรที่ทำการสอน อัตราส่วนจำนวนครูต่อนักเรียนไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง และระยะเวลาของหลักสูตร ใช้เวลาหลายปีและเหมือนกันสำหรับผู้เรียนทุกคน ปัญหาเมื่อมีความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นต้นทุนต่าง ๆ ในปัจจุบันเป็นรูปแบบที่เหมาะสมหรือไม่ และการผสมผสานต้นทุนในการผลิตที่ใช้จะเปลี่ยนแปลงมากน้อยแค่ไหน (เช่น โดยการใช้วิธีการทางสื่อมวลชน อุปกรณ์การศึกษาด้วยตนเอง ชุดฝึกฝีมือแรงงาน การเป็นช่างฝึกหัด โครงการศึกษาแบบช่วยตัวเอง หรือแบบแลงคาสเตอร์ เป็นต้น) ซึ่งมีผลกระทบต่อต้นทุน แหล่งการเงิน และผลผลิตทางการศึกษา ยังไม่ได้มีการนำมาอภิปรายกันในเรื่องนี้

ปัญหาทาง เศรษฐศาสตร์ เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะได้อาณาเขตในกรอบของแนวความคิดที่ยอมรับกันว่าจะให้บรรลุเป้าหมายอะไรทางการศึกษา เพราะว่าเป้าหมายทางการศึกษากันต่าง ๆ มีผลเฉพาะในทางเศรษฐศาสตร์ ตัวอย่างเช่น จะคงมีการตกลงในหลักการตอบคำถามทุกประการนี้เสียก่อนที่จะมีการสำรวจ หรือพิจารณาในด้านเศรษฐศาสตร์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศและภูมิภาคต่อไป คือ

1. โอกาสทางการศึกษาควรจะขยายออกไปกว้างมากน้อยเพียงใด ?
2. ขอบข่ายของเนื้อหา คุณภาพ และวัตถุประสงค์ของหลักสูตรควรจะ
เป็นเท่าไร ?
3. โอกาสทางการศึกษาควรจะทำให้มีความยุติธรรมมากน้อยเพียงใด ในแง่
ความไม่เท่าเทียมระหว่างภูมิภาค ความแตกต่างระหว่างในเมืองและชนบท
และการแบ่งแยกทางศาสนา เศรษฐกิจและสังคม ?

* ปัญหาที่ค้างคาอยู่คือการตั้งสมมติฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการศึกษากับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ แนนอน เรายอมรับในแง่ที่ว่าการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และการกระจายและการมีโอกาสทางการศึกษา

4. ควรจะไ้มีการแบ่งปันภาระในด้านต้นทุนของบริการทางการศึกษากันอย่างไร?
5. แผนแผนและการผลิตมีมือประเภทต่าง ๆ ควรจะเป็นอย่างไรในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจ และจะจ้กให้มันขึ้นไ้ได้อย่างไร ?
6. ระยะเวลาควรจะเป็นอย่างไรในการที่จะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และกระบวนการจะมีขึ้นก่อนอย่างไร ?

จะเห็นไ้ว่า คำตอบของปัญหาเหล่านี้จะต้องได้จากกระบวนการตัดสินใจในด้านบริหาร และการเมืองที่มีอยู่ในแต่ละสถานการณ์ และปัญหาเหล่านี้ไม่ได้แยกออกจากกันเด็ดขาด คำตอบของปัญหาหนึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อคำตอบของปัญหาอื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้นคำถามทั้งหมดนี้จะเกี่ยวโยงไปถึงคำถามทางคานเศรษฐกิจเกี่ยวกับการมีทรัพยากรและปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากร และค่าใช้จ่ายที่จะให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษา ปัญหาอื่น ๆ เราจะเก็บไว้พิจารณาปัญหาทางเศรษฐกิจต่อไป

เป็นเครื่องวัดการพัฒนา อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะและการศึกษา ทักษะกับต้นทุน และระหว่างสามสิ่งนี้กับผลผลิตทางเศรษฐกิจได้ถูกนำไปพิจารณาโดยนักเศรษฐศาสตร์หลายคน แม้กระทั่งการหาสัมประสิทธิ์ทางความวิชาการเพื่อเป็นตัวชี้วัดปริมาณทางการศึกษาที่พอเหมาะสมควรจะเป็นเท่าไร การวิเคราะห์ประเภทนี้ซึ่งทำกันมากในทศวรรษ 1960 และแม้แต่ในปัจจุบันก็ได้สนับสนุนแนวคิดเรื่อง "หน้าที่ในการผลิต" คงที่ ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการศึกษานอกระบบ โรงเรียน และไม่นำปัญหาการศึกษาสำคัญ ๆ มาพิจารณา เช่น เนื้อหาสาระของการศึกษา การกระจายระหว่างกลุ่มผู้เรียนและผลกระทบทางคานเศรษฐกิจและสังคม แต่ปัญหาโต้แย้งระหว่างการศึกษากับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจไม่ค่อยอยู่ในขอบข่ายของหนังสือเล่มนี้ โปรดดูการอภิปรายปัญหานี้ในหนังสือ John Vaizey, "Increases in Outlays on Education and Their Socio-economic of Educational Costing Inter-Country and Inter-Regional Comparisons, Vol. 1 (Lisbon : Centro de Economia & Financas, 1968).

เมื่อวัตถุประสงค์ของการพัฒนาและการศึกษาของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ ซึ่งมักจะกล่าวไว้ในแผนพัฒนาระยะห้าปี หรือยาวกว่านั้น เราพอจะได้อำนาจตอบของปัญหาที่ระบุไว้ข้างต้น ซึ่งเชื่อว่าคำตอบเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นอย่างกว้าง ๆ ถึงเป้าหมายทางการศึกษาที่คิดว่าสำคัญ และเป็นที่ต้องการของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ แม้ว่าคำตอบนี้อาจจะไม่แสดงถึงเป้าหมายการศึกษาที่เป็นไปได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตามเมื่อเรามาดูชีวิตเราในคำตอบดังกล่าวจะชี้ให้เห็นแนวทางในการพิจารณาปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ คำตอบต่าง ๆ เหล่านี้คงจะไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อเหตุและผลของหนังสือเล่มนี้ แต่หากหากไม่มีคำตอบไว้คงจะทำให้เกิดปัญหายากทาง เหตุและผล อยู่เหมือนกันซึ่ง เราจะได้เห็นต่อไปในหนังสือนี้ คำตอบที่เสนอไว้มีดังต่อไปนี้

1. โอกาสทางการศึกษาเบื้องต้นซึ่ง ไม่จำเป็นจะต้องอยู่ในรูปการประถมและมัธยมศึกษา ที่เรียนเต็มเวลา ควรจะจัดให้สำหรับเด็กและผู้ใหญ่ทุกคน
2. โอกาสทางการศึกษาเหล่านี้ควรจะสอดคล้องกับสิ่งที่เราอาจจะเรียกว่า "ความต้องการทางการเรียนรู้จำเป็นขั้นต้น" ซึ่งกำหนดขึ้นในแต่ละสังคมและประเทศ สำหรับพลเมืองทุกคน ความรู้ขั้นต้นอย่างน้อยควรจะประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้
 การสร้างทัศนคติที่ดีที่เห็นว่ามีค่าสำคัญต่อสังคม การอ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็น การเป็นคนมีเหตุผล และมีความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการของธรรมชาติ มีความรู้และทักษะพอเลี้ยงครอบครัว และจัดการบ้านเรือน
 มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ มีความรู้และทักษะในการเป็นพลเมือง¹³
3. โอกาสทางการศึกษาควรจะกระจายออกไปอย่างยุติธรรม หลักสูตรการศึกษาไม่ควรทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างภูมิภาค เมืองและชนบท และทางศาสนา เศรษฐกิจและสังคม แต่ควรจะจัดให้ความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันลดน้อยลง ควรจะใคร่ครวญนโยบายเช่นนั้นจะไม่ได้ลดจนกว่าจะมีการตั้งเป้าหมายและจัดอันดับการพัฒนาเสียใหม่ โดยทำในทางตรงกันข้ามกับการพัฒนา และจัดสรรทรัพยากรให้เฉพาะเขตที่เจริญในเมือง เช่นที่ เคยทำกันมาในอดีต

4. /นอกจากจะกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ยุติธรรมแล้ว การรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาก็ควรจะยุติธรรมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ระบบการจัดสรรเงินเพื่อให้บริการทางการศึกษาและวิธีการระดมทรัพยากรทางการศึกษาควรจะพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิดประโยชน์สำหรับผู้รับภาระทุกระดับ เศรษฐกิจ การจัดสรรเงินรัฐบาลเพื่อการศึกษาไม่ได้แสดงว่าเป็นการกระจายภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาโดยยุติธรรมเสมอไป การจัดสรรเงินเพื่อการศึกษาไม่ควรจะกลายเป็นวิธีอุดหนุนคนรวยด้วยการเก็บภาษีคนจน เหมือนอย่างที่เป็นกรณีอยู่บ่อย ๆ เช่นในการจัดการอุดมศึกษาราคาถูก (สำหรับนักศึกษา) ของรัฐบาล เป็นต้น
5. ระบบการเรียนรู้นอกระบบของสังคม ไม่เฉพาะแต่การศึกษาในระบบโรงเรียนเท่านั้น ควรให้โอกาสเข้ารับการอบรมและพัฒนาทักษะที่จำเป็นตามความต้องการกำลังคน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การมองเหตุการณ์ข้างหน้าเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่จะให้บรรลุภายใน 5 ถึง 15 ปีข้างหน้าได้อย่างชัดเจน จะเป็นแนวในการพิจารณาความต้องการทางด้านการพัฒนาฝีมือแรงงาน และการฝึกอบรม และความก้าวหน้าของระบบการเรียนรู้ได้ การศึกษากำลังคนตามแบบเดิมคงจะช่วยให้ได้ในระยะสั้น แต่ในระยะยาวควรจะได้อำนาจถึงนโยบายการมีงานทำ โครงสร้างของการผลิตทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างฝีมือแรงงานและหลักสูตรที่ใช้ฝึกอบรม เพื่อว่าจะได้ใช้ทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม และมีฝีมือแรงงานเพียงพอโดยการมีโอกาสดูแลเข้ารับการฝึกอบรมและพัฒนาฝีมือแรงงานหลาย ๆ ด้าน
6. ระยะเวลา 10 ถึง 15 ปี ควรจะเป็นระยะที่เหมาะสมในการที่จะให้บรรลุตามเป้าหมายหรือทำให้เกิดความก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายการศึกษาที่วางไว้ได้ ถ้าใช้เวลามากกว่านี้คงจะต้องเกี่ยวข้องไปถึงด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านการวางแผนเท่านั้น

ระบบการศึกษาของชาติ ควรทำหน้าที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการส่งเสริมความ
สำนึกในชาติ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และส่งเสริมความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ
และสังคม ตลอดจนเป็นกลไกเสริมสร้างฐานะและบทบาทในสังคม ถ้าหากหน้าที่เหล่านี้มีการจัด
อันดับความสำคัญ และเลือกกระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือในการทำหน้าที่ทางสังคมเหล่านี้
แนวนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษางานจะสะท้อนให้เห็นอันดับความสำคัญเหล่านี้

คำตอบดังกล่าวข้างบนนี้ให้แนวคิดในการวางแผนหลักสูตรและพัฒนาการศึกษาในแนวใหม่
การแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่เดิม และปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากร ค่าใช้จ่าย และผลประโยชน์
ของการศึกษาที่อาจเกิดขึ้นได้ คำตอบเองไม่ค่อยสำคัญนักแต่จากคำตอบคล้าย ๆ กันนี้ได้ให้อย่าง
ชัดเจนในแต่ละสภาพการณ์ เช่นในประเทศ ภูมิภาค หรือกลุ่มผู้เรียนก็อาจจะใช้เป็นเครื่อง
"วัดทางานสังคม" ซึ่งคุณค่าของมันเองจะมีผลกระทบต่องานและหน้าที่ของระบบการเรียนรู้
และกำหนดแนวทางและความสอดคล้องของการวิเคราะห์งานเศรษฐกิจ ปัญหาทางานเศรษฐกิจศาสตร์
ของการศึกษาจะพิจารณาจากสถานการณ์ที่ยอมรับไม่ได้

ในบทต่อ ๆ ไปของหนังสือเล่มนี้จะได้พิจารณากันถึงปัญหาทางานเศรษฐกิจศาสตร์ของ
การศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อหาคำตอบในแง่มุมต่าง ๆ ของปัญหาเหล่านี้ ถ้าทำได้และ
เพื่อเสนอแนะวิธีที่จะค้นหาคำตอบต่อไปอีก.

เชิงอรรถ

1. International Commission on the Development of Education, Learning to Be : The World of Education Today and Tomorrow (Paris : UNESCO, 1972), p. 54.
2. เช่นที่อ้างไว้ในรายงานของคณะกรรมการพัฒนาศึกษาระหว่างประเทศ "...ในประเทศ
ที่อัตราการเข้าเรียนประถมศึกษา 50 เปอร์เซ็นต์ จะพบว่ามีเด็ก (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
เด็กผู้หญิง) ประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์หรือมากกว่านั้นที่อยู่ในชนบทกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่รู้
หนังสือ" Philip H. Coombs, Roy C. Prosser, and Manzoor Ahmed, New
Paths to Learning for Rural Children and Youth, prepared for
UNICEF (New York : ICED, 1973), p. 29

3. นีโคลัส เบเน็ท "ความต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาจากชั้นธรรมดาเป็นชั้น
เลอเลิศ" บทความเสนอในที่ประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการจัดและวางแผนการศึกษา,
สถาบันวางแผนและบริหารแห่งเอเชีย, เกดอี, พฤศจิกายน 20 - ธันวาคม 2, 1972.
4. บันทึกงานภาคสนามของคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ, จาไมกา, 1971.
5. Philip H. Coombs, The World Educational Crisis - A Systems Analysis
(New York : Oxford University Press, 1968), p. 52.
6. ประชากรอายุต่ำกว่า 20 ปีมีประมาณ 52 เปอร์เซ็นต์ในประเทศอินเดีย 53 เปอร์เซ็นต์
ในบราซิล และ 57 เปอร์เซ็นต์ในโคลัมเบีย เทียบกับ 38 เปอร์เซ็นต์ในสหรัฐอเมริกา
33 เปอร์เซ็นต์ในญี่ปุ่น และ 28 เปอร์เซ็นต์ในสวีเดน, สหประชาชาติ, สำนักงานสถิติ,
รายงานประจำปีด้านประชากร 1970 (นิวยอร์ก : สหประชาชาติ, 1971)
7. ในรายงานเสนอเคยูนิเซฟเมื่อไม่นานมานี้ ได้มีการถกกันถึงเรื่อง "ความต้องการทาง
การเรียนรู้จำเป็นขั้นต่ำ" เพื่อตอบคำถามที่ว่า "ความต้องการทางการศึกษาคงจะเป็น
เท่าไร ซึ่งเด็กทั้งชายและหญิงต้องได้รับโดยวิธีใดวิธีหนึ่งก่อนที่จะให้ความรับผิดชอบเต็มที่
ในวัยผู้ใหญ่" สรุปว่าความรู้ ทักษะ และทัศนคติขั้นต่ำควรจะประกอบด้วย ทัศนคติที่ดีคือ
ชุมชน การพัฒนา และการเรียนรู้ การอ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็น การมีเหตุผล
และความรู้เบื้องต้นทางวิทยาศาสตร์ ทักษะเกี่ยวกับครอบครัวและบ้านเรือน ทักษะและ
ความรู้ในการประกอบอาชีพ และทักษะและความรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง และรายงาน
สรุปว่า อย่างน้อยโรงเรียนระดับประถมศึกษาภาคปริกติควรจะสามารถสนองความต้องการ
ในด้าน การอ่านออกเขียนได้ และการมีเหตุผล ส่วนภารกิจในการสนองความต้องการด้าน
อื่นจะต้องร่วมมือกันระหว่างการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ และการศึกษนอกระบบโรงเรียน
จากหนังสือวิถีทางใหม่ของการเรียนรู้ของ คูมบส์ และคณะ, หน้า 13 - 16.
8. จากหนังสือ การศึกษาเพื่อชีวิต ของคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาแห่งประเทศไทย หน้า 83
เราไม่ขอวิเคราะห์ข้อโต้แย้งของไอแวน อิลิช เอเวอเรทท์ โรเมอร์ และคณะ ที่เสนอให้
เลิกโรงเรียนในฐานะเป็นสถาบันทางสังคมเสีย โดยให้เหตุผลว่า โรงเรียนทำให้เกิด
การแบ่งพวกในสังคม และการไร้อรรถภาพ

ทางค่านิยมวิทยา แทนที่จะเป็นการให้การศึกษและการมีอิสรภาพ โรงเรียนควรจะ
มีบทบาทสำคัญในสังคม และ จะคงมีการปฏิรูปและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และไม่ควรมี
มีการมองว่ามีการผูกขาดทางการศึกษา และก็ไม่เห็นเหตุลวทำไม่ข้อเสนอแนะของไอแวน
อิลลิช และ โรเมอร์จึงนำมาทดลองและใช้ไม่ได้ โดยปราศจากการเลิกล้มโรงเรียน

โปรดดู Iven Illich, De-schooling Society (New York : Harper and
Low, 1970; และ Everett Reimer, School is Dead - Alternatives in
Education (New York : Doubleday, 1972).

9. รายงานเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ในสหรัฐอเมริกาอ้างว่า แม้ว่าประมาณหนึ่งในสี่ของ
ประชากรวัยผู้ใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ในรูปใดรูปหนึ่ง และสันค้ำใช้จ่าย
ประมาณ 10 พันล้านดอลลาร์ต่อปีก็ตาม (ประมาณสองเท่าของค่าใช้จ่ายในระดับอุดมศึกษา)
การสำรวจในวารสาร Saturday Review ได้พยายามพูดถึงกิจการศึกษาทั้งหมด
ของสหรัฐในแง่ของการเข้าเรียนและทรัพยากรที่ใช้และไม่ได้นำมาใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่เลย
(การสำรวจส่วนใหญ่จะพูดถึงกิจการศึกษา) Jack London et al, Adult --
Education and Social Class Berkeley, Calif : Survey Research
Center, University of California, 1963).
10. คู่มือสำนวนสองฉบับของคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ คือ New
Paths to Learning และการศึกษาเพิ่มเติมของ Philip H. Coombs and
Manzoor Ahmed, Rural Poverty - How Nonformal Education Can Help
(Baltimore, Md. : Johns HopKins University Press, 1974). และดู
International Commission on the Development of Education, Learning
to Be ; Cole S. Brembeck and Timothy J. Thompson, eds., New
Strategies for Educational Development (Lexington, Mass. : Lexington
Books, Heath, 1973); James R. Sheffield and Victor P. Diejomooh,
Nonformal Education for African Development (New York : Africa -
America Institute, 1972).

12. เพื่อทบทวนความรู้เกี่ยวกับเรื่อง โปรแกรมจุดสํารุทธหลักการวางแผนการศึกษาของสถาบัน
การวางแผนการศึกษาระหว่างประเทศ (International Institute for
Educational Planning) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Vaizey and J.D. Chesswas,
The Costing of Educational Plans (no. 6) ; Jacques Hallak, The
Analysis of Educational Costs and Expenditure (no. 10); and
Maureen M. Woodhall, Cost - benefit Analysis in Educational Planning
(no. 13). และดู Philip H. Coombs and Jacques Hallak, Managing
Educational Costs (New York : Oxford University Press, 1972)
อย่างไรก็ดี จากการศึกษาเฉพาะกรณี 27 เรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายทาง
การศึกษา โดย IIEP มีอยู่เรื่องเดียว (เกี่ยวกับการอาชีวศึกษา คือ ที่ศึกษาโดย INACAP
ท่าที่ประเทศชิลี) ที่ถือว่าเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน โปรดดู IIEP,
Educational Cost Analysis in Action : Case Studies for Planners,
Vols. 1 - 3 (Paris, 1972).
13. Coombs et al., New Paths to Learning, pp. 13 - 16.

ทรัพยากร

ในบทนี้จะกล่าวถึงว่าทรัพยากรเพื่อการศึกษาของโรงเรียนจะสามารถขยายได้อย่างไร และทรัพยากรที่ยังไม่เคยนำมาใช้จะสร้างขึ้นได้อย่างไร สำหรับการขยายทรัพยากรที่สำคัญก็คือ การลดค่าใช้จ่าย และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันให้คุ้มค่ายิ่งขึ้น ซึ่งประเด็นนี้จะได้พูดละเอียดในบทที่กล่าวถึงค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ สำหรับในบทนี้ เราจะเน้นในเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีการที่จะเพิ่มปริมาณทรัพยากรเพื่อการศึกษาของระบบโรงเรียนในประเทศไทย หรือในภูมิภาคแต่อย่างไรก็ตามเราเชื่อว่าประสิทธิภาพของทรัพยากรที่ใช้ในการศึกษาสามารถที่จะทำให้เพิ่มขึ้นได้ ทรัพยากรทางการศึกษาโดยทั่วไปจะต้องการมากกว่าที่อยู่ในปัจจุบัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรเพื่อการศึกษาของระบบโรงเรียนตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ในบทนี้จะเริ่มด้วยการจัดประเภทและเสนอแนวคิดกว้าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรเพื่อการศึกษาเสียก่อนแล้วจึงจะพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับการประเมินทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบัน และที่คาดว่าจะหาได้ในอนาคตในแต่ละกรณี และตอนท้ายจะพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการระดมทรัพยากรทางการศึกษา ในแต่ละตอนจะพยายามอ้างหลักฐานในทางปฏิบัติเท่าที่จะทำได้

ทรัพยากรที่ใช้ในการศึกษาอาจจะแบ่งได้เป็นสามประเภทใหญ่ ๆ คือ ทรัพยากรทางการเงิน ทรัพยากรที่เป็นวัตถุและอาคารสถานที่ และ เวลา ทรัพยากรทางการเงินหมายถึงเงินทุนทั้งหมดที่มีไว้สำหรับใหญ่เกี่ยวกับทางการศึกษาได้ใช้จ่ายเพื่อซื้อบริการและสินค้าในการจัดการศึกษา ทรัพยากรที่เป็นวัตถุและอาคารสถานที่ได้แก่ อาคาร สนาม ครุภัณฑ์ หนังสือ กระดาษ ดินสอ ที่เย็บกระดาษ และสิ่งของอย่างอื่นที่นำมาใช้ในกระบวนการศึกษา เวลา ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรทางการศึกษาจะหมายถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์ ซึ่งได้เวลาที่ใช้อย่างไรโดยอาจารย์ผู้สอน ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร นักวางแผน คณะกรรมการศึกษา ผู้ปกครอง และผู้เรียนเอง ในกระบวนการศึกษา จะเห็นได้ว่าทรัพยากรทั้งสามประเภทนี้ไม่สามารถแยกออก

จากกันไ้แค่ขาด เงินไม่ใช่ว่าทรัพยากรที่แท้จริง แต่จะสามารถนำไปใช้ซื้อทรัพยากรอีกสองประเภท แต่ไม่ใช่ดีกว่าทรัพยากรทางการศึกษาทั้งหมดจะต้องซื้อด้วยเงิน หรือบางอย่างก็อาจจะหาซื้อได้ด้วยเงิน เพราะบางอย่างไม่มีขายในท้องตลาด ตัวอย่างเช่น เวลาของผู้อาสาสมัครทำการสอนที่มีประสบการณ์และความชำนาญ การใช้อาคารสถานที่โดยไม่ต้องเสียค่าเช่า หรือแรงจูงใจอย่างมากของผู้เรียน เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น ค่าของเงินโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ระบุไว้ในงบประมาณการศึกษานั้น มักจะไม่แสดงค่าของเงิน หรือความสำคัญของทรัพยากรจริง ๆ ในกระบวนการศึกษา เพราะฉะนั้นการแบ่งทรัพยากรออกเป็นสามประเภทจึงเห็นชัดเจนนี่ แม้ว่าประเภทแรกจะคาบเกี่ยวกับประเภทอื่นอยู่บ้าง

ทรัพยากรทางการเงิน

ทรัพยากรทางการเงินอาจจะแยกลงไปได้อีกตามแหล่งของเงิน ประเภทแรกคือเงินของรัฐ หมายถึงเงินที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ของรัฐบาลกลาง ท้องถิ่น และภูมิภาค ซึ่งจัดสรรมาเพื่อใช้ในการศึกษา ประเภทที่สองคือเงินของครอบครัว หมายถึงเงินที่ได้จากครอบครัวและใช้จ่ายเป็นค่าการศึกษาโดยตรง เช่นค่าเล่าเรียน ค่าอาหารและที่พัก ค่าพาหนะ และค่าหนังสือ เป็นต้น ของสมาชิกในครอบครัวนั้น ๆ /เงินประเภทนี้จะไม่รวมยอดที่รัฐบาลจัดเก็บในรูปของภาษีเพื่อไปใช้จ่ายในการศึกษา เพราะเงินภาษีเป็นรายได้ของรัฐ /ประเภทที่สามเงินบริจาคของเอกชน ได้แก่เงินที่ได้รับมาจากการช่วยเหลือ มูลนิธิ กองทุนพิเศษ องค์การศาสนา บริษัทห้างร้าน หรือเอกชน เพื่อให้มาใช้จ่ายในโครงการหรือสถาบันการศึกษา ประเภทสุดท้ายคือเงินที่ได้มาจากกิจการทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ได้แก่เงินที่เกิดจากการทางเศรษฐกิจ ใช้ไปในการฝึกอบรม และการพัฒนาฝีมือแรงงานตามความต้องการของกำลังคน /แต่จะไม่รวมเงินที่บริจาคเพื่อการศึกษาของบริษัทห้างร้าน เงินที่ได้จากการขายบริการและสินค้าซึ่งผลิตโดยโครงการทางการศึกษาเองและการลงทุนในค่านทรัพยากรของสถานศึกษาอาจจะรวมอยู่ในประเภทนี้ด้วย

เงินของรัฐ

เงินของรัฐบาลเป็นแหล่งทรัพยากรทางการเงินที่สำคัญที่สุดสำหรับกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั้งที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา แต่การคาดคะเนสัดส่วนของเงินที่รัฐบาลในยอกเงินเพื่อการศึกษาทั้งหมดในประเทศกำลังพัฒนาได้ยากมาก เพราะข้อมูลเกี่ยวกับเงินส่วนที่ไม่ใช่ของรัฐมักจะไม่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามแนวโน้มที่บอกได้อย่างถูกต้องก็คือสัดส่วนของเงินรัฐบาลเพิ่มสูงขึ้น เพราะรัฐบาลของประเทศที่เคยเป็นเมืองขึ้นส่วนใหญ่ต่างก็มุ่งขยายการศึกษาของตนเองอย่างกว้างขวาง ผลก็คือทำให้งบประมาณเพื่อการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ไม่พอใช้

โฉมหน้าของการเงินเพื่อการศึกษาของรัฐถูกเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ไม่ค่อยแจ่มใสนัก ในช่วงปลายทศวรรษ 1960 แนวโน้มของการเงินเพื่อการศึกษาซึ่งเคยได้มากที่สุดเริ่มจะลดลง การเพิ่มงบประมาณเพื่อการศึกษาของรัฐขึ้น 10 ถึง 15 เปอร์เซ็นต์ในขณะที่เศรษฐกิจเพิ่มเพียง 4 ถึง 5 เปอร์เซ็นต์คงจะเพิ่มเช่นนั้นต่อไปอีกไม่ได้ สำหรับในอนาคตการเพิ่มงบประมาณเพื่อการศึกษาในแต่ละปีคงจะไม่เพิ่มขึ้นเร็วกว่าอัตราการก้าวหน้าทางเศรษฐกิจโดยทั่วไป

รายได้เพื่อการศึกษาของรัฐอาจจะนำมาเพิ่มได้ด้วยการขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศและการกู้ยืม การขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศเป็นแหล่งของเงินเพื่อการศึกษาของรัฐที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศแอฟริกา แต่แหล่งเงินทุนนี้เริ่มจะมีความสำคัญน้อยลง เพราะงบประมาณแผ่นดินเพื่อการศึกษาของประเทศเหล่านี้กำลังเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากต่างประเทศจะมากที่สุดในช่วงทศวรรษ 1970²

แม้ว่าการช่วยเหลือจากต่างประเทศในการศึกษามีบทบาทสำคัญในการที่จะนำการศึกษาของชาติไปสู่แนวทางใหม่ ๆ ก็ตาม (รวมทั้งการสร้างปัญหาที่ยาก และส่งเสริมแนวทางที่ดีในหลายกรณี) จะไม่สามารถเพิ่มพูนรายได้เพื่อการศึกษาของรัฐได้มากนัก การกู้ยืมเงินใช้มากที่สุดสำหรับรัฐเพื่อเป็นเงินลงทุนทางการศึกษา เช่นการขยายพันธบัตรประกันราคาและยกเว้นภาษีให้แก่สถาบันทางการเงิน เป็นต้น วิธีนี้จะทำให้มีเงินเมื่อต้องการและกระจายภาระค่าใช้จ่ายเป็นช่วงเวลายาวขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ยุติธรรม เพราะสามารถได้รับผลประโยชน์ต่อไปเป็นระยะ

เวลานาน อย่างไรก็ตามวิธีการเช่นนี้จะไม่ค่อยใช้กันมากนักเพราะตลาดเงินทุนและสถาบันการเงินไม่ค่อยมี ตลอดจนปัญหาในด้านความไว้วางใจในเสถียรภาพและความมั่นคงของโครงสร้างทางการเงินเศรษฐกิจและการเมือง รัฐบาลในบางประเทศได้ยืมเงินจากองค์การต่างประเทศเพื่อมาใช้ในโครงการศึกษา แต่นั่นเป็นเพียงการช่วยเหลือจากต่างประเทศอย่างแท้จริงอย่างหนึ่ง แทนที่จะเป็นวิธีการขยายแหล่งรายได้ภายในประเทศ

ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องถามว่าอะไรจะเกิดขึ้น ถ้าให้ส่วนภูมิภาคหรือท้องถิ่นมีการรับผิดชอบในการหาเงินมาเพื่อใช้จ่ายในการศึกษามากขึ้นแทนที่จะคอยรับจากรัฐบาลกลางอย่างเดียว จากแง่คิดในด้านประสิทธิภาพและความยุติธรรมในการเงินของรัฐ เราจะเห็นว่าแนวคิดนี้ไม่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านั้นในประเทศกำลังพัฒนามีแนวโน้มที่จะดึงเอาอำนาจการควบคุมทรัพยากรของชาติทั้งหมดมาไว้ที่ส่วนกลางมากขึ้น และส่วนท้องถิ่นไม่ค่อยมีอำนาจสำคัญในการจัดเก็บภาษีกัน อย่างไรก็ตามจะมีคำถามต่อไปอีกว่าส่วนท้องถิ่นจะทำไถ่มาจกส่วนกลางได้ไหมในการที่จะหาเงินมาใช้ในการศึกษาของรัฐนอกเหนือไปจากที่ได้รับมาจากส่วนกลาง ? คำถามนี้ควรจะได้มีการพิจารณาตามสภาพของแต่ละประเทศ เช่นประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะการเก็บภาษีความสามารถของส่วนท้องถิ่น และความยุติธรรมในการจัดเก็บ

ในตอนนี้จะขอสรุปโดยการตั้งข้อสังเกตทั่วไปเกี่ยวกับเงินรายได้เพื่อการศึกษาของรัฐสามประการคือ ประการแรกรายได้ของรัฐเพื่อการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะไม่เพิ่มขึ้นในอัตราที่เคยเป็นมาในอดีต แม้ว่าเงินเพื่อการศึกษาของรัฐจะสามารถก้าวต่อไปพร้อมกับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และเงินรายได้แผ่นดิน โอกาสที่ดีที่สุดในการหาทรัพยากรเพื่อการศึกษาเพิ่มขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะอยู่ที่การระดมทรัพยากรทางการเงินที่ไม่ใช่ของรัฐ ซึ่งไม่สามารถซื้อขายกันได้ในท้องตลาด / ประการที่สองแม้ว่ารายละเอียดเกี่ยวกับการเงินเพื่อศึกษานอกระบบโรงเรียนทุก ๆ แห่งจะไม่สมบูรณ์ก็ตาม พอจะสรุปได้ว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นผู้ที่ได้รับส่วนแบ่งงบประมาณจากรัฐบาลมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือชนบทในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ³ ฉะนั้น ประการสุดท้ายผลที่ตามมา คือยุทธศาสตร์ทางการศึกษาในแนวใหม่โดยการศึกษาอกระบบโรงเรียนมีบทบาทสำคัญอันหนึ่งจะมีผลต่อการแก้ไข

ปรับปรุง การจัดสรรเงินรายได้ของรัฐเพื่อการศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจะให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนได้รับส่วนแบ่งมากขึ้น เพิ่มเติมจากที่จะนำทรัพยากรที่ไม่ใช่ส่วนของรัฐ หรือไม่เคยนำออกมาใช้ในอดีตให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตำแหน่งสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในยุทธศาสตร์การศึกษาในแนวโน้มนี้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเป้าหมายและอันดับความสำคัญของการพัฒนาโดยหันไปเน้นในสิ่งที่เป็นผลดีต่อประชากรในชนบท และภาคการเกษตร ชนบทของระบบเศรษฐกิจจะเป็นเช่นนั้นย่อมเป็นที่หวังไว้ว่ารายได้ของรัฐส่วนใหญ่มุ่งจะไปสู่การศึกษานอกระบบโรงเรียน

เงินของครอบครัว

ครอบครัวนับว่าเป็นแหล่งเงินเพื่อการศึกษาทางตรงที่สำคัญอีกอันหนึ่ง นอกเหนือไปจากภาษีอากร (ซึ่งก็มาจากครอบครัวเหมือนกัน) รายจ่ายของครอบครัวที่เห็นเด่นชัดคือค่าเล่าเรียน ตามปกติรายจ่ายส่วนนี้จะเข้าไปอยู่เป็นงบประมาณของสถาบัน และถือเป็นแหล่งรายได้อันหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ส่วนที่ครอบครัวต้องจ่ายออกไปมีอีกมาก ซึ่งตามปกติจะไม่ระบุไว้ในงบประมาณ แม้บางครั้งจะไม่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียน สิ่งเหล่านี้คือ แก้ว เลื่อนฯ หนังสือและอุปกรณ์การเรียน ค่าอาหาร และที่พักเมื่อนักเรียนต้องไปเรียนไกลจากบ้าน และค่าเรียนพิเศษ เป็นต้น การเรียนพิเศษของเด็กนักเรียนเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางในประเทศกำลังพัฒนาที่นักเรียนจะต้องผ่านการสอบคัดเลือกของรัฐบาล เพื่อรับประกาศนียบัตรระดับประถมและมัธยม หรือเพื่อการคัดเลือกเข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษา และค่าใช้จ่ายเหล่านี้บางครั้งจะเกินค่าเล่าเรียนที่ทางโรงเรียนเรียกเก็บเสียอีก

รายจ่ายของครอบครัวทั้งหมดสำหรับเด็กที่ไปโรงเรียนหนึ่งคนจะมากพอสมควร แม้ว่าโดยทั่วไปการประถมศึกษาในหลาย ๆ ประเทศจะเป็นการศึกษาแบบให้เปล่า ส่วนในระดับมัธยมและอุดมศึกษานั้นนอกจากจะมีสถานศึกษาที่เป็นของรัฐแล้ว ยังมีที่เป็นของภาคเอกชนอยู่มากเหมือนกัน ในขณะที่สถานศึกษาของรัฐมีเงินค่าใช้จ่ายเพียงส่วนน้อยจากเงินค่าเล่าเรียน (แต่จะไม่รวมรายจ่ายของแต่ละคน เช่น ค่าอาหาร ค่าที่พัก และค่าหนังสือ) สถานศึกษา

เอกชนจะไ้รับส่วนใหญ่จากเงินค่าเล่าเรียนของนักเรียน ข้อมูลเกี่ยวกับเงินรายจ่ายของครอบครัว เพื่อการศึกษามีหลายมาก แต่หลักฐานที่พอหาไ้ยืนยันว่าเงินส่วนนี้เป็นยอดเงินจำนวนมาก และแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ แต่ละระดับ และประเภทของการศึกษา ในระบบโรงเรียน ⁴

ลักษณะสำคัญของรายจ่ายครอบครัวที่เป็นรายไ้เพื่อการศึกษาพอจะสรุปไ้ดังนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่มีรายละเอียดเพียงพอเกี่ยวกับสัดส่วนและปริมาณของรายจ่ายเพื่อการศึกษาของครอบครัวโดยตรงก็ตาม ยังถือไ้ว่าเป็นแหล่งการเงินเพื่อการศึกษาที่สำคัญอันดับสองรองจากเงินของรัฐบาลในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ สองการศึกษาจัดว่าอยู่ในอันดับสำคัญสูงในค่านิรายจ่ายของงบประมาณครอบครัวแม่แต่ในเขตชนบทที่เงินทองหายากโดยทั่วไปในประเทศกำลังพัฒนา ครอบครัวต้องใช้จ่ายเงินเพื่อส่งลูกเข้าโรงเรียนประถมและมัธยม รายจ่ายค่าสอนพิเศษ เป็นเรื่องยืนยันว่าครอบครัวเต็มใจเสียสละเงินจำนวนมากเพื่อบริการทางการศึกษาที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ สืบจากการตั้งข้อสังเกตทั่วไปเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศกำลังพัฒนาและโครงสร้างของนโยบายการวางและค่าตอบแทนซึ่งถือตามระดับการศึกษาในโรงเรียน ⁵พอจะสรุปไ้ว่าเงินของครอบครัวเป็นจำนวนน้อยมากที่นำไปใช้จ่ายเพื่อศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามธรรมชาติเงินจากเอกชนจะสนองค่าตอบแทนทางค่านเศรษฐกิจโดยตรงมากกว่าเงินจากรัฐบาล ซึ่งอาจจะถูกจัดสรรและนำไปใช้ในทางที่ไม่ใช่เพื่อการเศรษฐกิจ ในสถาบันที่เห็นว่าโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน "มีผลกำไร" ในแง่ของการมีงานทำ มีรายไ้ และผลประโยชน์อย่างอื่น ครอบครัวจะเป็นผู้รับภาระในด้านค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งของโครงการ

เงินบริจาค

รายละเอียดเกี่ยวกับเงินบริจาคของหน่วยงาน และเอกชนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาหายากอีกเช่นกัน แหล่งสำคัญของเงินประเภทนี้ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ปรากฏว่าเป็นองค์การทางศาสนา เช่นโบสถ์ กลุ่มศาสนา และวัด เป็นต้น ตัวอย่างสำคัญได้แก่ โรงเรียนคอปติก ในประเทศเอธิโอเปีย โรงเรียนคูรานิค ในอัฟริกาตะวันตก และโรงเรียนวัดพระพุทธศาสนาในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งสามสถาบันนี้

มีส่วนสำคัญต่อระบบการศึกษาของประเทศเหล่านั้น และจำเป็นต้องใช้เงิน คน และอาคารสถานที่เป็นจำนวนมาก สถาบันเหล่านี้ก็มีปัญหาคล้าย ๆ กันอยู่เหมือนกัน เช่น เนื้อหาสาระและวิธีการสอนเก่าและไม่ทันสมัย และไม่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาที่มีอยู่ในแต่ละประเทศปัจจุบัน จึงเป็นการยากที่จะให้นักเรียนไปเรียนต่อในโรงเรียนรัฐบาลใด อย่างไรก็ตาม สถาบันเหล่านี้มีทรัพยากรเพื่อการศึกษาที่มีคุณค่ามากซึ่งอาจจะนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีก็จะต้องอาศัยความคิดและวิธีการใหม่ ๆ

การบริจาทศนาอีกประเภทหนึ่งคือโรงเรียนสอนศาสนา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโบสถ์คริสต์ในยุโรป ในหลายประเทศโรงเรียนเหล่านี้จะไม่เหมือนกับสถาบันศาสนาแบบดั้งเดิม แต่จะเป็นผู้ช่วยสร้างระบบโรงเรียนสมัยใหม่ และยังคงรักษาความมีชื่อเสียงมากที่สุดของการศึกษาในระบบโรงเรียน

แม้ว่าศาสนามีส่วนช่วยอย่างมากไม่ว่าจะเป็นการสร้างสถาบันการศึกษาที่เน้นในเรื่องศาสนาตามแบบดั้งเดิม หรือระบบการศึกษาในโรงเรียนสมัยใหม่ ยังพอมีเอกชนหรือกลุ่มคนจากองค์กรศาสนาที่ให้การส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนแบบใหม่ที่สุด โครงการศึกษาโดยอิสระโดยสมัครใจในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทชนบท ซึ่งเมื่อครั้งก่อน แอคโปของประเทศโคลัมเบียก็เป็นโครงการทั่วประเทศที่ริเริ่มโดยพระในศาสนาคริสต์นิกายแคธอลิกองค์หนึ่ง และมุ่งให้การศึกษากับชาวบราซิลทุกเพศทุกวัยในชนบทของประเทศโคลัมเบีย โครงการแอคโป มีสถานีส่งวิทยุของตนเอง ประกอบกับมีเอกสารสิ่งพิมพ์มากมาย (เช่น หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ซึ่งพิมพ์ออกเป็นจำนวนมาก หนังสือแบบเรียนราคาถูกพิมพ์ออกมาเป็นชุด ๆ และหนังสืออ่านประกอบภาพสวยงาม) เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาและหาความรู้ประเภทต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรเทียบเท่าระดับประถมศึกษาทางวิทยุ โครงการสรรวโหทัยศรัทธาตาม เป็นโครงการพัฒนาตนเองและชุมชนของประเทศศรีลังกาโดยยึดหลักพุทธศาสนา และมุ่งยกระดับชุมชนที่ยากจนที่สุดโดยใช้กิจกรรมการพัฒนาและการศึกษาคบคู่กันไป โครงการนี้ขยายออกไปถึงประมาณ 380 หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีโครงการเมืองเขาวชนไทยภาคกลางของศรีลังกาซึ่งเป็นโครงการ เอนกประสงค์และช่วยตัวเอง เป็นส่วนใหญ่ซึ่งผนวกเอาการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วไปกับการให้ความรู้ทางการเกษตร และการฝึกทักษะในคานอาชีพ ตลอดจนการประกอบอาชีพส่วนตัว

ในโครงการนี้มีเยาวชนชายประมาณ 280 คน ซึ่งบางคนอาจจะจบหรือยังไม่จบประถมศึกษาที่ดี โครงการนี้เริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1963 โดยกองทุนคณะบาทหลวงโรงเรียนคริสเตียน ซึ่งเป็นกลุ่มการศึกษาของศาสนาแคทอลิก ศูนย์สื่อสังคมของฟิลิปปินส์ ก็เป็นโครงการที่เริ่มมาจากพระซึ่งมีความชำนาญในการสร้าง "ชุด" การศึกษาเอกชนประสงค์สำหรับหน่วยงานรัฐบาลหรือหน่วยงานอื่นที่มาติดต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่น่าสนใจในท้องถิ่น นอกจากจะรับทำงานให้หน่วยงานอื่นที่มาติดต่อแล้ว ยังมีลูกค้าของตนเองโดยการออกวารสารรายคาบซึ่งส่วนใหญ่มีเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมและการศึกษา ชื่อวารสารนาม (ปัจจุบัน) พิมพ์ออกเป็นรายคาบสำหรับเด็กนักเรียน (พิมพ์ออกครั้งละประมาณ 50,000 ฉบับ) นอกจากนี้ยังมีวารสารรายเดือนภาษาอังกฤษอีกฉบับหนึ่งคือฟิลิปปิน-ไคเจสต์ เพื่อมุ่งให้การศึกษาแก่คนในเมือง (พิมพ์ออก 25,000 ฉบับ) และมีหนังสือองศา เป็นวารสารรายเดือนภาษาตากาลอก สำหรับครอบครัวชนบทที่มีการศึกษาคำ (พิมพ์ออก 122,000 ฉบับ)

แต่ก็ควรจะไม่ลืมว่าองค์การศาสนาเหล่านี้จะบริจาคเงินให้ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียนแม้ว่าจะไม่เป็นเงินจำนวนมากก็ตาม โดยเฉพาะเพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน นับเป็นการเสียสละและการมองเห็นการไกลของเอกชนผู้นำโครงการไปสู่ความมั่นคงสมบูรณ์

ยังมีตัวอย่างของกลุ่มองค์กรและเอกชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่มีส่วนในการหาแหล่งทรัพยากรฝ่ายเอกชนมาจัดโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน เช่น โครงการของมูลนิธิบูรณะชนบทของฟิลิปปินส์ และโครงการวิทยาพีธ ในรัฐไมซอร์ของอินเดีย การจัดโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน (รวมทั้งที่กล่าวมาแล้วล้วนแต่เป็นของเอกชน นอกจากโครงการแอกโปซึ่งจัดทำทั่วประเทศ) เป็นโครงการขนาดเล็กมีหลักสูตรและครูเรียนจำกัดและทำอยู่ในวงแคบ การพิจารณาสภาพของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหมดก็จะเห็นได้ว่าเงินเอกชนบริจาคส่วนใหญ่จะให้การศึกษาระบบโรงเรียนหรือการศึกษาทางศาสนาแบบดั้งเดิม

เงินจากกิจการทางเศรษฐกิจ

นอกจากหน่วยงานราชการแล้ว บริษัทธุรกิจบริการ การค้า และการอุตสาหกรรม ต่างก็เป็นผู้ที่มีมือแรงงานซึ่งผลิตโดยระบบการศึกษา ในประเทศอุตสาหกรรมบางประเทศ บริษัททางรานเหล่านี้ได้เสียสละเงินบริจาคและทุนโดยตรงให้แก่สถาบันการศึกษา และบางแห่งได้จัดตั้งเป็นมูลนิธิและกองทุนเพื่อสนับสนุนการศึกษา นอกจากนี้ยังใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากในการฝึกอบรมและยกระดับความรู้พนักงานของตน งบประมาณสำหรับการฝึกอบรมของบริษัทใหญ่ๆ บางแห่งในสหรัฐอเมริกาจะมากเท่ากับงบประมาณของมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ ที่เดียว⁵

บทบาทและการบริจาคเงินของธุรกิจการค้าและการอุตสาหกรรมได้รับการยอมรับทั่วไป และทำให้กิจกรรมการศึกษาของธุรกิจเหล่านี้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษา โดยได้มีการออกเป็นกฎหมายว่าด้วยการฝึกอบรมในโรงงานอุตสาหกรรมในหลายประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ในอีกหลายประเทศกลุ่มลาตินอเมริกาเมือง คาร์กิสระ เช่น โครงการเสนา ในประเทศโคลัมเบีย อินชี่ในประเทศเวเนซุเอลา โอนาแคป ในชิลี และเซโน และเซเนกในบราซิล ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนส่วนใหญ่จากการหักเงินเดือนของพนักงาน ในธุรกิจและอุตสาหกรรม ก็ได้จัดทำโครงการฝึกอบรมในค่านมือแรงงาน

บริษัทโครงการส่งเสริมอาชีพ หรือชื่อย่อว่า อีฟี่ซี ของญี่ปุ่นเป็นบริษัทของรัฐบาล ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงแรงงาน และได้รับเงินส่วนใหญ่จากดอกเบี้ยสะสมของเงินประกัน การว่างงาน นอกจากจะมีกิจกรรมอื่นแล้ว อีฟี่ซียังมีแผนการฝึกวิชาชีพ มีหน้าที่บริหารและรับผิดชอบศูนย์ฝึกอาชีพแบบประสม ซึ่งในปี ค.ศ. 1967 มีอยู่ประมาณ 70 แห่ง และมีการฝึกอบรมมากกว่า 600 วิชา การฝึกอบรมค่านอาชีพในประเทศญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะกระทำโดยโรงงาน อุตสาหกรรมในแผนการฝึกอบรมวิชาชีพระยะยาวระหว่างปี ค.ศ. 1960 - 1970 ได้มีการฝึกอบรมกรรมกรในหน่วยงานราชการประมาณ 152,000 คน และในโรงงานเอกชน 267,000 คน ในปี ค.ศ. 1970 สหพันธ์นายจ้างญี่ปุ่นได้จัดตั้งสมาคมฝึกอาชีพและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาโครงการต่างฝึกหัด ฝึกงานด้านธุรกิจการค้า ฝึกผู้คุมงาน และการพัฒนาด้านการจัดการ⁶

แหล่งการเงินในโครงการอื่นของเวนิซูลาจะไ้เงินจากการเก็บภาษีเงินได้ของพนักงานในโรงงานและธุรกิจเอกชนคนละ 1 เปอร์เซ็นต์ โดยเฉพาะโรงงานที่มีพนักงานตั้งแต่หกคนขึ้นไป (ในโคลัมเบีย 2 เปอร์เซ็นต์ และบราซิล 1.5 เปอร์เซ็นต์) นอกจากนี้ยังไ้หักอีก 0.5 เปอร์เซ็นต์จากเงินรางวัลสิ้นปีและเงินสวัสดิการ และไ้จากรัฐบาลอีกประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ของเงินสองจำนวนข้างต้น ในปัจจุบันมรณายจ้างในประเทศเวนิซูลาที่มีพนักงานตั้งแต่ 34 คนขึ้นไปจะต้องรับจ้างฝึกหัดที่มีอายุระหว่าง 14 - 18 ปีเป็นจำนวน 3 เปอร์เซ็นต์ของกำลังแรงงานทั้งหมด⁷ ในประเทศกำลังพัฒนาทั่วไปยกเว้นหน่วยงานฝึกอบรมของลาตินอเมริกา เงินอุดหนุนโดยตรงของสถาบันการศึกษาหรือการฝึกอบรมโดยบริษัทห้างร้านมักไม่ค่อยไ้ทำกัน แต่การฝึกอบรมคนงานในหน่วยงานเองเห็นมีมากขึ้นกว่าที่คิดไว้ ภายบริษัทต่าง ๆ ในประเทศกำลังพัฒนาของฝั่งกำลังคนที่มีฝีมือซึ่งผลิตโดยระบบการศึกษาในโรงเรียนภาคปฏิบัติโดยสิ้นเชิง ก็คงเหลืออยู่หรือมีกำไรไม่กี่บริษัท โรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งมีโครงการจ้างฝึกหัดแบบไม่เป็นทางการของตนเอง ซึ่งรับคนที่ยังไม่มีฝีมือเข้ามาแล้วอาศัยการเลื่อนตำแหน่งเมื่อทำงานนานไปและมีความชำนาญ การปฐมนิเทศแบบไม่เป็นทางการ วิธีการคัดเลือกและการเลื่อนตำแหน่ง โครงสร้างในเรื่องเงินเดือนและค่าตอบแทน และระบบการควบคุม การจัดตำแหน่งงานและการจัดการคุณภาพการในแต่ละบริษัท (ถ้าจัดไ้โดยมีประสิทธิภาพ) จะช่วยปรับปรุงและไ้ความสามารถของลูกจ้างไ้ไ้เหมาะสม

จากการสังเกตในประเทศกำลังพัฒนาส่วนมากซึ่งตรงข้ามกับความเชื่อทั่วไป จะเห็นว่า มีน้อยเหลือเกินที่พบว่าถ้าไม่มีสถาบันทางการฝึกหัดฝีมืออย่างเป็นทางการแล้วจะไ้ทำให้ไม่สามารถตั้งโรงงานและบริษัทไ้ การฝึกอบรมซึ่งมีอิสระกับกลางมักจะทำได้เสมอไ้โดยบริษัทเอง นอกจากช่วงฝีมือที่ต่องการความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษซึ่งตองอาศัยวิชาการชั้นสูง หรือการฝึกอาชีพขั้นสูงเท่านั้น เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นว่า ช่างไม้ ช่างไฟฟ้า ช่างก่อสร้าง ช่างประปา พนักงานขับรถแทรกเตอร์ และขับรถของเหล่านี้ที่ช่วยสร้างและบูรณะโรงแรม ทางหลวง สนามบิน และสถานีวิทยุที่ทันสมัยขึ้นมาไ้ คนเหล่านี้ขับรถบรรทุก ขับรถไฟ คุมโรงงานไฟฟ้า และโครงการชลประทานในกายูคู อูกาตู และเมืองกวางตอก คนงานเหล่านี้ส่วนใหญ่ไ้ไ้มาจากผู้ที่จบโรงเรียนอาชีวศึกษามาก่อน

ประเด็นสำคัญในตอนนี้มีว่า กิจกรรมด้านเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาที่ห่อหุ้มไว้กับการศึกษาเมื่อมีความจำเป็นที่ต้องการ คนที่มีมือ แต่การมีส่วนนี้ส่วนใหญ่เป็นประเภทการศึกษาในระบบโรงเรียนสำหรับพัฒนาทักษะเฉพาะ โดยวิธีการปฏิบัติหลายรูปแบบตลอดจนการฝึกอย่างมีระบบและการฝึกในโครงการช่างฝึกหัด แต่ปัญหาก็มีเหมือน ๆ กับแหล่งเงินที่ไม่ใช่รัฐบาลอื่น คือรายละเอียดเกี่ยวกับปริมาณและผลกระทบเกี่ยวกับการมีส่วนช่วยเหลือการศึกษาของกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ การขาดข้อมูลจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ความสำคัญของแหล่งเงินประเภทนี้ลดความสำคัญลงไป

ทรัพยากรที่เป็นวัตถุและอาคารสถานที่

ทรัพยากรที่เป็นวัตถุอุปกรณ์และอาคารสถานที่อาจจะแบ่งออกได้เป็นสามประเภทคือ สิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่นที่ดิน อาคารเรียน สิ่งที่เคลื่อนที่ได้ เช่น อุปกรณ์ โต๊ะเก้าอี้ หนังสือและหนังสือ และสิ่งสิ้นเปลือง เช่น กระดาษ ไม้ โลหะ สารเคมี น้ำประปา และไฟฟ้า เป็นต้น

อาคารสถานที่ซึ่งเป็นคนทุนจะแบ่งการศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเฉพาะเมื่อระบบการศึกษาประเภทนี้ต้องขยายตัวอย่างรวดเร็ว อย่างเช่นในประเทศฝรั่งเศส ในช่วงทศวรรษ 1960 ค่าใช้จ่ายที่นำมาแทนหรือเพิ่มอาคารสถานที่ซึ่งมีอยู่แล้วในโรงเรียนจะตกประมาณ 1 เปอร์เซ็นต์ของผลิตภัณฑ์รวมประชาชาติ ส่วนในประเทศกำลังพัฒนานั้นจะแตกต่างกันออกไปมาก แต่เมื่อการศึกษาในระบบโรงเรียนจะต้องขยายตัวอย่างรวดเร็ว งบประมาณการลงทุนจะเป็นหนึ่งในสี่ถึงหนึ่งในสามของงบประมาณการศึกษาของรัฐ ค่าใช้จ่ายลงทุนการศึกษาสูงที่สุดเมื่อคิดออกมาเป็นเปอร์เซ็นต์ของงบประมาณการศึกษาของรัฐบาลในแต่ละปีระหว่าง ค.ศ. 1960 - 61 ของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา 16 ประเทศจะมีช่วงตั้งแต่ 7.2 เปอร์เซ็นต์ในอาร์เจนตินาและ 46 เปอร์เซ็นต์ในประเทศปากีสถาน⁸

ในทางตรงกันข้ามกิจการการศึกษาในระบบโรงเรียนจะทำให้โอกาสในทางเศรษฐกิจและการใช้ทรัพยากรใหม่ ๆ โดยเฉพาะประเภทสิ่งของที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เพราะการจัดกิจกรรม

การศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายประเภทไม่จำเป็นต้องใช้อาคารสถานที่เป็นการถาวร นอกจาก
 สำหรับเป็นหน่วยงานกลางเพื่อสนับสนุนโครงการขนาดใหญ่ ๆ เท่านั้น และกิจกรรมการศึกษา
 นอกระบบโรงเรียนที่จัดในรูปแบบเคลื่อนที่ จะยืมหรือเช่าอาคารสถานที่เฉพาะช่วงที่จะใช้ในกิจกรรม
 เท่านั้น อาทิในโครงการซึ่งไม่ต้องการใหญ่เรียนมารวมอยู่ในที่เดียวกันโดยมีกำหนดเวลาแน่นอน
 เป็นประจำ (เช่น การเรียนทางไปรษณีย์ บทเรียนทางวิทยุ บทเรียนสำเร็จรูป การฝึก
 หัดงาน การอบรมในระหว่างประจำการ และการส่งเสริมการศึกษาให้เกษตรกรไร่นาสวนปลา เป็นต้น)
 ไม่จำเป็นต้องใช้อาคารเรียนและสถานที่เรียนพิเศษที่จัดไว้โดยเฉพาะ บ้าน ที่ทำงาน และ
 ที่นาของผู้เรียนนั่นเองคือสถานที่เรียนสำหรับกิจกรรมประเภทนี้ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่จะล้ม
 การเรียนเป็นกลุ่มและเรียนเป็นชั้นไปเสียเลย ที่จริงแล้วผู้เรียนทางไปรษณีย์หรือเรียนทางวิทยุ
 ก็อาจจะเรียนควบกันได้โดยไม่มีคนคอยเป็นพี่เลี้ยง หรือผู้ช่วยครู แต่ชุมชนอาจจะจัดหาสถานที่ ๆ
 ไม่ได้ใช้ทำประโยชน์อะไรอย่างอื่น โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งต้องการใหญ่เรียน
 ที่ต้องการใหญ่เรียน ๆ เป็นเวลานานในสภาพการเรียนการสอนที่จัดเตรียมไว้ อาจจะใช้สถานที่ ๆ
 ยืมมา ซึ่งถ้าไม่เช่นนั้นก็ไม่ได้ทำออกมาใช้ และอาจจะเช่าสถานที่ ซึ่งอาจจะทำเช่นนี้ได้เพราะ
 การยืดหยุ่นในการเรียนการสอนของโครงการประเภทนี้ ดังนั้นโครงการต่าง ๆ เช่นการฝึก
 ยกระดับฝีมือช่างและผู้ชำนาญการในประเทศในจีเรียตอนเหนือ จะใช้สถานศึกษาที่อยู่ใกล้เคียง
 เช่น วิทยาลัยเทคนิค โรงเรียนประถม และโรงงานของรัฐบาล⁹ ในทำนองเดียวกัน
 โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ในประเทศไทยที่จัดขึ้นเพื่อฝึกทักษะด้านอาชีพที่ไม่ใช่การเกษตร
 สำหรับเยาวชนนอกโรงเรียน เช่นลานวัด ดึกที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรืออาคารไม้ชั่วคราวที่สร้าง
 ให้เปล่าหรือให้ชุมชนเช่าเป็นโรงเรียนอย่างน้อยหนึ่งหรือสองปี ก่อนที่จะเคลื่อนย้ายไปที่อื่น¹⁰
 หลักสูตรเทียบเท่าสายสามัญระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของประเทศไทยใช้อาคารเรียน
 ภาคปรกติในตอนเย็นในเมื่ออาคารสถานที่ไม่ได้ใช้แล้ว¹¹ ในตัวอย่างทั้งสามที่ยกมาเวลานี้
 ถ้าเป็นหลักสูตรภาคปรกติก็จะต้องใช้อาคารสถานที่ที่มีราคาแพงมาก

โอกาสในการประหยัดค่าใช้จ่ายและใช้ทรัพยากรซึ่งไม่ได้ทำออกมาใช้จะมีค่อนข้างจำกัด
 มากกว่าในกรณีของสิ่งของเคลื่อนที่ได้ แต่ก็ยังพอมีใช้ เช่นกรณีที่ต้องยืมอาคารเรียนสำหรับเปิด

สอนการศึกษานอกระบบโรงเรียน โต๊ะเก้าอี้ อุปกรณ์และเครื่องมืออย่างอื่นปีให้ช่วย ศูนย์ปรับปรุงอาชีพในจังหวัดขอนแก่นที่กล่าวข้างบน ได้ใช้อุปกรณ์ในโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาลและวิทยาลัยเทคนิค เมื่อนำโรงงานอุตสาหกรรมมาใช้ในโครงการขงฝึกหัดและการอบรมในระหว่างประจำการ โรงงานเหล่านั้น จะเป็นผู้จัดหาอุปกรณ์ อย่างไรก็ตามเสียสละค่าในการใช้อุปกรณ์เพิ่มขึ้นนี้ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการฝึกอาชีพด้านอุตสาหกรรม

อุปกรณ์ เครื่องมือ และโต๊ะ เก้าอี้ ที่ใช้ในโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นจำนวนมากผลิตโดยผู้เรียนเองในวิชาที่ใดเรียน ผู้เรียนที่เรียนในวิชาต่าง ๆ จะผลิตอุปกรณ์ เช่น โต๊ะ ม้าขาว เครื่องเหล็กต่าง ๆ และของใช้ในโรงงาน ๆ ขึ้นใช้เอง เช่นในโครงการเมืองเขวชนไทยภาค ในศรีลังกา ศูนย์ฝึกอบรมช่างชนบทในอินเด้ และโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ในประเทศไทย

ในการนี้ของวัสดุสิ้นเปลือง ไม่ปรากฏว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้รับประโยชน์เป็นพิเศษเหนือกว่าโรงเรียนภาคปกติ และโอกาสที่จะนำทรัพยากรที่ไม่ได้ใช้หรือใหม่ ๆ มาใช้จำกัด การฝึกหัดจะประเภทต่าง ๆ ต้องใช้วัสดุสิ้นเปลืองหลายชนิดในการสอนภาคปฏิบัติ การหาประสบการณ์ และยกระดับฝีมือของผู้เรียน ซึ่งจริง ๆ แล้วหลักสูตรการฝึกอาชีพเร่งรัดมีความจำเป็นต้องใช้วัสดุสิ้นเปลืองมากกว่าวิชาที่สอนตามปกติ ตัวอย่างเช่น โครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ในประเทศไทยจะใช้งบประมาณค่าวัสดุสิ้นเปลืองประมาณหนึ่งในสามของงบประมาณดำเนินการ ซึ่งสูงกว่างบประมาณวัสดุสิ้นเปลืองที่ใช้ในหลักสูตรอาชีวศึกษาภาคปกติมากเหลือเกิน อย่างไรก็ตามคงจะมีข้อแย้งว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนในสภาพต่าง ๆ เช่นการฝึกหัดช่างอุตสาหกรรม การฝึกในระหว่างประจำการ หรือเมื่อผู้เรียนผลิตสินค้าเพื่อขายหรือเพื่อใช้ในท้องถิ่นนั้น วัสดุสิ้นเปลืองเหล่านี้ไม่ได้สูญเปล่าเหมือนที่ปรากฏเสมอในหลักสูตรภาคปกติแต่ได้นำมาใช้เพิ่มเติมหรือเสริมทรัพยากรของโครงการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้วทางหาก

เวลา

เวลาของผู้เรียน เวลาของครูผู้สอนและของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง (เช่น นักวางแผน ผู้บริหาร นักการภารโรง และผู้ปกครอง) เป็นของที่มีค่ามากที่สุดและแพงที่สุดในบรรดาทรัพยากรทางการศึกษาทั้งหมด เวลาส่วนใหญ่ของผู้สอนและผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นซื้อหาได้ คงได้กล่าวแล้วว่า ที่จริงแล้วเวลาเหล่านี้ซึ่งงบประมาณทางการศึกษามากเหลือเกินไม่ว่าที่ไหน ซึ่งถึงหรือเกิน 90 เปอร์เซ็นต์ในโรงเรียนประถมหรือมัธยมบางแห่งในประเทศกำลังพัฒนา ในระบบการศึกษา ในโรงเรียนก็ตามเวลาของบุคลากร อาจจะซื้อด้วยเงินหรือหามาได้เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น เวลาของคณะกรรมการการศึกษาของสมาชิกสมาคมครูผู้ปกครอง ผู้ปกครองช่วยลูกทำการบ้าน สมาชิกในชุมชนทำหน้าที่เป็นวิทยากรในห้องเรียน หรือช่วยจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ไม่เคยปรากฏในงบประมาณยอกโทมหรือไม่เคยนำมาคิดในการทำประมาณการงบประมาณเลย

ยิ่งกว่านั้นเมื่อพิจารณาในแง่ปริมาณและความสำคัญของการศึกษา คือเวลาของผู้เรียน เบนสัน ได้กล่าวไว้ในสภาพของสหรัฐอเมริกาว่า "แม้ว่าจะมีค่าน้อยในแง่ตลาดในประเทศของเราก็ตาม เวลาของเด็กนักเรียนประถมเป็นทรัพยากรที่หายากที่สุดในโรงเรียน ทรัพยากรอื่นๆ อาจจะทำให้เพิ่มปริมาณขึ้นได้แค่จำนวนชั่วโมงที่เด็กสามารถอดทนฟังการ เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีจำกัด"¹² สิ่งที่เป็นจริงสำหรับเด็กนักเรียนประถมก็ไม่ใช่จะเป็นจริงน้อยลง สำหรับนักเรียนในระดับอื่นหรือการศึกษาประเภทอื่น แต่เวลาของผู้เรียนไม่ได้มีการกำหนดค่าทางเศรษฐกิจในงบประมาณการศึกษาเลย ดังนั้นจึงมักจะไม่ได้เทียบกันว่าเวลาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวางแผนการใช้ทรัพยากรทางการศึกษา ในการคิดค่าใช้จ่ายทางการศึกษานั้น ค่าใช้จ่ายโอกาสของเวลาผู้เรียนซึ่งคิดจากรายได้ที่พึงได้ของผู้เรียนในขณะที่อยู่ในโรงเรียนมักจะนำมารวมไว้ด้วย เราจะไปพูดถึงความสำคัญของค่าใช้จ่าย โอกาสของเวลาผู้เรียนอีกในตอนที่ 4 แต่ในที่นี้ขอเน้นว่าเวลาของผู้เรียนนั้นเป็นทรัพยากรที่หายาก ซึ่งการใช้และการจัดสรรเวลานี้มีผลตามมาที่สำคัญอย่างยิ่ง

โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้โอกาสหรือมีแนวโน้มที่จะระดมเวลาของผู้เรียน เวลาของครู และของผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถ้าไม่ทำเช่นนั้น จะหาเวลาไปใช้ในการศึกษาไม่ได้เลย

กล่าวคือโครงการการศึกษาของระบบโรงเรียนได้พยายามที่จะแยกตัวเองออกมาจากความไม่ยืดหยุ่นของตารางเรียนแบบเดิมเวลา จากการให้ใบประกาศนียบัตร และผู้สอนหรือผู้บริหารต้องมีวุฒิบัตรหรือใบรับรอง และหันมาใช้บุคลากรทุกประเภทมาเป็นผู้ช่วยครู "วิทยากร" "ผู้เชี่ยวชาญ" และอาสาสมัครที่เขาสามารถอุทิศเวลาให้ได้ในการจัดการเรียนการสอน เวลาของบุคลากรที่สามารถให้กับการศึกษาได้น่ามาผนึกกำลังกัน บางครั้งไม่เสียค่าใช้จ่าย หรือเสียเพียงเล็กน้อย มีตัวอย่างมากมายที่แสดงว่าโครงการการศึกษาของระบบโรงเรียนได้นำประชากรในชุมชนมาช่วยสอนบางวิชาไม่หรือให้บทบาทที่เป็นครูสอนไปเลย งานส่งเสริมการเกษตรจะใช้อาสาสมัครจากท้องถิ่นมาเป็นผู้ช่วยและประสานงานระหว่างงานบริการส่งเสริมกับประชาชนในท้องถิ่น อาทิเช่นงานบริการส่งเสริมด้านเกษตรของประเทศเกาหลีใต้ มีผู้นำชาวนาอาสาสมัครถึง 100,000 คน คอยช่วยเหลือเกษตรกรที่ส่งเสริมซึ่งมีจำนวนประมาณ 6,000 คน ในการให้บริการแก่ชาวนาจำนวนเกือบ 2 ล้านคน ถ้าหากไม่มีอาสาสมัครแล้วอาจจะต้องใช้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมอีกเป็นจำนวนมากในการให้บริการงานเดียวกันนี้¹³

สำหรับในอำเภอจอมบึงของเกาะชะวาทะวันออกของอินโดนีเซีย ผู้นำอำเภอที่มีหัวคิดริเริ่มเห็นว่าเราสามารถดึงเอาบุคลากรจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในอำเภอมาใช้ในโครงการการศึกษาสำหรับเยาวชนได้ โครงการนี้จัดสำหรับเยาวชนโดยเน้นหนักในภาคปฏิบัติทางการเกษตร การผลิตสินค้าจากชาว อุตสาหกรรมในครัวเรือน หัตถกรรมและงานซ่อมต่าง ๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น ราชการที่เกี่ยวข้องของโคแก ผู้ที่มาจากโรงเรียนในท้องถิ่น การสหกรณ์ ลูกเสือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติของกระทรวงต่าง ๆ และจากสถาบันการฝึกหัดครู¹⁴

ในโครงการที่เกี่ยวกับสื่อมวลชนมักจะใช้ครูที่เลี้ยง ที่ป็นอาสาสมัครทำหน้าที่จัดและให้กำลังใจผู้เรียน ตลอดจนให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้ริเริ่มโครงการ ตัวอย่างเช่นเกรือชาวยุทิวทั่วประเทศในโครงการแอกโปของโคลัมเบีย โคสอนการอ่านออกเขียนได้ในระดับเทียบเท่าประถมศึกษา และความรู้เบื้องต้นสำหรับชาวชนบทได้ถึง 22,000 กลุ่ม ผู้เรียนและใช้ผู้ช่วยครูที่เป็นอาสาสมัครอีกจำนวนพอ ๆ กัน¹⁵

ไม่ว่าโครงการศึกษาของระบบโรงเรียนทั้งหมดจะถือเอาประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่จะหาได้ โครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ในประเทศไทยซึ่งจัดโดยกระทรวงศึกษาธิการ

การกำหนดว่าจะต้องใช้ครูอาชีพศึกษาที่มีวุฒิเท่านั้นในการสอนหลักสูตรระยะสั้นและวิชาฝึกฝีมือที่ไม่ต้องเรียนเต็มเวลา ทำให้ครูโคคาตอบแทนเป็นพิเศษเพื่อลี้ภัยออกจากกรุงเทพฯ ไปสู่แดนทุรกันดาร ทั้ง ๆ ที่สามารถรับจ้างเหล็ก ช่างไฟฟ้า ช่างเชื่อม และช่างไม้ ที่มีความชำนาญและอยู่ในท้องถิ่นนั้นแล้วเพื่อสอนวิชาช่าง ได้อย่างกว้างขวาง มียกเว้นอยู่ก็เฉพาะช่างตัดผมที่ไม่ต้องใช้ครูมีวุฒิ เพราะยัง ไม่มีการประกาศนียบัตรทางการสอนในวิชาชีพนี้¹⁶

(ก) การใช้เวลาของผู้เรียนอย่างยืดหยุ่น ทำให้โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนประหยัดได้เหมือนกัน ซึ่งอาจจะทำได้หลายวิธี เช่น โดยการใช้หลักสูตรเร่งรัดซึ่งจะทำให้ย่นระยะเวลาของหลักสูตรตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรปกติลง โดยการใช้เวลาว่างของผู้เรียน เช่น จัดชั้นเรียนในตอนว่างงาน ตอนเย็น ตอนสุดสัปดาห์ และในสวนปิกนิก และใช้วิธีศึกษาค้นคว้าตนเอง โดยการฝึกในระหว่างประจำการและเป็นช่างฝึกหัดซึ่งผู้เรียนผลิตสินค้าและให้บริการไปด้วยได้ในระหว่างเรียน โดยการเปลี่ยนแปลงและจัดลำดับขั้นตอนของหลักสูตรและวิชาเรียนในภาคปฏิบัติที่มีอยู่ในปัจจุบัน (เช่นการแบ่งย่อยหลักสูตรให้เรียนไคร่ระหว่างทำงาน การใช้ชุดฝึกฝีมือแรงงาน และในหลักสูตรสำหรับผู้ใหญ่เพื่อการอ่านออกเขียนได้บางวิชา) ซึ่งอาจจะทำให้ระยะเวลาเรียนสั้นลง หรือให้ได้เรียนมากขึ้น

จะขอยกตัวอย่างหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามลักษณะที่กล่าวข้างบนที่สามารถช่วยประหยัดเวลาของผู้เรียนเช่นหลักสูตรเทียบเท่าระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในประเทศไทยจะย่นเวลานักเรียนที่ต้องใช้เรียนในโรงเรียนปกติลงได้ถึงครึ่งหนึ่ง อาจจะมีผู้สงสัยว่าหลักสูตรเทียบเท่าไต่กับหลักสูตรภาคปฏิบัติจริง ๆ หรือไม่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งสองระดับวัดค่ามากมายนานาและนำมาเปรียบเทียบยิ่งลำบากขึ้นอีก และยังมีข้อสงสัยอีกมากเกี่ยวกับความสอดคล้องและความเหมาะสมของหลักสูตรทั้งสองนี้ในสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยปัจจุบัน แต่กระทรวงศึกษาธิการและรัฐบาลก็ยอมรับว่าเท่ากันเพื่อประโยชน์ในการให้ไปประกาศนียบัตรและการจ้างเข้าทำงาน และประชาชนทั่วไปจะไม่คอยติดใจกับการยอมรับว่าหลักสูตรเทียบเท่านี้เป็นที่นิยมหรือไม่¹⁷

ในขณะที่หลักสูตรเร่งรัดทำให้ผู้เรียนมีเวลาว่างที่จะไปเรียนหรือใช้ทำอย่างอื่นได้ หลักสูตรที่สามารถเรียนในยามว่างและเรียนแบบไม่เต็มเวลา และการฝึกหัดช่าง การฝึกในระหว่าง

ประจำการ (แบบไม่เต็มเวลาหรือเต็มเวลา) และการเรียนแบบช่วยตัวเอง จะเป็นการลดค่าใช้จ่าย โอกาสของเวลาผู้เรียนที่ใช้ในการศึกษา การเปลี่ยนแปลงระยะเวลาและขั้นตอนของหลักสูตรเสียใหม่ อาจจะทำให้ทั้งสองอย่างแล้วแต่หลักสูตรและวิธีการเปลี่ยนแปลงนั้น

การจำแนกประเภทที่กล่าวแล้วข้างบนทำให้พอสรุปได้สามประการคือ ประการแรก ทรัพยากรทางการศึกษาคงจะได้รับการพิจารณาหรือมองให้กว้างไกลกว่าเงินที่ปรากฏอยู่ในงบประมาณหรือยอดรวมของทรัพยากรทางการเงินที่มีอยู่แล้ว ถ้าหากไม่มองเช่นนั้นแล้วการประเมินทรัพยากรทางการศึกษาอย่างมีเหตุผลและการระดมทรัพยากรเหล่านี้มาใช้ก็จะไม่สามารถดำเนินไปได้ ประการที่สองทรัพยากรหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาของผู้เรียนของบุคลากรสมัครของครู ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องที่ช่วยทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนไม่สามารถที่จะหาซื้อได้ในท้องตลาด แต่การใช้จ่ายและการจัดสรรมีผลต่อการศึกษาอย่างมาก ประการสุดท้าย ความยืดหยุ่นของโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนช่วยให้มีโอกาสที่จะระดมทรัพยากรทางการศึกษาใหม่ ๆ มาใช้ และปรับปรุงการใช้จ่ายและการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น โอกาสเหล่านี้จะทำให้จริงจังหรือไม่ยอมเป็นอีกปัญหาหนึ่ง

การประเมินทรัพยากร

การประเมินทรัพยากรทางการศึกษาที่ใช้อยู่และที่จะใช้ในโอกาสต่อไปนั้นมีความจำเป็นสำหรับการจัดสรรและพัฒนาทรัพยากรอย่างมีเหตุผล และเพื่อประโยชน์ในการสร้างทรัพยากรขึ้นมาใหม่ ที่จริงแล้วการประเมินนี้จะต้องทำเป็นกระบวนการต่อเนื่องในรูปของการสำรวจทรัพยากรทางการศึกษา แต่การกระทำเช่นนี้จะมีความสำคัญเป็นพิเศษเมื่อได้มีการวางแผนขยายระบบการศึกษาหรือปรับปรุงการศึกษานานาชาติ เช่นเมื่อยุทธศาสตร์ทางการศึกษาในแนวใหม่ต้องการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทสำคัญ เป็นต้น

งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนขนาดใหญ่ นั้นไม่สามารถที่จะผนวกเข้าไปง่าย ๆ กับการศึกษาในระบบโรงเรียนคล้าย ๆ กัน ผิดกับโรงเรียนขนาดเล็ก โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดได้เหมาะสมนั้นจะต้องกระทบกระเทือนโครงสร้างของการศึกษาทั้งหมด เพราะฉะนั้นจึง

จำเป็นต้องทำการประเมินทรัพยากรให้ครบทุกด้าน ถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์จริง ๆ นั้นเพียงเพื่อจัดหลักสูตรการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนขึ้นมาเพียงโครงการเดียว การมองทรัพยากรกว้าง ๆ นี้เท่านั้นจึงจะช่วยให้เห็นภาพการประเมินทรัพยากรในโครงการ หรือแม้แต่ในพื้นที่ที่เล็กกว่า โดยเหมาะสม พุทธิกัญญ์หนึ่ง คือการประเมินผลอาจจะทำโดยอย่างน้อยสองระดับคือ ในระดับที่เป็นส่วนรวมโดยพิจารณาทั้งระบบการศึกษาและภาคภูมิศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้เห็นขนาดและแหล่งทรัพยากร และในระดับโครงการเฉพาะด้านซึ่งดูเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพของงานนั้นเท่านั้น รายละเอียดของงานและความสลับซับซ้อน ตลอดจนความถูกต้องแม่นยำของการประเมินจะต้องอาศัยข้อมูลที่มีอยู่หรือที่อาจจะจัดทำขึ้นได้ง่าย ๆ และขึ้นอยู่กับลักษณะและขอบข่ายของงานการศึกษาที่วางแผนไว้ ฉะนั้นการประเมินโครงการต่าง ๆ หรือการประเมินงานในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจะต้องมีรายละเอียดและแยกให้เห็นอย่างถี่ถ้วน

ตามที่กล่าวไว้ข้างบนแล้วว่าการประเมินทรัพยากรทางการศึกษาเป็นเพียงกระบวนการสำรวจ ซึ่งไม่ค่อยถูกต้องและแม่นยำนัก เพียงแต่ให้ความหมายกว้าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรที่เรานำมาใช้ ทรัพยากรบางอย่างเช่นเงินแผ่นดินอาจจะสามารถบอกได้เป็นจำนวนแน่นอน ส่วนเงินประเภทอื่นอาจจะบอกได้เพียงขนาดเทียบเป็นอันดับ บางประเภทอาจจะบอกได้เพียงรายการ และบอกได้เป็นคุณภาพออกมาในรูปของผลประโยชน์ต่อการศึกษาตามความเป็นจริงและที่ควรจะเป็นเท่านั้น

ปัญหาหนึ่งเกี่ยวกับการประเมินทรัพยากรก็คือปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่ และทรัพยากรที่ควรจะมี ทรัพยากรที่ใช้ในการศึกษาจริง ๆ ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อาจจะวัดหรือทำเป็นรายการออกมาได้มากกว่าได้มีการกำหนดขอบเขตและให้คำนิยามอย่างชัดเจน แต่การทำเช่นนั้นไม่ใช่งานง่าย เมื่อมาเลี้ยงท่างานนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน วิธีเดียวที่จะช่วยแก้ปัญหาในแต่ละสภาพ คือกำหนดคำนิยามให้กว้างไว้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และพยายามจัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่างที่เห็นว่าเป็นผลเนื่องมาจากการศึกษา เกณฑ์ในการทำเช่นนั้นก็คือว่ากิจกรรมนั้นจักขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาหรือไม่และมีทางเป็นไปได้ไหมในแง่ของการวางแผนและการจัดการ ดังนั้นจะต้องรวมอยู่ด้วย แต่การศึกษาไม่เป็นทางการหรือการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ควรจะรวม

ปัญหาจะยิ่งซับซ้อนขึ้นไปอีกเมื่อพิจารณาถึงทรัพยากรที่ควรจะได้มา เมื่อพูดถึง ทรัพยากรที่ควรจะได้มาหมายถึงการพยายามที่จะระดมทรัพยากรประเภทใดประเภทหนึ่ง การ คัดแปลงและเปลี่ยนแปลงวิธีการฝึกหัดครูอาจช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ และให้ ใ้ทรัพยากรได้มากขึ้น เราจะเฝ้าติดตามถึงองค์ประกอบที่มีผลต่อการระดมทรัพยากรอีกครั้งในบทนี้ แต่ในตอนนี้อาจขอเน้นว่า การที่จะกำหนดว่าทรัพยากรใดควรจะได้มาเป็นเท่าไรนั้นจะทำได้ ก็ต่อเมื่อได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ทางการศึกษาให้เสียก่อน และจะต้องบอกได้อย่างชัดเจน ว่าจะใช้วิธีการศึกษาอย่างไร ในทำนองเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐและวางแผนการศึกษาของ ชาติจะต้องเห็นด้วยกับยุทธศาสตร์การศึกษานั้นเพื่อว่าจะได้ระดมทรัพยากรที่ต้อง การตามยุทธศาสตร์ ทางการศึกษาเอาไว้ให้บังเกิดผลต่อไป

ในตอนนี้อะจะขอย้อนไปพูดถึงการประเมินทรัพยากรทางการศึกษาทั้งหมดอีกครั้ง แต่ ถ้าจะกล่าวอีกก็จะกล่าวซ้ำกับหัวข้อของประเภททรัพยากรที่กล่าวไว้ในตอนต้น ฉะนั้นเราจะ กล่าวถึงเฉพาะปัญหาในการประเมินที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งทรัพยากรทางการศึกษาที่สำคัญ ๆ เท่านั้น คือ เงินแผ่นดิน เงินครอบครัว และเงินบริจาค กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ หน่วยงาน บริการของรัฐ หน่วยงานสื่อมวลชน และวิธีการให้ความรู้ และวิธีการศึกษาแบบพื้นบ้าน

เงินแผ่นดิน

ปัญหาการประเมินค่อนข้างจะเป็นเรื่องง่ายสำหรับเงินรัฐบาลหรือเงินแผ่นดิน ข้อมูล คำนวณปริมาณทั้งที่แบ่งเป็นภาคภูมิศาสตร์หรือแบ่งเป็นอย่างอื่นพอจะทำได้ การเงินสำหรับการ ศึกษาทั้งหมดสามารถคำนวณเอาได้ง่าย ๆ จากสถิติที่มีอยู่ ข้อมูลเหล่านี้ได้นำมาอภิปรายเป็น ประจำในแง่ของเศรษฐศาสตร์การศึกษา เพราะฉะนั้นเราจะไม่กล่าวถึงมากนักนอกจากจะพูด ย้ำถึงข้อควรระวังสองประการคือ ประการแรกเนื่องจากหน่วยราชการเบื้องล่างจะได้รับ การโอนค่าใช้จ่ายมาจากหน่วยเหนือขึ้นไป ผู้คิดควรระวังเรื่องการคิดซ้ำซ้อนหรือนับ หลายหน ประการที่สองข้อมูลด้านการศึกษาของรัฐบาลมักจะแสดงเฉพาะตัวเลขการจัดสรร ของกระทรวงศึกษาธิการว่าเป็นเงินจัดสรรเพื่อการศึกษาของรัฐทั้งหมด และจะไม่กล่าวถึงเงิน

ที่จัดสรรไปให้กระทรวงอื่น เช่นกระทรวงเกษตร กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน กระทรวงของรัฐ และกระทรวงกลาโหม เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่ได้ใช้เงินเพื่อการศึกษาในงานของตนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงไม่น่าจะมีข้ออ้างว่าทำไมจึงไม่รวมเงินเหล่านี้ไว้ในงบของรัฐเพื่อการศึกษา

ในการกำหนดเงินแผ่นดินที่ควรจะได้รับเพื่อการศึกษาในอนาคตนั้นจึงเป็นเรื่องของการคาดคะเนและพยากรณ์ว่าหน่วยงานราชการทุกระดับควรจะได้เป็นจำนวนเท่าใดในอนาคต เงินของรัฐจะไม่เหมือนกับทรัพยากรประเภทอื่น คือจะมีวิธีการใช้จ่ายอย่างชัดเจน และการเลือกใช้ตามความต้องการหลาย ๆ อย่าง จึงเป็นเรื่องยุ่งยาก องค์ประกอบสำคัญที่มีผลกระทบกระเทือนการจัดสรรเงินแผ่นดินเพื่อการศึกษาในอนาคตคือสภาพและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไป และมาตรการของรัฐบาลในการสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษา วิธีการคาดคะเนเงินของรัฐเพื่อการศึกษาที่ใช้อยู่ทั่วไปก็คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเงินเพื่อการศึกษา กับ ผลผลิตรวมประชาชาติ และรายได้ของรัฐในอดีต และการพิจารณาแนวโน้มของบรรยากาศทางการเมืองและแผนพัฒนาประเทศ

เงินบริจาคเอกชน

ข้อมูลเกี่ยวกับเงินครอบครัวและเงินบริจาคเอกชนหาได้ไม่ค่อยง่ายนัก ดังนั้นการศึกษาคำนวณจึงยาก การคาดคะเนขนาดของเงินบริจาคก็ทำไม่ได้ง่าย ๆ ถึงแม้จะกล่าวแล้วยังมีค่าใช้จ่ายของเอกชนซ่อนเร้นอยู่อีกมากเกี่ยวกับเงินของครอบครัวหรือของแต่ละคน ซึ่งไม่มีสถิติและข้อมูลรวบรวมไว้ ถ้าจะให้รวบรวมสถิติทั่วประเทศเกี่ยวกับเงินบริจาคครอบครัว และเอกชนเพื่อการศึกษาคงจะเป็นเรื่องใหญ่และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก แต่ควรจะมองเห็นภาพว่าเงินบริจาคเหล่านี้เป็นเท่าใด เพื่อจะได้เป็นข้อพิจารณาเกี่ยวกับทรัพยากรที่อุทิศหรือนำมาใช้เพื่อการศึกษา ควรจะใคร่หาว่าวิธีการแข่งขันการใช้จ่าย วิธีการกระจายภาระเสียใหม่ ถ้าหากว่ามีความจำเป็น และความคาดหวังที่จะให้ทรัพยากรเหล่านี้มาจากแหล่งเอกชน และครอบครัวมากหรือน้อยอย่างไร แต่ก็ยังโชคดีที่ภาพนี้พอจะมองได้จากการสำรวจสัมพัทธ์ของ

ผู้เรียนในปัจจุบันและอนาคตโดยไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากนัก ถ้าการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกมาอย่างถี่ถ้วนคือเป็นตัวแทนของผู้เรียนในกิจกรรมการศึกษาทุกประเภท และไต่ถามจากทุกภาคและฐานะเศรษฐกิจและสังคม และชนิดของกลุ่มอื่น ๆ จะช่วยให้คาดคะเนค่าใช้จ่ายของเอกชนทั้งที่เป็นค่าใช้จ่ายจริง และเงินบริจาคทั้งหมดได้

ตามปรกติการคาดคะเนเงินที่อาจจะได้รับจากเอกชนจะทำให้ยากมากยิ่งขึ้น ยอดที่บริจาคให้กับโครงการศึกษาอยู่แล้วอาจจะไม่ค่อยแน่ใจในแบบสำรวจจะได้รับมากขึ้นอีกหรือไม่ ถ้าวางแผนจะนำผู้เรียนกลุ่มใหม่เข้ามาสู่โครงการศึกษา การสำรวจกลุ่มตัวอย่างของผู้ที่จะมาเรียนใหม่ควรมีความสามารถและเต็มใจบริจาคหรือไม่จะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์มาก (การวิเคราะห์แนวโน้มในอดีตที่ผ่านมามักจะเป็นประโยชน์ในประเด็นนี้)

เกี่ยวกับเงินบริจาคจากเอกชนอื่น ๆ เช่นกลุ่มสมาชิกโบสถ์ต่าง ๆ มูลนิธิต่าง ๆ เป็นต้น เราอาจจะสอบถามได้โดยตรงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะมีจำนวนไม่คอยมากในประเทศที่กำลังพัฒนา การสำรวจเงินบริจาคของแต่ละคนอาจจะทำได้ยากมากกว่า และผู้ที่ทำได้อาจได้ข้อมูลที่ส่อว่าสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างของสถาบันการศึกษาและวิชาที่สอนในเรื่องนี้เกี่ยวกับรายได้จากแหล่งเหล่านี้ และอาศัยการคาดคะเนจากข้อมูลที่ได้รับมา

กิจการทางศาสนาเศรษฐกิจ

กิจการทางเศรษฐกิจทุกประเภทก็เป็นผู้บริจาคที่สำคัญและยังอาจจะบริจาคได้มากขึ้นอีกแล้วแต่นโยบายและโครงการในการพัฒนามือของประเทศไทย ในประเทศที่มีการออกกฎหมายการฝึกอบรมคนอุตสาหกรรมและกฎหมายการฝึกหัดช่างทั้งที่มีอยู่แล้วและกำลังจะมีในการวางแผนกำลังคนจะมีสถิติและข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการศึกษาที่ฝ่ายอุตสาหกรรมและการค้ามีส่วนเกี่ยวข้องในภาคที่เจริญ แต่อย่างไรก็ตามโครงการฝึกอบรมในระหว่างประจำการและการฝึกหัดช่างที่ไม่เป็นทางการและอยู่ภายใต้กฎหมายก็หาสถิติไม่ได้เหมือนกัน

ในประเทศส่วนใหญ่หน่วยงานต่าง ๆ ในกระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงแรงงาน และกระทรวงงานของรัฐ และหน่วยงานอื่น ๆ จะมีข้อมูลเกี่ยวกับจำนวน

และประเภทของกิจการธุรกิจและอุตสาหกรรมรวบรวมไว้ บางประเทศอาจจะมีสถิติแยกย่อยตามขนาดของเงินลงทุน ความสามารถในการผลิต และจำนวนคนทำงานไว้อย่างละเอียดเหล่านี้มีความสำคัญเหลือเกินในการคาดคะเนเงินที่ไ้รับจากกิจการทางเศรษฐกิจในโครงการฝึกอบรมวิชาชีพที่มีที่เกี่ยวกับกิจการทางเศรษฐกิจ ถ้าหากไม่มีสถิติข้อมูลเหล่านี้ หรือถ้าไม่ไ้รวมเอาบริษัทอีกเป็นจำนวนมากเข้าไว้ (หรือถ้าข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการศึกษาที่กล่าวไว้ในตอนก่อนหน้าไม่ได้) ก็อาจจะทำให้การสรุปตัวอย่างของกิจการทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัด การสำรวจประชากรของโรงงานอุตสาหกรรมไม่ว่าจะทำเพราะเหตุผลบาง ๆ ว่าคงจะไม่มีประโยชน์อะไรถ้ารัฐบาลไม่ไ้มีเหตุผลที่น่าสนับสนุนอื่นในการสำรวจเช่นนั้น การสำรวจตัวแทนของกลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมเกี่ยวกับลักษณะของงานและบทบาททางการศึกษา และการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น จากหอการค้าและกระทรวงอุตสาหกรรม อาจจะช่วยให้องค์กรเห็นภาพของการมีส่วนช่วยการศึกษาตามที่ไ้เป็นจริงและที่ควรจะเป็นได้ แต่จะไ้ผลคุ้มค่าก็ต่อเมื่อโครงการการศึกษาที่จัดขึ้นนั้นคำนึงถึงบทบาทสำคัญของหน่วยงานทางเศรษฐกิจเท่านั้น

โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนบางอย่างมีกิจการค้าของตนเองเพื่อหารายได้มาเป็นค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่ง โครงการฝึกวิชาชีพทางบ้านเกษตรหลายโครงการได้ประกอบธุรกิจการเกษตรเพื่อหวังกำไร โครงการฝึกอาชีพบางอย่างขายผลิตภัณฑ์และการบริการของตนเอง โครงการสำหรับเยาวชนบางโครงการรับเหมางานก่อสร้างจากรัฐบาลก็มี เนื่องจากความยืดหยุ่นในการปฏิบัติและการเน้นประสบการณ์ภาคปฏิบัตินี้เองทำให้โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถปรับปรุงแก้ไขให้การเรียนและการทำงานผสมผสานกันได้ การอุดหนุนตัวเองหรือตัวของตัวเองทางการเงินเป็นเครื่องประหยักรายจ่ายอย่างหนึ่ง (ซึ่งจะไ้พูดถึงในบทที่ 4) หรืออาจจะมองได้อีกแง่หนึ่งว่าเป็นวิธีการทำให้เกิดทรัพยากรทางการศึกษาเพิ่มขึ้น

หน่วยงานบริการของรัฐ

ในประเทศกำลังพัฒนาที่ไ้รับเอกราชใหม่ส่วนใหญ่ การพัฒนาและการให้บริการด้านสวัสดิการไ้ได้รับความสนใจจากรัฐบาลมากขึ้น เมื่อขยายการบริการและสวัสดิการของรัฐออกไป

ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะบังเกิดผลหรือไม่ในแง่ของการเพิ่มสวัสดิการและการพัฒนา ก็ตามจะเห็นได้
ว่าข้าราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น อนามัย เกษตร พัฒนาชุมชน การสหกรณ์ การ
การป่าไม้ การประมง และงานสาธารณูปโภคอื่น ๆ มีตำแหน่งงานกระจายไปทั่วทุกภาค
ของประเทศ หน่วยงานรัฐบาลและบุคลากรเหล่านี้ต่างก็มีบทบาทสำคัญทางการศึกษากว่า
ใดทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและยังจะมีผลกระทบทางการศึกษามากขึ้นและมีส่วนสำคัญอย่างมาก
ถ้าหากว่าบทบาททางการศึกษาและศักยภาพของหน่วยงานและข้าราชการเหล่านี้ได้รับการยอมรับ
จากผู้ออกไปปฏิบัติหน้าที่เอง จากผู้บังคับบัญชาและจากนักวางแผนการศึกษาและผู้นำคนนโยบาย
อย่างเช่นโครงการทดลองที่จอมบึงประเทศอินโดนีเซีย (ซึ่งกล่าวไว้แล้วในตอนต้น) และ
ความพยายามของประเทศอื่น ๆ ที่ยกมากล่าวไว้แล้ว นโยบายการนำโครงการการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนไปสู่ชนบทอย่างกว้างขวางจะทำให้โครงสร้างและการบริหารงานของหน่วย
งานบริการของรัฐเหล่านี้มีส่วนช่วยการศึกษาอย่างมาก

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับข้อบ่งชี้ โครงสร้างงาน
บุคลากร ทรัพยากร งบประมาณ และการปฏิบัติงานของหน่วยงานบริการของรัฐซึ่งมีศักยภาพ
ในการช่วยเหลือในกระบวนการเรียนรู้นี้จะต้องเก็บรวบรวมเอาไว้ และความสามารถในการให้
ความช่วยเหลือของหน่วยงานเหล่านี้จะต้องมีการประเมิน

สิ่งอำนวยความสะดวกทางสื่อมวลชน

ทุกประเทศต่างก็มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางสื่อมวลชน เช่น เครื่องพิมพ์ หนังสือพิมพ์
โรงภาพยนตร์ สถานีวิทยุกระจายเสียง และโรงละครคอน เป็นต้น สื่อมวลชนเหล่านี้สามารถนำ
มาใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมศึกษาอย่างสำคัญ นอกจากนี้สิ่งเหล่านี้ยังมีอิทธิพลต่อการศึกษา

ขอยกตัวอย่างอีกอย่างหนึ่งว่าเกือบทุกประเทศมีสถานีวิทยุกระจายเสียงมากกว่าหนึ่งแห่ง
แต่หลายประเทศไม่ได้ใช้เครือข่ายวิทยุของตนมาจัดโปรแกรมทางการศึกษาได้เลย แม้ว่าบาง
ประเทศใช้วิทยุเพื่อการศึกษาอย่างใกล้ชิด เนื่องจากการจัดโปรแกรมทางการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนจะต้องใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านี้ จึงจำเป็นต้องมีการสำรวจสิ่งอำนวยความสะดวกทาง

ลือมวชนที่มีอยู่ในประเทศหรือในภูมิภาค พิจารณาบทบาททางการศึกษาของสิ่งเหล่านี้ และ ประเมินศักยภาพทางการศึกษาค้นคว้าแนวการศึกษาที่วางไว้ หรือคาดหวังว่าควรจะเป็นในอนาคต

กระบวนการศึกษาแบบพหุขนาน

ไม่จำเป็นที่ต้องอาศัยการวิจัยขั้นสูงก็พอทราบได้ว่าในท้องถิ่นชนบทของประเทศกำลัง พัฒนาและภาคเศรษฐกิจที่ทำงานพอเลี้ยงปากท้อง การถ่ายทอดความรู้ ทักษะและทัศนคติจากคนรุ่น หนึ่ง ไปยังอีกรุ่นหนึ่ง มีรูปแบบและขั้นตอนคล้าย ๆ กับระบบการศึกษาสมัยใหม่เหมือนกัน วิธีการ อบรมและพัฒนาฝีมือแรงงานแบบพหุขนาน เช่นการเตรียมตัวเพื่องานอาชีพและการเตรียมตัวเพื่อ บทบาทอื่น ๆ ในสังคม หน้าที่พลเมือง และครอบครัวในสภาพชนบทนั้น โดยทั่วไปจะเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการมากกว่าสิ่งที่ระบบสมัยใหม่ให้โดยการศึกษาจากโรงเรียนประถม และมัธยมศึกษา

ระบบพหุขนานล้วนมีส่วนสำคัญที่จำเป็นต่อโครงการทางการศึกษา คือมีผู้เรียน มีผู้สอน (ซึ่งอาจจะเป็นผู้แม่หรือผู้มีความรู้อื่น ๆ ในชุมชน) และมีสถานที่เรียน (เช่นบ้าน ทองไร ทองนา และโรงงานของนายจ้าง) ซึ่งแต่ก่อนเป็นระบบเศรษฐกิจที่พอเลี้ยงตัวเองได้เท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ลำบากเพราะครอบครัวและหมู่บ้านในชนบทไม่ได้เป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สามารถเลี้ยง ตัวเองได้อีกต่อไปแล้ว และการทำพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องก็ยังทำได้ไม่พอกินน้ก หรือไม่สนอง ความคาดหวังที่เพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน

วิธีการศึกษาค้นคว้าแบบพหุขนานเหล่านี้พอจะสามารถปรับปรุงและดัดแปลงโดยมีการ เกี่ยว ของจากภายนอกอย่างมีขั้นตอนที่เหมาะสม และเปลี่ยนแปลงเป็นการศึกษาชนบทอย่างเหมาะสม ได้หรือไม่ คำตอบมักจะ ไม่ค่อยชัดเจน นักการศึกษาจะไม่ค่อยสนใจระบบพหุขนาน อีกทั้งไม่ ค่อยได้พิจารณาถึงประโยชน์และบทบาทที่จะนำมาใช้ในการวางโครงสร้างของการศึกษาชนบท ไม่มีการวิจัยและการศึกษาค้นคว้าที่ทุ่มเทให้กับปัญหานี้อย่างจริงจัง ดังนั้นในสภาพปัจจุบันซึ่งมี การยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ ทางการศึกษาจึงเห็นควรจะได้หันมาพิจารณาว่ากระบวนการเรียนการ สอนตามแบบพหุขนานนี้มีอะไรที่บ้าง 18

แม้ว่าการประเมินทรัพยากรที่มีอยู่และที่ควรจะได้นำมาใช้ในการศึกษาเป็นขั้นหนึ่งของการวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาก็ตาม อาจจะไม่ตองถึงขนาดเริ่มโครงการวิจัย ความสำคัญของกระบวนการศึกษาแบบพื้นฐาน แต่ควรจะได้รวบรวมข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ที่มีอยู่และเมื่อมีการพิจารณาโครงการในชนบทก็ควรจะได้ทราบและมีใจกว้างเกี่ยวกับแนวการจัดทำโครงการนั้น ๆ โดยใช้วิธีการแบบพื้นฐานเป็นฐาน

องค์ประกอบที่มีผลต่อการระดมทรัพยากร

ทรัพยากรที่จะมาใช้ในการศึกษานั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ในการระดมและการสร้างทรัพยากร และความพยายามที่จะระดมทรัพยากรเหล่านั้น องค์ประกอบบางอย่างซึ่งมีอิทธิพลในการทำให้เกิดทรัพยากรมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทางการศึกษา ส่วนอย่างอื่น เช่น ที่จะกล่าวขงล่างนี้ไม่อยู่ในขอบข่ายของการศึกษาคั้งนี้ แต่จะเกี่ยวกับนโยบายของประเทศ ทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองโดยทั่วไป

ประเทศใดที่มีการมองเห็นการไกล มีการปฏิบัติงานโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีผู้นำทางการเมืองที่เสียสละและสุจริตใจ และมีความมุ่งมั่นในการวางยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนา ย่อมพร้อมที่จะอยู่ในฐานะในการปฏิบัติการศึกษาได้อย่างกว้างขวางและระดมทรัพยากรเพื่อวัตถุประสงค์อันนี้ บรรยากาศที่เป็นอุดมคติเช่นนั้นหาไม่ไค่ที่ไหนเลย แต่หากประเทศใดค่าการณเช่นนั้นก็มักจะประสบสำเร็จในการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ตัวอย่างของประเทศที่มีผู้นำเข้มแข็ง และอุทิศตนเพื่อประเทศชาติและเมืองคือการทางการเมืองที่คนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมไค่แก่ ประเทศคิวบา แทนซาเนีย จีน และประเทศสังคมนิยมที่พัฒนาค่อนข้างมาก่อน ๆ

กำลังเสริมการพัฒนาในเวลานี้ที่ไม่ใช่การศึกษาสะท้อนให้เห็นเป้าหมายและอันคับความสำคัญของการพัฒนาประเทศและเป็นผลให้เกิดความตองการทางความรู้และทักษะใหม่ ๆ ทำให้มีบุคลากรและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทางการศึกษาในระบบโรงเรียน และทำให้ไปสู่เป้าหมายและความสอดคล้องของกิจกรรมการศึกษา ข้อจำกัดที่ว่าการศึกษาจะบรรลุเป้าหมาย

อะไรบางอย่างในค่านที่ไม่ได้มีการพัฒนาใด ๆ เลยนั้นมีปรากฏอยู่แล้ว คงจะกล่าวต่อไปนี้

โครงสร้างของการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ไม่มีการยืดหยุ่นเลยมักจะไม่เปิดโอกาสให้ได้ใช้ทรัพยากรที่ไม่เคยใช้มาก่อน ในทางตรงกันข้ามการขยายการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นการดึงเอาทรัพยากรทุกชนิดที่ไม่เคยใช้มาก่อนมาทำประโยชน์มากขึ้น การวางกฎหมายต่าง ๆ ที่เหมาะสมทั้งที่เป็นระเบียบและข้อบังคับ เช่นการออกกฎหมายว่าด้วยการฝึกอบรมในโรงงานอุตสาหกรรมหรือระเบียบว่าด้วยการหักภาษีเงินได้อาจะตองนำมาใช้ในการจัดโครงการทางการศึกษาบางอย่าง

การพบกันนโยบายการว่างงานและโครงสร้างของการให้คำตอบแทนในปัจจุบันยังถือตามประกาศนียบัตรและปริญญาการศึกษาจากโรงเรียนภาคปฏิบัติ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็ยังจะประสบปัญหา ในทำนองเดียวกันการโยกย้ายเงินงบประมาณเพื่อการพัฒนาและความพยายามต่าง ๆ ยังรวมอยู่ในเขตเมือง ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชนบทได้เข้ามาทำงานเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้นและรับบริการจากรัฐในเขตเมืองใหญ่หรือเมืองหลวง การวางแผนจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนชนบท คงจะไม่ทำให้เกิดความกระตือรือร้นมากนักที่จริงแล้วผู้ที่มาเรียน คงจะมองเห็นถูกต้องแล้วว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ให้ประโยชน์อะไรและไม่สอดคล้องแต่อย่างใด เพราะเหตุผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจหรืออย่างน้อยโอกาสในการเสี่ยงเพื่อผลประโยชน์ที่มันยังอยู่ที่การศึกษาในระบบโรงเรียน

ตามปกติทรัพยากรที่ยังไม่เคยนำมาใช้ในการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งที่เป็นทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรที่เป็นวัตถุ จะต้องสร้างขึ้นในระดับท้องถิ่นหรือในชนบท การที่จะให้คนในท้องถิ่นมีส่วนรวมและสนับสนุนนั้นจะต้องอาศัยการวางแผนการศึกษาและการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่นเท่านั้น ดังนั้นทรัพยากรในท้องถิ่นจะมีขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมีการวางแผน การบริหารและการจัดการอย่างดีเสียก่อน หรือพัฒนาขึ้นมาใหม่ทั้งในด้านโครงสร้างของการปกครองส่วนท้องถิ่น และในสถาบันต่าง ๆ ของสังคม

✕ ประการสุดท้าย ทรัพยากรจะมีอย่างพอเพียงไม่ได้ ถ้าหากยังมีการใช้ทรัพยากรกันอย่างฟุ่มเฟือย ประชาชนในชุมชนก็คงเช่นเดียวกันกับรัฐมนตรีกระทรวงการคลังที่อยากสนับสนุน

โครงการที่ทรัพยากรอย่างใดเลยคุ้มค่าเท่านั้น และไม่ยักสนับสนุนหรือบริจาคเงินให้แก่โครงการที่ทำและพัฒนายังไม่ถูกไม่ควร.

เชิงอรรถ

1. Philip H. Coombs and Jacques Hallak, Managing Educational Costs (New York : Oxford University Press, 1972), pp. 100 - 2.
2. Development Assistance Committee, Development Cooperation, Efforts and Policies of the Members of the Development Assistance Committee, 1973 Review (Paris : OECD, November 1973).
3. Philip H. Coombs and Manzoor Ahmed, Attacking Rural Poverty & How Nonformal Education Can Help (Baltimore, Md. : Johns Hopkins University Press, 1974), p. 22
4. คุณ Nicholas Bennett et al., "Problems of Financing the Thai Educational System During the 1960s and 1970s," mimeographed (Bangkok Educational Planning Division, Ministry of Education 1972)
5. คุณ H.F. Clark and H.S. Sloan, Classrooms in the Factories (Rutherford, N.J. : Institute of Research, Fairleigh Dickinson University, 1958); Fritz Machlup, The Production and Distribution of Knowledge in the United States (Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1962).
6. U.S. Department of Labor, Manpower Administration, "Vocational Training in Japan" (a report of a study conducted by a joint & team representing the Department of Labor, private industry, and the Department of Health, Education and Welfare in May 1967), Mimeographed (Washington, D.C. : September 1967).

7. Leon Weintraub, International Manpower Development (New York : Praeger, 1969), pp. 27 - 33.
8. UNESCO, Statistical Yearbook, 1967 (Paris : 1967), Table 2 - 16.
9. Clifford Gilpin and Sven Grabe, Programs for Small Industry Entrepreneurs and Journeymen in Northern Nigeria (case study no. 7) (Essex, Conn. : ICED, April 1972), p. 38.
10. Manzoor Ahmed, Mobile Trade Training Schools in Thailand (case study no.6) Essex, Conn. : ICED, 1972), p. 21
11. Adult Education Division, Thailand Ministry of Education, "Thailand: An Innovation Approach to Functional Literacy," in Manzoor Ahmed and Philip H. Coombs, eds., Education for Rural Development : Case Studies for Planners (New York : Praeger Publishers, 1975), p. 325.
12. Charles S. Beusson, "The Economic Context," in National Society for the Study of Education, The Elementary School in the United States (Chicago : 1973), pp. 213-14.
13. Manzoor Ahmed, Farmer Education Program of the Office of Rural Development in the Republic of Korea (case study no. 4) (Essex, Conn. : ICED, 1972); p. 16.
14. S.J. Woodhouse and A. H. Lubis, "Indonesia : A Comprehensive Locally Initiated Youth Program," in Ahmed and Coombs, Education for Rural Development, op. cit., pp. 111 - 130.
15. Stephen F. Brumberg, Accion Cultural Popular : Mass Media in the Service of Colombia Rural Development (case study no. 1) (Essex, Conn. : ICED, 1972), p. 65.

16. Ahmed, Mobile Trade Training Schools in Thailand, p. 52.
17. Adult Education Division, Thailand Ministry of Education, "Thailand: An Innovative Approach to Functional Literacy," op. cit., pp. 321 - 29.
18. คู่มือการไวยากรณ์ ใน Philip H. Coombs, Roy C. Prosser, and Manzoor Ahmed, New Paths to Learning for Rural Children and Youth (New York : ICED, 1973), pp. 41 - 43. ตามรายงานฉบับนี้บอกว่าเป็นโครงการทดลองการดำเนินงานอาชีพในชนบทขององค์การกรรมการโลกในไนจีเรียภาคตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งพยายามจัดทำโครงการฝึกอบรมตามผลงานวิจัยนำของ เกี่ยวกับการฝึกอาชีพแบบพื้นบ้านในไนจีเรียของ Archibald Callaways ยังมีโครงการฝึกอาชีพชนบทขององค์การกรรมการโลกอีก เช่นสาธารณรัฐอัฟริกันกลางเซเนกัล และอัฟเปอวอลตา และโครงการอุตสาหกรรมในครัวเรือนอีกหลายอันทั่วโลกได้พยายามจัดทำในรูปของกระบวนการฝึกอบรมตามแบบพื้นบ้านโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามก็ยังไม่ปรากฏว่ามีตัวอย่างงานอันใดของคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในทันสมัย ไคละเลยประเพณีการศึกษาที่จักกันตามแบบพื้นบ้าน.

ค่าใช้จ่าย

ในบทนี้จะได้เริ่มช่วยการพิจารณาค่าใช้จ่ายในการศึกษานอกระบบโรงเรียน และจะกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายทางการศึกษา และการจัดประเภทของค่าใช้จ่ายในทางปฏิบัติบ้างเล็กน้อย เสร็จแล้วจะได้กล่าวถึงตัวชี้หรือเครื่องวัดค่าใช้จ่าย นั่นคือองค์ประกอบที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับระบบการศึกษา และที่เกี่ยวข้องโดยทางอ้อม ในตอนท้ายของบทจะได้พิจารณาพฤติกรรมของค่าใช้จ่ายในการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามหลักฐานและข้อมูลที่มีอยู่

แนวคิดและประเภท

ความหมายของค่าใช้จ่าย

ค่าใช้จ่ายตามความหมายในทางเศรษฐिकมีไ้มีความหมายตรงไปตรงมาอย่างที่เราคิด เมื่อเราพูดถึงค่าใช้จ่ายก็จะมีคำถามตามมาสองคำถามด้วยกัน คำถามแรกคือ ค่าใช้จ่ายของใคร และคำถามที่สองก็คือ "ค่าใช้จ่าย" นี้หมายถึงค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงิน หรือค่าใช้จ่ายเป็นทรัพยากร "จริง" คำตอบของทั้งสองคำถามนี้ไม่เคยชัดเจน ซึ่งจะได้เห็นจากการพิจารณาแนวคิดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายต่อไป

การบริการทางการศึกษานึกได้ว่าอาจจะมีทั้งค่าใช้จ่ายส่วนตัว ค่าใช้จ่ายของรัฐ และค่าใช้จ่ายของสังคม นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายอาจมองได้อีกแง่หนึ่งว่าเป็นตัวแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีเจ้าขององค์ประกอบของผลผลิต มีผู้ผลิตและผู้บริโภค ค่าใช้จ่ายสำหรับการบริการทางการศึกษานึกเดียวกันของบุคคลเหล่านี้ความปรกิติจะไม่ค่อยเหมือนกัน

ค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินและค่าใช้จ่ายจริง

ตามปรกิติค่าใช้จ่ายจะพูดออกมาเป็นตัวเงิน แต่ตัวเงินไม่ได้เป็นเครื่องวัดที่มั่นคง ค่าของเงินจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังนั้นค่าใช้จ่ายอาจจะวัดออกมาได้เป็นราคาปัจจุบัน

หรือราคาคงที่ (ในที่นี้เราจะไม่นำไปปะปนกับปัญหาการใช้เงินให้ค้มนทุนของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดปัญหาการวัดค่าใช้จ่ายอีกพวกหนึ่ง) อย่างไรก็ดีทรัพยากรเพื่อการศึกษาทุกชนิด ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายกันในห้องตลาด ดังนั้นการกำหนดราคาก็เป็นเรื่องที่ค่อนข้าง สมมุติหรือยกเมฆ แต่ควรจะไต่ถามข้อแตกต่างระหว่างค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงิน กับค่าใช้จ่ายที่เป็นทรัพยากรจริงที่นำมาใช้เพื่อจะทำให้มองเห็นภาพค่าใช้จ่ายที่แท้จริงของการศึกษาได้ชัดยิ่งขึ้น

ค่าใช้จ่ายโอกาส

โดยหลักแล้ว ค่าใช้จ่ายจริงจะเท่ากับ "ค่าใช้จ่ายโอกาสที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เป็นทางเลือกที่ดีที่สุด โดยให้ทรัพยากรเดียวกัน" เพราะฉะนั้นเมื่อพิจารณา ค่าใช้จ่ายในรูปของทรัพยากรแท้จริงจะขจัดปัญหาว่าจะรวมหรือไม่รวมค่าใช้จ่ายโอกาสเข้าไปในการ วัดค่าใช้จ่าย มีนักเศรษฐศาสตร์หลายคนพยายามคำนวณค่าใช้จ่ายโอกาสออกมาเป็นค่าของเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายได้ที่นักเรียนหรือนักศึกษาละทิ้งไปขณะเรียนหนังสือและคิดรวมเข้าไปในค่า ใช้จ่ายของการศึกษาคำนวณหลักสุทธนั้นด้วย แต่มีนักเศรษฐศาสตร์หลายคนไม่เห็นด้วยกับวิธีการนี้ เพราะปฏิบัติไม่ได้จริง และไม่แน่นอน ปัญหาในทางปฏิบัติอยู่ที่การคำนวณรายได้ละทิ้งหรือรายได้ที่ อัตราค่าแรงที่มีอยู่ในปัจจุบันนำมาใช้ไม่ได้ เพราะจะคิดเป็นค่าจ้างเต็มเวลาและตลาดแรงงานจะ ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในการรับคนเข้าทำงาน เนื่องจากจำนวนผู้เรียนมีมากขึ้น แต่ ปัญหานี้อาจจะแก้ไขได้โดยใช้อัตราลดหย่อนค่าแรงให้เหมาะสม เหตุผลที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการนี้อีก ประการหนึ่งคือการคิดค่าใช้จ่ายโอกาสของนักเรียนจะถือว่าการศึกษามีผลทางค่านาสวัสดิการ เป็นศูนย์ และถือว่าการมีงานทำในหน่วยงานทางเศรษฐกิจเป็นรูปแบบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่า การเข้าเรียนในระบบการศึกษา สภาพเช่นนี้ทำให้ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาสูงขึ้นอย่างผิดปกติและ ผลผลิตทางการศึกษาต่ำลง เมื่อมีผู้เรียนมากขึ้นแต่ไม่มีองค์ประกอบในด้านค่าใช้จ่ายอย่างอื่นเปลี่ยนแปลง ซึ่งน่าจะมีผลในทางตรงกันข้าม

ทั้ง ๆ ที่ไม่อยากจะได้แย้งในเรื่องนี้ ก็อยากจะกล่าวว่าแนวคิดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายโอกาส จะช่วยให้มองเห็นค่าใช้จ่ายที่แท้จริงของทรัพยากรและ มีประโยชน์สำหรับผู้มีส่วนรับผิดชอบในการ กำหนดนโยบายของสังคมและจัดสรรทรัพยากรให้กับการลงทุนด้านต่าง ๆ ของสังคม และแนวการ

✓ คำนวณเช่นนี้จะช่วยให้เราเข้าใจการแบ่งภาระในด้านค่าใช้จ่ายแท้จริงของแต่ละคนของครอบครัว และของกลุ่มคนซึ่งหวังจะได้ประโยชน์จากการศึกษา ✓ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าเยาวชนในชนบท สามารถที่จะเรียนได้ในตอนเย็น หรือในยามว่างจากงานอื่น และจะไม่สามารถไปโรงเรียนได้ เต็มเวลา แม้ว่าโรงเรียนนั้นจะไม่เก็บค่าเล่าเรียน.

ค่าใช้จ่ายลงทุน ค่าใช้จ่ายดำเนินการ และค่าใช้จ่ายพัฒนาเริ่มต้น

✓ ค่าใช้จ่ายลงทุนหมายถึงรายจ่ายสำหรับสิ่งที่ยังยืนยันทงการศึกษา ได้แก่ อาคารสถานที่ โต๊ะเก้าอี้ และครุภัณฑ์ซึ่งใช้ไ้ยาวนานกว่าหนึ่งปีงบประมาณ ค่าใช้จ่ายดำเนินการได้แก่ค่าใช้จ่ายที่ คำนวณไปทุกปี และเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้หมดไปเรื่อย ๆ หรือภายในปีงบประมาณนั้น เช่นเงินเดือน แบบเรียน วัสดุและของใช้สิ้นเปลืองอื่น ๆ และรวมทั้งค่าใช้จ่ายเพื่อซ่อมบำรุง อาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ และการชำระหนี้อีกด้วย ³

แม้ว่าตามหลักการค่าใช้จ่ายทั้งหมดอาจจะแบ่งได้เป็นสองประเภทกว้างแล้ว และเมื่อ ขอแตกค่างของค่าใช้จ่ายทั้งสองประเภทจะชัดเจนพอ บางครั้งก็อาจจะมีบางกรณีที่จัดค่าใช้จ่ายขึ้นอีก เป็นประเภทต่างหาก ตัวอย่างเช่น ค่าใช้จ่ายเพื่อเริ่มต้นงานหรือค่าใช้จ่ายเพื่อการ พัฒนาเริ่มต้นที่เกี่ยวข้องกับการทดลอง และการใช้แนวกรรมใหม่ ๆ ค่าใช้จ่ายเหล่านี้เป็นค่าใช้จ่าย ครั้งเดียวในระยะเริ่มต้นโครงการใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะสำเร็จลงหรือขยายต่อไปโดยไม่ใช้ค่าใช้จ่าย เริ่มต้นสูงต่อไปอีก ค่าใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาและการวิจัยเช่นนั้น มักจะเป็นค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง เนื่องจากต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญและความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ในจำนวนโครงการงานการศึกษา นอกกระบบโรงเรียนทั้งหมดสิบเอ็ดโครงการ ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศได้ทำ การศึกษา ปรากฏว่าแปดโครงการมีค่าใช้จ่ายพัฒนา เริ่มต้นจากเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ ถูกรมากกว่าเอาค่าใช้จ่ายเหล่านี้ไปรวมไว้ในการคำนวณค่าใช้จ่ายลงทุน และค่าใช้จ่ายดำเนินการใน ปีต้น ๆ อาจจะทำให้ภาพพจน์เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของโครงการเหล่านี้บิดเบือนไป ⁴

เครื่องมือวัดค่าใช้จ่าย

องค์ประกอบภายนอก

องค์ประกอบต่าง ๆ ที่อยู่นอกกระบวนการศึกษาเอง มีผลกระทบกระเทือนทั้งการศึกษาในโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน

ถ้าหากจำนวนครึ่งหนึ่งของเด็กที่อยู่ในวัยประถมศึกษาของประเทศไม่ได้รับบริการทางการศึกษาอย่างใดเลย (ซึ่งเป็นสภาพธรรมดาของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย) และถ้าประชากรในประเทศเพิ่มขึ้นในอัตราระหว่าง 2 และ 3 เปอร์เซ็นต์ต่อปี ประเทศนั้นจะต้องขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับประถมศึกษาประมาณสามเท่าเพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่เด็กในวัยประถมศึกษาทุกคนภายในสิบปีข้างหน้า⁵ การเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย และความมุ่งมั่นที่จะให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมเพิ่มขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาจะต้องขยายโอกาสทางการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ค่าใช้จ่ายในการขยายเช่นนี้ยิ่งจะต้องมากขึ้นอีกถ้าต้องการให้บริการทางการศึกษาไปถึงกลุ่มบุคคลผู้ไร้โอกาสของสังคม ไปถึงท้องถื่นทุรกันดารและห่างไกล และถึงอาณาบริเวณที่มีปัญหาทางความเศรษฐกิจของประเทศ

การเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่นการขยายงานในภาคเจริญ และการคิดค้นหาเทคนิควิทยาการใหม่ ๆ ในภาคที่ยังไม่เจริญ และความพยายามต่าง ๆ ในการปรับปรุงผลผลิตทำให้เกิดความต้องการใหม่ทางการศึกษา แม้ว่าวิธีการความต้องการกำลังคนในการวางแผนการศึกษา และสมมุติฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตกับการประกอบอาชีพกับการศึกษาบนโรงเรียนจะเป็นที่ยอมรับแล้วก็ตาม ย่อมจะปฏิเสธไม่ได้ว่ากระบวนการพัฒนาที่จะก้าวต่อไปนั้นต้องอาศัยความรู้และทักษะใหม่ ๆ⁶ ในทำนองเดียวกัน ถ้าหากนำวิธีการศึกษานอกระบบโรงเรียนมาเพื่อสนองความต้องการทางการศึกษาเหล่านี้ ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็จะสูงขึ้น

ปรากฏการณ์ว่าเงินเพื่อทั่วโลกซึ่งเป็นปัญหาหนักมากในประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศก็เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอันหนึ่งที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายทางการศึกษาในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อระบบการศึกษา กำลังขยายอย่างรวดเร็ว โดยปรกติการศึกษาในระบบโรงเรียนจะกระทบกระเทือนเกี่ยวกับภาวะเงินเฟ้อมากกว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพราะเหตุว่าค่าใช้จ่ายทาง

การศึกษาในระบบโรงเรียนส่วนใหญ่เกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินโดยตรง ในทำนองเดียวกัน เนื่องจากการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถนำทรัพยากรที่ไม่เคยใช้มาก่อนออกมาใช้ได้/ภาวะเงินเฟ้อจึงไม่ทำให้เกิดการกระทบกระเทือนมากนัก แต่สภาพเช่นนี้อาจจะแตกต่างกันออกไปแล้วแต่กิจกรรมการศึกษาและท้องถิ่นที่จัด

ข้อพิพาทในเรื่องค่าใช้จ่ายอีกอย่างหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็คือค่าใช้จ่ายรวมทั้งที่เกี่ยวกับการศึกษาและไม่เกี่ยวกับการศึกษาในโครงการพัฒนาและส่วนประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนประกอบเหล่านี้เกิดจากการใช้บุคลากร อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ประเภทเดียวกันสำหรับทำหน้าที่ทางการศึกษาต่างอื่น ๆ รวมกัน ตามปรกติสิ่งนี้จะมีผลในการลดค่าใช้จ่ายรวมของโครงการ/เมื่อเทียบกันว่าหน้าที่ทางการศึกษาและงานอื่นที่ไม่ใช่การศึกษาจะต้องหักแยกกัน (สมมุติว่าแยกกันได้) การจัดทำเช่นนี้พอจะมองเห็นว่าจะทำให้เกิดปัญหาในการวัดค่าใช้จ่ายทางการศึกษา แต่ประโยชน์ของค่าใช้จ่ายจากการใช้ทรัพยากรร่วมกันก็พอจะมองเห็นและคาดคะเนได้

ตัวอย่างของค่าใช้จ่ายรวมจะพบเห็นได้จากโครงการที่จัดโดยหน่วยงานที่เป็นอิสระเช่น หน่วยงานพัฒนาทางการเกษตรชิลาลของเอชไอบีเอ โครงการสินเชื่อการเกษตรและสหกรณ์ในอัฟกานิสถาน และโครงการพัฒนาที่ดินคลองเวในประเทศมาลาวี⁷ ในโครงการเหล่านี้ การพัฒนาชนบทและการเกษตรได้จัดทำเป็นโครงการ เริ่มต้นในบางพื้นที่เท่านั้น วัตถุประสงค์การร่วมมือในการวางแผนการพัฒนาไปพร้อม ๆ กับองค์ประกอบที่สำคัญอื่น ๆ เช่น สถาบันทุนสังคม โครงสร้างของสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน การจัดหาสิ่งที้นำมาใช้ในการลงทุนเริ่มแรก การถ่ายทอดฝีมือแรงงานหรือทักษะและเทคนิควิทยาการ และภาวะทางค่านอนามัย และโภชนาการโดยทั่วไป การพัฒนาทักษะและการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทั้งหมด และเป็นผู้รับเอาประโยชน์จากทรัพยากรมนุษย์และวัตถุจากโครงการต่าง ๆ

องค์ประกอบภายใน

เครื่องวัดค่าใช้จ่ายภายในหมายถึงสิ่งที่นำมาใช้หรือลงทุนในการศึกษาทุกชนิด ทุกอย่างกว้าง ๆ หมายความว่าสิ่งที่นำมาใช้หรือลงทุนในการศึกษาได้แก่ เวลาของผู้เรียน เวลาของ

เวลาของผู้สอน อาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ คุณภาพและปริมาณของสิ่งเหล่านี้และสัดส่วนของแคละชนิกขึ้นอยู่กับวิธีการจัดการศึกษาที่นำมาใช้ (เรื่องนี้เองทำให้เกิด "หน้าที่ในการผลิต" ขึ้นมาซึ่งเปรียบเทียบให้เห็นข้อคล้ายคลึงระหว่างกระบวนการศึกษา กับกระบวนการผลิตทางงานอุตสาหกรรม)

คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศได้คำนวณค่าใช้จ่ายต่อหน่วยของโครงการฝึกอบรมในชนบทหกโครงการ และตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อค่าใช้จ่ายเหล่านี้ได้แสดงไว้ในตารางที่ 4 ตัวแปรที่สำคัญซึ่งอย่างน้อยสำหรับโครงการเหล่านี้ได้แก่ ประเภทของอาคารสถานที่ (ทั้งที่เป็นอาคารถาวรหรือชั่วคราว และค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุนในแต่ละแห่ง) ประเภทของอุปกรณ์ (ค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุนต่อนักเรียนหนึ่งคน) การจัดหาที่พักให้ (หมายความว่าค่าใช้จ่ายในการพักอยู่ในสถานศึกษาในระหว่างการฝึกอบรมหรือไม่) การใช้ความสามารถของคนที่ทำงานเต็มเวลาหรือให้ทำงานบางส่วนเท่านั้น ให้ทำงานรอบเดียวหรือหลายรอบ ประเภทของเจ้าหน้าที่ (คุณวุฒิ ทำงานเต็มเวลา หรือไม่เต็มเวลา คนในประเทศหรือต่างประเทศ ระบุเงินเดือน) อัตราส่วนของครูและนักเรียน และระยะเวลาเรียนตามหลักสูตร

ค่าใช้จ่ายสูงสุดได้แก่ของศูนย์ฝึกอบรมชนบทของประเทศชิลี และโครงการฝึกอบรมการผลิตข้าวของสถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศ เหตุที่ทำให้ค่าใช้จ่ายสูง เพราะว่า ได้ซื้ออุปกรณ์และสร้างอาคารถาวรราคาแพงมาก หลักสูตรอบรมใช้เวลาเรียนอบรมเต็มเวลา และจัดให้ครูรับการอบรมพักอยู่ในสถานที่อบรมด้วย และจ้างเจ้าหน้าที่ในอัตราสูงรวมทั้งเจ้าหน้าที่จากต่างประเทศด้วย และอัตราส่วนระหว่างผู้เรียนกับผู้ให้การอบรมต่ำมาก ส่วนอีกด้านหนึ่งซึ่งเสียค่าใช้จ่ายต่ำมากได้แก่ ศูนย์ปรับปรุงอาชีพของไนจีเรีย (วิคซ์) และโครงการฝึกอบรมชนบทเคลื่อนที่ของโคลัมเบีย (เสนา) ทั้งสองโครงการนี้ไม่ได้มีอาคารถาวรของตนเอง แต่จะยืมอาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วนอกเวลาทำการภาคปฏิบัติ ไม่จัดหาที่อยู่ให้ครูอบรม และอบรมแบบไม่เต็มเวลา อัตราส่วนระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน สูงมาก และระยะเวลาเรียนตามหลักสูตรก็สั้น และศูนย์ปรับปรุงอาชีพยังมีข้ออีกแง่หนึ่งคือใช้เจ้าหน้าที่แบบไม่เต็มเวลา ส่วนศูนย์ฝึกอบรมชาวนาของคีนียา (เอฟทีซี) และโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ของไทย (เอ็มทีทีเอส) เสียค่าใช้จ่ายพอปานกลางด้วยเหตุผลต่างกัน ทั้ง ๆ ที่มีของบางอย่างแพงมากและใช้ศูนย์ฝึกไม่ค่อยเต็มที่

หลักสูตรระยะสั้นของศูนย์ฝึกชวชนักทำให้ค่าใช้จ่ายต่อหน่วยค่า ส่วนโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ เสียค่าใช้จ่ายต่ำ เพราะค่าใช้จ่ายกนทุนน้อย และสอนได้วันละสองผลึก⁸

ในระบบการศึกษาตามแบบเดิมหรือในโรงเรียนภาคปรกตินั้น จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่นำมาลงทุนในแต่ละปีนั้นคงที่ ความสัมพันธ์อันนี้จะเป็นเครื่องชี้สำคัญในการศึกษา ใช้จ่ายทางการศึกษาและการคาดคะเนค่าใช้จ่ายในอนาคต โดยปรกตินี้แล้วความสัมพันธ์อันนี้เป็นผลให้ค่าใช้จ่ายต่อหน่วยและค่าใช้จ่ายรวมของการศึกษาในระบบโรงเรียนเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้อธิบายแล้วเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเปิดโอกาสให้ได้ใช้สิ่งที่นำมาลงทุนในการจัดหลายประเภทด้วยกัน จึงทำให้โครงสร้างของค่าใช้จ่ายแตกต่างกัน แต่เนื่องจากประสบการณ์ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในปัจจุบันยังไม่กว้างขวางและนานพอ จึงไม่สามารถศึกษาให้ละเอียดลงไปได้ว่า ค่าใช้จ่ายมีผลกระทบต่อประชาชน สังคม และเอกชนอย่างไรบ้าง ในการที่ประเทศไชยทธศาสตร์ในแนวใหม่ ซึ่ง เน้นความสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

อย่างน้อยประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญต่อการศึกษานอกระบบโรงเรียนเมื่อพิจารณาถึงค่าใช้จ่าย โดยพยายามกล่าวไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศ ตัวอย่างเช่นยุทธศาสตร์ การพัฒนาการศึกษาของประเทศเอธิโอเปียซึ่งได้จัดทำขึ้นภายหลังจากที่ได้ศึกษาแผนการศึกษาชาติ อย่างละเอียดถึงหนึ่งปีนั้น เน้นความจำเป็นของการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมและ ติดตามผลการศึกษาในโรงเรียน และเปิดโอกาสทางการศึกษาเบื้องต้นพื้นฐานสำหรับเยาวชนและ ผู้ใหญ่ทุกคน โดยใช้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่อย่างจำกัด ตามแผนนี้มุ่งที่จะให้เด็กเกือบทั้งหมด ที่อยู่ในวัยประถมศึกษาได้มีโอกาสทางการศึกษาภายในปี 2000 ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้เรียนเพียง 17 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น และยังไคลระยะเวลาเรียนในโรงเรียนประถมหกปีครึ่ง เป็นหลักสูตรย่อยๆ และผู้เรียนแต่ละคนใช้เวลาไม่เท่ากัน แต่โดยเฉลี่ยจะใช้เวลาสี่ปี โดยกำหนดอายุเข้าเรียน ระหว่างเจ็ดถึงสิบปี และจัดเป็นหลักสูตรการศึกษาเบื้องต้นระยะสั้นประมาณสองปี สำหรับผู้มีอายุ ระหว่าง 13 - 16 ปี ซึ่งคนเหล่านี้จะไม่มีโอกาสได้เรียนหลักสูตรเบื้องต้นพื้นฐาน (เพราะ อาจจะตองรอโอกาสนั้นไปจนกระทั่งปี ค.ศ. 2000) และโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ตารางที่ 4

เปรียบเทียบดัชนีใช้จ่ายสำคัญในโครงการฝึกอบรมทบทวนโครงการ

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
อาคารสถานที่	ถาวร	ถาวร	ถาวร	ยืม	ยืม	ยืม
บุคลากร(เต็ม/ไม่เต็มเวลา)	เต็ม	เต็ม	เต็ม	ไม่เต็ม	เต็ม	ไม่เต็ม
ค่าใช้จ่าย	สูง	สูง	ปานกลาง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ
ท้องถิ่น	3(3)	(7)	4	8	10	1
ลักษณะของหลักสูตร	ประจำ	ประจำ	ประจำ	ไปกลับ	ไปกลับ	ไปกลับ
ระยะเวลา	9 ก	6 ก	1-2 ส	5 ก	10 ก	40-120ช
จำนวนผู้เข้ารับการอบรมต่อผู้สอน	7	5	10	(15ช/ส)	(10ช/ส)	21
ค่าใช้จ่ายต่อหน่วยเข้าอบรมต่อหลักสูตร ^ข	648-828	3,249	30	130	104	20 ^ง
(คอลลาจ)						
ค่าใช้จ่ายโอกาสสำหรับผู้เข้าอบรมหรือผู้สอน	สูง	สูง	กลาง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ

หมายเหตุ ก. = เดือน ส = สัปดาห์ ช = ชั่วโมง

^ก ตัวเลขที่อยู่ในวงเล็บเป็นผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ^ข ค่าใช้จ่ายต่อหน่วยผู้เข้าอบรมรวมทั้งบขาระนี้ ยกเว้นศูนย์ปรับปรุงอาชีพของไนจีเรีย และโครงการฝึกอบรมชนบทเคลื่อนที่ของเสนา ซึ่งตัวเลขเป็นค่าใช้จ่ายงบดำเนินการเท่านั้น^ค รวมทั้งค่าเดินทางไปศึกษาในงานในต่างประเทศของผู้เข้าอบรม^ง ค่าใช้จ่ายต่อหน่วยสำหรับหลักสูตรปรกติ

เพื่อติดตามผลหลักสูตรข้างบน และการศึกษสำหรับผู้ใหญ่โดยจัดขึ้นที่ศูนย์พัฒนาชุมชน และการฝึกปฏิบัติงานในชุมชนโดยได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนประถม มัธยม และสถาบันอื่น ๆ สำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นถ้ามีการขยายระบบการศึกษาที่มีอยู่เดิมนี้ออกไปอีก อาจจะช่วยให้ขยายการรับผู้เรียนได้ถึง 600,000 คน ภายในปี 2000 แต่คงจะไม่เปิดโอกาสให้ได้เรียนต่อหลังระดับประถม เพราะเหตุว่ามีผู้เรียนเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าใช้วิธีผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนแล้วอาจจะสามารถรับผู้เรียนได้ถึง 800,000 คน รวมทั้งระดับหลังประถมศึกษาในระบบโรงเรียน สำหรับผู้ที่ไม่ประสงค์ไปศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยม ค่าใช้จ่ายทั้งสองประเภทนี้ถือว่าอยู่ในระดับเดียวกัน⁹

พฤติกรรมของค่าใช้จ่ายทางการศึกษา

สิ่งที่เราสามารถกล่าวได้เกี่ยวกับพฤติกรรมของค่าใช้จ่ายทางการศึกษาส่วนใหญ่ได้จากที่โคลัมเบียเกิดมาจากการศึกษาในระบบโรงเรียน คูมบัส และ ฮอลลัค ได้สรุปผลการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายซึ่งได้จากการศึกษากรณีตัวอย่างจากยี่สิบเจ็ดประเทศที่สถาบันวางแผนการศึกษาระหว่างประเทศไว้เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้ ซึ่งบางข้อเกี่ยวข้องกับซึ่งกันและกัน¹⁰

(1) ค่าใช้จ่ายทางกายภาพจะมากที่สุดในช่วงประมาณการศึกษา ผลอันนี้เนื่องมาจากลักษณะที่ว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปฏิบัติ และโครงสร้างของการจัดการศึกษาประเภทนี้ต้องใช้คนเป็นจำนวนมาก ผู้เขียนได้ยกสามประเทศมาเป็นตัวอย่างซึ่งได้แก่

- ในประเทศรัสเซีย ประมาณเกือบหนึ่งในสามของรายจ่ายแผ่นดินสำหรับการประถมและมัธยมศึกษาในปี 1965 จะเป็นหมวดค่าจ้างและเงินเดือน ประมาณหนึ่งในแปดเป็นงบดำเนินการอย่างอื่น และหนึ่งในหกเป็นงบลงทุนและค่าซ่อมบำรุง

หมายเหตุ (ต่อ)

(1) ศูนย์ฝึกอบรมชุมชนของซีเนกัล (2) โครงการฝึกการผลิตข้าวของสถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศ (ไออาร์ซีไอ) (3) ศูนย์ฝึกชวานาของคีเนีย (เอ็นพีซี) (4) โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ของประเทศไทย (5) ศูนย์ปรับปรุงอาชีพของไนจีเรีย (วิกซ์) และ (6) โครงการฝึกอบรมชนบทเคลื่อนที่ของโคลัมเบีย (เสนา)

- ในประเทศศรีลังกาในปี 1968 ค่าใช้จ่ายในหมวดบุคลากรของการประถม และมัธยมศึกษารวมกันจะมากถึง 94 เปอร์เซ็นต์ของงบดำเนินการ
- ในประเทศมอโรโก ประมาณ 95 เปอร์เซ็นต์ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด (รวมทั้งค่าใช้จ่ายงบลงทุน) ในปี 1967 - 68 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่สุ่มมาเป็นตัวอย่าง จะเป็นค่าใช้จ่ายงบดำเนินการ ซึ่ง 98 เปอร์เซ็นต์ เป็นหมวดเงินเดือน

2. ค่าใช้จ่ายต่อนักเรียนหนึ่งคนมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ค่าใช้จ่ายงบการเจ้าหน้าที่จะเพิ่มขึ้นมากที่สุด เมื่อสภาพเศรษฐกิจดีขึ้นและค่าแรงสูงขึ้น เงินเดือนของครูจะสูงขึ้นด้วย ครบปีที่เทคโนโลยีทางการศึกษายังต้องการสิ่งที่นำมาลงทุนเป็นค่าจ้างแรงงาน ค่าใช้จ่ายต่อหน่วย ต้องเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

3. โครงสร้างของเงินค่าใช้จ่ายทางการศึกษาจะยังคงเท่าเดิมทั้ง ๆ ที่ค่าใช้จ่ายมีแนวโน้มสูงขึ้น ค่าใช้จ่ายหลักคืองบการเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นยอดเงินที่มากที่สุด และทำให้ค่าใช้จ่ายรวมในยอดอื่น ๆ ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก แม้จะบค่าใช้จ่ายรวม หรือค่าใช้จ่ายต่อหน่วยจะสูงขึ้นก็ตาม บลาวกได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ค่าใช้จ่ายหมวดเงินเดือนในระดับอุดมศึกษาของอังกฤษยังคงเป็นเปอร์เซ็นต์เท่าเดิมเมื่อเปรียบเทียบกับยอดค่าใช้จ่ายทั้งหมดระหว่างปี 1952 และ 1962 ¹¹

4. ค่าใช้จ่ายในระดับสูงขึ้นไปยิ่งมากขึ้น สำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียน ค่าใช้จ่ายต่อหน่วยจะสูงขึ้นตามระดับชั้นของการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาสายสามัญ หรือสายอาชีพ ความแตกต่างระหว่างค่าใช้จ่ายในระดับประถมศึกษากับอุดมศึกษาอาจจะมากถึง 50 เท่า ในประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศ ตัวอย่างของประเทศไทยได้แสดงไว้ในตารางที่ 5

5. ปีการศึกษาของระบบโรงเรียนภาคปกติทำให้เป็นการเงินเรื่องค่าใช้จ่าย โดยทั่วไป โรงเรียนจะเปิดสอนวันละห้าหรือหกชั่วโมง ซึ่งในช่วงเวลานี้โรงเรียนจะใช้อาคารสถานที่ ห้องทดลอง ห้องสมุด สนาม โรงพลศึกษา หรือห้องเรียนเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ระยะเวลาเรียนวันหยุดราชการ วันเสาร์อาทิตย์ จะเสียไปเกือบครึ่งหนึ่งของปีการศึกษา ซึ่งทั้งหมดนี้จะรวมอยู่

ในยอดค่าใช้จ่ายด้วย ยิ่งสร้างอาคารสถานที่ในราคาสูงเท่าไร เหนือในโรงเรียนอาชีวศึกษาและ
สถานอุดมศึกษา ค่าใช้จ่ายย่อมเปลืองก็ยิ่งจะสูงมากขึ้นเท่านั้น

6. มาตรการในการประหยัดของการศึกษาในระบบโรงเรียนมีข้อจำกัด มีข้อสังเกต
จากหลายประเทศว่าการรวมโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเข้าด้วยกันจะทำให้ลดค่าใช้จ่าย
ต่อหน่วย และในขณะเดียวกันชนิดและขอบข่ายของหลักสูตร ตลอดจนคุณภาพของการเรียนการสอน
ก็ดีขึ้น ในระดับอุดมศึกษาและวิทยาลัยเทคนิคและอาชีวศึกษาก็เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม
ก็ยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับเรื่องนี้ กล่าวคือ การประหยัดจะหายไปเมื่อค่าใช้จ่ายประจำการบริหาร
การจัดการ และการบริการกลางเริ่มไต่กันน้อยลง แต่ไปเพิ่มในด้านคนและกิจกรรมที่มีผลกระทบ
ทางค่านิยมและจิตวิทยาในทางตรงกันข้าม ในที่สุดแล้ว จะเกิดขึ้นเมื่อผลประโยชน์ในด้าน
ค่าใช้จ่ายมีมากกว่าผลตอบแทนจากการเสื่อมคุณภาพของการเรียนการสอน

ตารางที่ 5

ประมาณการค่าใช้จ่ายงบดำเนินการต่อนักเรียนหนึ่งคนของประเทศไทย
ตามระดับและประเภท พ.ศ. 2507 (เป็นบาท)

	งบดำเนินการรวม (1)	งบการเจ้าหน้าที่ (2)	(2) คิดเป็น % ของ (1)
ประถมศึกษา	261	240	92
มัธยมศึกษาสายสามัญ	1,005	874	87
อาชีวศึกษาและเทคนิค	2,367	1,685	71
ฝึกหัดครู	3,138	2,206	70
อุดมศึกษา	9,423	5,437	58
เฉลี่ย (ทุกระดับ)	383	314	82

หมายเหตุ : ในระหว่างการศึกษาเฉพาะกรณีอัตราแลกเปลี่ยน 1 ดอลลาร์เท่ากับ 20.80 บาท

แหล่งที่มา : H. W. Reiff, "Thailand: The Use of Cost Analysis in Estimating
the Total Cost of an Educational Plan and Testing Its Feasibility,"
in IIEP, Educational Cost Analysis in Action: Case Studies for
Planners, vol. 1 (Paris: UNESCO, 1972), cited in Philip H. Coombs
and Jacques Hallak, Managing Educational Costs (New York: Oxford
University Press, 1972), p. 113.

ข้อสังเกตเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาระบบโรงเรียนมานาน้อยแค่ไหน คำตอบอาจจะไม่ค่อยชัดเจนและตรงนักด้วยเหตุผลสองประการ คือ ประการที่หนึ่งเรายังไม่มีประสบการณ์กว้างขวางพอเกี่ยวกับระบบการจัดการศึกษาระบบโรงเรียนของหลายประเทศ รูปแบบการจัดการศึกษาระบบโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ที่พอจะเป็นแนวในการพิจารณาค่าใช้จ่ายยังไม่มีเหมือนการศึกษาในระบบโรงเรียน ประการที่สอง โดยธรรมชาติแล้วการศึกษาระบบโรงเรียนมีวิธีการสอน การจัด และวัตถุประสงค์ด้านนอกระบบการศึกษา ดังนั้นจะพยายามคิดคำนวณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาระบบโรงเรียน คงยุ่งยากมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน

ในตอนต่อไปนี้จะกล่าวถึงหลักฐานเกี่ยวกับปัญหาในค่าใช้จ่ายซึ่งได้จากการศึกษาเรื่องการศึกษาระบบโรงเรียนของคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ โดยจะแยกกล่าวเป็นส่วนประเด็นด้วยกันคือลักษณะการประหยัดค่าใช้จ่ายของการศึกษาระบบโรงเรียน การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษาระบบโรงเรียน และดูทางของค่าใช้จ่ายเพื่อขยายการศึกษา

ลักษณะการประหยัดค่าใช้จ่าย

ค่าใช้จ่ายต้นทุนต่ำ

✓ มีหลายโครงการที่ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายต้นทุนเลย หรือมีน้อยมากในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา ตัวอย่างเช่น ชมรมยุวกสิกรและงานที่มีชื่อคล้าย ๆ กัน กลุ่มชวชนาชนบท การฝึกอาชีพในระหว่างประจำการ สโมสรเยาวชนและสโมสรสตรี กลุ่มชาวบ้านช่วยตนเอง และ ✓ หลักสูตรทางไปรษณีย์ จะไม่ใช่อาคารสถานที่ในระดับปฏิบัติหรือภาคสนามเลย

โครงการอื่น ๆ อาจจะใช้อาคารสถานที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วนอกเวลาภาคปกติ ตัวอย่างเช่น การสอนผู้ใหญ่ให้อ่านออกเขียนได้หลาย ๆ ประเทศหลักสูตรผู้ใหญ่เทียบสายสามัญในประเทศไทย และจาไมกา ศูนย์ปรับปรุงอาชีพในไนจีเรีย โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ในประเทศไทย โครงการฝึกอาชีพในชนบทของประเทศโคลัมเบีย (เสนา) และโครงการการศึกษาสำหรับเยาวชนในจอมบึง อินโดเนเซีย ซึ่งได้ใช้ศูนย์พัฒนาชุมชนและศูนย์ฝึกประมุขเป็นที่ทำการสอน เป็นต้น

ยังมีโครงการอีกมากมายที่ได้สร้างอาคารสถานที่อย่างประหยัด เพราะได้มีการปรับให้เข้ากับความต้องการและสภาพของท้องถิ่น (เช่น ใช้อุปกรณ์ส่วนใหญ่ที่หาได้ในท้องถิ่น ใต้แรงง่าน และวิธีการจากท้องถิ่น และในบางกรณีชุมชนหรือผู้เรียนก็บริจาคเงินและสิ่งของในการสร้างอาคารเรียนด้วย) ตัวอย่างเช่น สารพัดช่างในหมู่บ้านของคีเนียซึ่งศูนย์แต่ละแห่งไม่เหมือนกัน และโปรแกรมที่จัดในแต่ละแห่งก็ต่างกัน ส่วนในกรณีของศูนย์การศึกษาชนบทของประเทศอัปเปอร์โวลตานั้นอาคารเรียนบางหลังได้รับบริจาคจากกองทุนพัฒนาของยุโรป ซึ่งราคาแพงเกือบสองเท่าของอาคารที่ชุมชนสร้างกันเอง โครงการเมืองเขาวชนไทยภาคของศรีลังกาจะให้ผู้เรียนสร้างอาคารสถานที่เอง ค่ายเขาวชนของจาไมกาได้อาศัยค่ายเขาวชนที่มีสมัครเรียนช่วยในงานก่อสร้างอย่างมากพอสมควร และศูนย์ฝึกอาชีพเบื้องต้นของประเทศมาลีสร้างขึ้นโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการบริจาคทุนทรัพย์เป็นทุน

แม้ว่าอาคารสถานที่ราคาแพง ๆ ไม่จำเป็นสำหรับโครงการการศึกษาของระบบโรงเรียนในระดับปฏิบัติก็ตาม โครงการอะไรที่ต้องการให้ไปถึงคนส่วนใหญ่และให้ได้ผลดีจะต้องได้รับการสนับสนุนในด้านอาคารสถานที่ ซึ่งค่าใช้จ่ายต้นทุนต่อหน่วยก็อาจจะไม่สูงนักในกรณีเหล่านี้ ตัวอย่างของอาคารประสานงานกลาง ได้แก่ ศูนย์การศึกษาคานส์ทกรณและสาขาของประเทศแทนซาเนีย ศูนย์ประสานงานของโครงการฟื้นฟูชนบท (แอคโป) ของโคลัมเบีย และศูนย์ประสานงานโครงการโมบราลของบราซิล และสถาบันการศึกษายุใหญ่ของคีเนียและแทนซาเนีย

การจัดโครงการการศึกษาของระบบโรงเรียนบางแห่งซึ่งได้นำเอาลักษณะของการศึกษาในระบบโรงเรียน เช่น มีอาคารเรียนถาวรเป็นมาตรฐานเดียวกันเพื่อจัดชั้นสอนเต็มเวลาเหมือนในโรงเรียนภาคปกติและให้ผู้เรียนอยู่ประจำในโรงเรียน การทำเช่นนั้นอาจจะทำให้โครงการการศึกษาของระบบโรงเรียนต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสำหรับลงทุนสูง ตัวอย่างของโครงการการศึกษาของระบบโรงเรียนที่มีการลงทุนสร้างอาคารสถานที่ราคาแพง ๆ ได้แก่ ค่ายเขาวชนของจาไมกา ศูนย์การศึกษาชนบทของประเทศมาลี และศูนย์บริการเขาวชนแห่งชาติของประเทศคีเนีย

ค่าใช้จ่ายด้านบุคลากร

กิจกรรมการศึกษาทุกอย่างต้องอาศัยคนเป็นจำนวนมาก และตามที่ได้อภิปรายแล้วข้างบนว่า ค่าใช้จ่ายด้านบุคคลเป็นยอดงบประมาณที่ใหญ่ที่สุดของงบประมาณทางการศึกษาเกือบทั้งหมด ยิ่งไปกว่านั้นเนื่องจากค่าใช้จ่ายเหล่านี้เป็นค่าดำเนินการ การเพิ่มหรือประหยัดของยอดนี้จะมีผลต่อค่าใช้จ่ายในโครงการต่อไปอีก

โอกาสในการประหยัดค่าใช้จ่ายด้านบุคลากรอาจจะมีได้จากการใช้ครูสอนแบบไม่เต็มเวลาเป็นส่วนหนึ่งหรือให้ค่าจ้างแบบไม่เต็มเวลา อาสาสมัครซึ่งทำหน้าที่สอนหรือช่วยสอนโดยไม่ต้องค่าจ้าง หรือแม้กระทั่งก็เป็นเพียงเล็กน้อย และใช้บุคคลในท้องถิ่นซึ่งมีประสบการณ์หรือความชำนาญพิเศษแต่อาสาสมัคร โอกาสในการประหยัดค่าใช้จ่ายที่ได้นำมาใช้กันมากพอสมควรในหลาย ๆ โครงการซึ่งสำรวจโดยคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศดังกล่าวแล้ว

วิธีหนึ่งที่จะลดค่าใช้จ่ายด้านบุคลากรในโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือการใช้เจ้าหน้าที่แบบไม่เต็มเวลา อย่างเช่นโครงการการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ในประเทศไทย บราซิลและอีกหลายประเทศ โครงการผู้ใหญ่สายสามัญในประเทศไทย โครงการสารพัดช่างในหมู่บ้านของประเทศไทยและโครงการจอมบึงของอินโดนีเซีย อีกวิธีหนึ่งคือการใช้อาสาสมัครทำการสอนหรือเป็นผู้จัดการเรียนการสอน เช่นโครงการแอคโป โครงการประเพณีธรรมบุคลิกร โครงการส่งเสริมของสำนักงานพัฒนาชนบทของเกาหลีใต้ (โออาร์ซี) กิจกรรมลูกเสือและเนตรนารีในหลายประเทศ โครงการของวายเอ็มซีเอ และองค์การทางศาสนาอื่น ๆ และสภรไวทียของศรีลังกา เป็นต้น วิธีที่สามคือการใช้วิทยากรในท้องถิ่น เช่น โครงการสารพัดช่างในหมู่บ้านของคีเนีย โครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จในประเทศไทย และการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อการอ่านออกเขียนได้ในประเทศมาลี โครงการการศึกษาสหกรณ์ของประเทศแทนซาเนีย โรงเรียนนอกเมืองของคิวบา และโครงการสตรีของศรีลังกา อย่างไรก็ตามโอกาสในการประหยัดค่าใช้จ่ายด้านบุคลากรไม่ใช่จะทำให้ในทุกโครงการของการศึกษานอกระบบโรงเรียน โครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนบางอย่างต้องอาศัยครูหรือเจ้าหน้าที่ทำการสอนเต็มเวลาและได้รับการฝึกอบรมมาโดยเฉพาะ ซึ่งเมื่อเทียบค่าใช้จ่ายแล้วก็พอ ๆ กับโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียน เช่นค่ายเยาวชนของจาไมกา โครงการบริการเยาวชนแห่งชาติของคีเนีย โรงเรียน

ฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ของประเทศไทย ศูนย์ฟื้นฟูจิตใจของชาวชนบท (คาร์) และ (คอป) ศูนย์ฝึกอาชีพเบื้องต้น (คอป) ของประเทศมาลี และศูนย์ฝึกช่างฝีมือเคลื่อนที่ของประเทศศรีลังกา

แม้ว่าโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายประเทศสามารถไขนุเคราะห์ในท้องถิ่นโดยไม่ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากในระดับปฏิบัติก็ได้หมายความว่าโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะไม่ต้องการผู้มีความรู้สูงหรือทำงานเพิ่มเวลาเลยที่เดียว อย่างไรก็ตามก็ควรมียึดหยุ่นในวิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนทำให้มีโอกาสได้ใช้ผู้มีความรู้สูงในระดับที่ปรึกษา วางแผนและประเมินผล เพื่อสนับสนุนและแนะนำกิจกรรมงานภาคสนาม ดังนั้นการใช้ความรู้ความสามารถที่หายากนี้ให้ประโยชน์มากที่สุดทำให้ผู้มีความรู้สูงได้ไปช่วยประชากรได้เป็นจำนวนมากขึ้น และทำให้ลดค่าใช้จ่ายงบดำเนินการโครงการซึ่งพยายามที่จะเอาประโยชน์จากบุคลากรที่มีความรู้สูงเป็นพิเศษให้อยู่ในระดับเป็นที่ปรึกษา และให้คนในท้องถิ่นกับอาสาสมัครปฏิบัติงานในภาคสนามได้แก่โครงการแอคโป โครงการงานส่งเสริมของสำนักงานพัฒนาชนบทของเกาหลี ศูนย์และสาขาการศึกษาสหกรณ์ของประเทศแทนซาเนีย และศูนย์พัฒนาและอบรมหัตถาของโคมิลลาในประเทศบังกลาเทศ เป็นต้น

การหาค่าใช้จ่ายช่วยตัวเอง

โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายอันสามารถลดค่าใช้จ่ายงบดำเนินการลงได้โดยหารายได้เป็นเงินหรือเป็นสิ่งของจากกิจกรรมของโครงการนั่นเอง การฝึกภาคปฏิบัติและการให้ผลิตของใช้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการฝึกหัดอาชีพทำให้สามารถทำเป็นสินค้าหรือให้บริการซึ่งสามารถนำไปขายหรือใช้เป็นอุปกรณ์เสริมกิจกรรมของโครงการได้

โครงการเมืองเขาวงกตของศรีลังกาได้รับเงินดำเนินการส่วนใหญ่จากงานผลิตอาหารอุตสาหกรรมและการเกษตรและงานจ้างเหมาซึ่งผู้เรียนในโครงการเป็นผู้ทำ ส่วนหนึ่งของอาหารและของใช้ที่จำเป็นของโครงการค่ายเขาวงกตในจาไมกาผลิตโดยชาวค่ายนั่นเอง โครงการบริการเขาวงกตแห่งชาติของคีเนย์ได้มีงานจ้างเหมาในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในงานภาคปฏิบัติและหารายได้สำหรับโครงการค่าย ลักษณะสำคัญของโครงการโรงเรียนนอกเมือง

ในประเทศคิวบา คือ นักเรียนมีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมและการเกษตร เพื่อเป็นการฝึกทักษะภาคปฏิบัติและหาเงินอุดหนุนค่าใช้จ่ายของโรงเรียน

แม้ว่าการหารายได้ช่วยตัวเองของโครงการประเภทนี้จะทำได้ยากกว่าก็ตาม โครงการบางอย่างซึ่งส่วนใหญ่อาศัยทรัพยากรและการสนับสนุนจากท้องถิ่นก็อาจจะช่วยตัวเองได้โดยไม่ต้องหวังพึ่งเงินอุดหนุนจากภายนอกมากนัก เช่น ผู้เรียนเองเป็นผู้หาอุปกรณ์ที่จำเป็นมา กิจกรรมช่วยตัวเองในหมู่บ้านของโครงการสรวโวทัยในศรีลังกา และกิจกรรมด้านเกษตรกรรม การเลี้ยงเด็กและอาหารขององค์กรสตรีต่าง ๆ ในศรีลังกา คีเนีย มาลี และที่อื่นอีกหลายแห่ง คือตัวอย่างของงานประเภทนี้

การคุ้มทุนของค่าใช้จ่ายในการศึกษานอกระบบโรงเรียน

เนื่องจากโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถใช้ทรัพยากรและสถานที่ซึ่งมีอยู่โดยไม่แย่งเอาทรัพยากรเหล่านี้มาจากที่ใช้อย่างอื่นอยู่แล้ว และอาจจะลงทุนหาทรัพยากรมาเพิ่มเติมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ค่าใช้จ่ายรวมของโครงการจึงน้อยที่สุด ค่าใช้จ่ายสำหรับโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายโครงการซึ่งสำรวจโดยคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศเป็นโครงการที่คุ้มทุน เช่น โครงการการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญซึ่งใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วในคอนเียน (เมื่ออาคารเรียนไม่ได้ใช้แล้ว) และยังได้ใช้ครูในโรงเรียนนั้นมาเป็นครูสอนอีกโดยได้เงินเดือนแบบไม่เต็มเวลา (ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมครูทั้งก่อนประจำการและในระหว่างประจำการใช้จ่ายเต็มสำหรับผลิตแบบเรียนและอุปกรณ์การสอน) จึงสามารถจัดได้โดยใช้เงินเพียงส่วนหนึ่งของค่าใช้จ่ายในโรงเรียนภาคปกติเท่านั้น ตัวอย่างที่เห็นชัดอีกหนึ่งได้แก่โครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่เทียบเท่าสายสามัญของประเทศไทย

ที่จริงโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งอาศัยบุคลากรแบบไม่เต็มเวลาและผู้อาสาสมัครตลอดจนใช้อาคารสถานที่ซึ่งมีอยู่แล้ว ล้วนได้ประโยชน์คุ้มกับค่าใช้จ่าย เพราะเหตุว่าค่าใช้จ่ายที่สังคมสร้างขึ้นมาแล้วแต่ยังไม่ใช้กันไม่เต็มที่เท่านั้น โครงการทางลือมวลชนที่ใช้เครื่องระบบสื่อสารที่มีอยู่แล้วจะเสียค่าใช้จ่ายเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นเพื่อฝึกตั้งหรือรักษาเครื่องมือ การสื่อสารเหล่านั้น เช่น ระบบเครือข่ายวิทยุ หนังสือพิมพ์ (เมื่อหนังสือพิมพ์มีหน้าที่พิเศษ หรือบทความ

เกี่ยวกับการศึกษา) และระบบไปรษณีย์ในกรณีที่ต้อง เรียนหลักสูตรทางไปรษณีย์

งานการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างเช่น โครงการสำหรับเยาวชนและสตรี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานส่งเสริมในชนบท (เช่นของสำนักงานพัฒนาชนบทของเกาหลี หรือโครงการพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสานของโครงการคาตู และแพคกา) ต่างก็ได้รับประโยชน์คุ้มค่าใช้จ่าย โครงการที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจะมีโครงสร้างในการจัดคือมีอาคารสถานที่ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์การสอนและบุคลากรทำหน้าที่บริหารและการสอนพร้อมอยู่แล้ว และมีผู้คอยเรียนอยู่แล้วเช่นกัน

การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับ

นอกระบบโรงเรียน

การจะเปรียบเทียบตรงระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก ไม่เฉพาะกระบวนการเรียนการสอนเท่านั้นที่เป็นเรื่องยุ่งยาก แต่เป้าหมาย และผลผลิตของการศึกษา เนื้อหาของหลักสูตร และผู้เรียนก็เป็นเรื่องยุ่งยากเหมือนกัน แม้จะพูดเช่นนั้นก็ตามเรายังพบว่ามีวางแผนและกำหนดนโยบายของประเทศกำลังพัฒนาเผชิญกับปัญหาในการเลือกระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อสนองความต้องการทางการศึกษาอย่างน้อยสองชนิดคือการศึกษามัธยมศึกษาพื้นฐานและการศึกษาสายอาชีพหรืออาชีวศึกษา แม้ว่าผลผลิตของการศึกษาไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบกันได้หลาย ๆ ด้าน การจัดการศึกษาทั้งสองชนิดนี้ ควรจะได้ใช้รูปแบบใหม่หรือหาทางเลือกใหม่ ถ้าเห็นว่าประหยัดค่าใช้จ่ายได้อย่างชัดเจน และผลการเรียนสามารถสนองวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้เหมือนกัน ตัวอย่างการจัดการศึกษาตามประเด็นนี้ได้แก่ที่จัดอยู่ในประเทศไทย คือ เนีย ในจีเรีย และอัปเปอร์โวลตา เป็นต้น

การจัดการศึกษาผู้ใหญ่เทียบเท่าสายสามัญในประเทศไทยซึ่งจัดในตอนเย็นแต่ใช้หลักสูตรที่ย่นย่อกว่า และใช้อาคารสถานที่และครูในโรงเรียนภาคปกติ ทำให้เห็นข้อแตกต่างกันได้อย่างชัดเจน เช่นหลักสูตรเหล่านี้ไม่ได้ใช้ค่าใช้จ่ายงบประมาณเลย ส่วนงบประมาณ จะใช้เฉพาะเป็นค่าสมนาคุณครูผู้สอน อาจารย์ใหญ่ผู้ช่วยฝ่ายบริหาร ค่าวัดอุปกรณ์ และในการฝึกอบรมครู ผู้เรียนจะเสียเงินค่าเล่าเรียนหรือเงินค่าบำรุงเป็นส่วนใหญ่ ประมาณ 75 เปอร์เซ็นต์) ของค่าใช้จ่าย

ค่าใช้จ่ายหน่วยของนักเรียนและของรัฐบาลในการเรียนจบหลักสูตรระดับต่าง ๆ เหล่านี้ได้แสดงไว้ในตารางที่ 6 ค่าใช้จ่ายทั้งหมดต่อนักเรียนหนึ่งคนที่เรียนระดับสามจะเป็น 627 บาท ระดับสี่ 1,372 บาท และระดับห้า 1,669 บาท นักเรียนมีส่วนออกค่าใช้จ่ายถึง 77 เปอร์เซ็นต์ในระดับสาม 65 เปอร์เซ็นต์ในระดับสี่ และ 70 เปอร์เซ็นต์ในระดับห้า เนื่องจากมีผู้สนใจเรียนหลักสูตรนี้มากเหลือเกินโรงเรียนมัธยมเป็นจำนวนมากได้เปิดหลักสูตรนี้ขึ้นโดยไม่ใช้เงินอุดหนุนจากรัฐบาล ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบแล้วจะเห็นว่าค่าใช้จ่ายในหลักสูตรของโรงเรียนภาคปักษ์จะสูงมาก แม้ว่าโรงเรียนภาคปักษ์บางแห่งจะไม่ค่อยใช้งบลงทุนเลยก็ตามค่าใช้จ่ายเฉพาะงบดำเนินการอย่างเดียวในการจัดการศึกษา ป. 5 - 7 ในโรงเรียนภาคปักษ์ (เท่ากับระดับสาม) จะตกประมาณ 1,300 ถึง 1,800 บาท และค่าใช้จ่ายประเภทเดียวกันนี้ในโรงเรียนภาคปักษ์ซึ่งเทียบได้กับระดับสี่และห้าจะตกประมาณ 3,300 และ 2,200 บาทตามลำดับ ค่าใช้จ่ายที่รัฐบาลจะต้องแบกรับในโรงเรียนภาคปักษ์ที่สูงกว่า คือตกประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐ ค่าใช้จ่ายต่อนักเรียนหนึ่งคนโดยเฉลี่ยจะตกประมาณ 8,000 บาทในระดับมัธยม และในระดับประถมศึกษา (ป. 5 - 7) จะมากกว่า 2,000 บาท

เป็นที่เห็นได้ชัดว่าค่าใช้จ่ายน้อยกว่าค่าใช้จ่ายที่คุ้มทุนจริง ๆ เพราะเป็นการใช้อาคารสถานที่และครูที่มีอยู่แล้วเพิ่มขึ้น

๕ ตารางที่ 6

การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายหน่วยของผู้เรียนและของรัฐบาลในหลักสูตรเทียบเท่า
สายสามัญระดับ 3, 4 และ 5 ของประเทศไทย (เป็นบาท)

	นักเรียน	รัฐบาล	รวม
ระดับ 3 (ป.5-7)	480	147	627
ระดับ 4 (ป.1-3)	895	477	1,372
ระดับ 5 (มศ.4-5)	1,165	504	1,669

แหล่งที่มา : กองการศึกษาผู้ใหญ่, กระทรวงศึกษาธิการ, 2515

ซึ่งอาคารสถานที่และครูเหล่านี้มีอยู่แล้วและไม่สามารถจะใช้ไ้มากกว่านี้ได้ในหลักสูตรภาคปฏิบัติ ประเด็นสำคัญในที่นี้ไม่ได้อยู่ที่ว่าหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่เทียบสายสามัญนี้ถูกกว่าหลักสูตรภาคปฏิบัติ แต่อยู่ที่ว่าหากได้ขยายหลักสูตรซึ่งเทียบได้กับสายสามัญออกไปอย่างกว้างขวางจะสามารถเพิ่มทรัพยากรทางการศึกษาได้อย่างเต็มที่ และทำให้เกิดทรัพยากรใหม่ทางการศึกษาขึ้นมาในรูปของการให้เอกชนมีส่วนช่วยการศึกษามากขึ้น ผลผลิตทางการศึกษาหรือผู้จบจากหลักสูตรเทียบเท่าสายสามัญ เมื่อพิจารณาจากผลการสอบและอัตราการจบหลักสูตรจะพบว่าดีกว่าในหลักสูตรภาคปฏิบัติ

* * * ขอยกตัวอย่างของประเทศไทยอีกครั้งก็อยู่เรียนในโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ หลักสูตรหกเดือนซึ่งเรียนไม่เต็มเวลา (300 ชั่วโมง) จนจบหลักสูตรจะเสียค่าใช้จ่ายประมาณ 2,000 บาท ในขณะที่งบประมาณในการสอนนักเรียนหนึ่งคนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนอาชีวศึกษภาคปฏิบัติเต็มเวลาจะตกประมาณ 6,000 บาทต่อปี ข้อแตกต่างระหว่างสองหลักสูตรนี้ยิ่งจะมากขึ้นอีกถ้าหากได้คิดค่าใช้จ่ายของบงทนและอัตราการออกกลางคันในโรงเรียนภาคปฏิบัติเข้าไปอีก * *

โครงการสำรวจพัฒนาในหมู่บ้านของประเทศไทยนี้ซึ่งเป็นการสอนวิชาชีพและความรู้สามัญสำหรับเยาวชนนอกโรงเรียนในชนบทแสดงให้เห็นประโยชน์หรือการได้เปรียบในค่าใช้จ่ายเมื่อเทียบกับโรงเรียนอาชีวศึกษาและโรงเรียนการช่างภาคปฏิบัติอย่างชัดเจน โรงเรียนการช่างในชนบทซึ่งส่วนใหญ่จัดแบบให้ช่วยตัวเอง จึงมีการจัดและใช้อาคารสถานที่แตกต่างกันออกไป มีรายงานออกมาในปี ค.ศ. 1969 ว่า ค่าใช้จ่ายต่อคนต่อปี (รวมทั้งค่าเสื่อมราคาของการลงทุน) จะตกประมาณ 220 ถึง 1,026 หน่วยของเงินประเทศนั้น และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อหัวจะตกประมาณ 800 หน่วยของเงิน ซึ่งเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายต่อหน่วยต่อปีในโรงเรียนมัธยมอาชีวศึกษาและโรงเรียนการช่างของรัฐบาลจะตกประมาณ 2,000 หน่วยของเงินประเทศนั้น

ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายนี้มีพบในรายงานของในประเทศไนจีเรียระหว่างหลักสูตรฝึกอบรมในศูนย์ปรับปรุงอาชีพแบบไม่เต็มเวลากับหลักสูตรที่เรียนเต็มเวลาในโรงเรียนการช่าง (ซึ่งประมาณ 104 เหรียญ และ 930 เหรียญสหรัฐ ตามลำดับ) ซึ่งผู้เรียนจากสถาบันทั้งสองแห่งนี้มีสิทธิทดสอบฝีมือช่างของรัฐบาลเพื่อเข้ารับราชการเหมือนกัน ผลการสอบปรากฏว่าออกมาชี้ว่าศูนย์ปรับปรุงอาชีพได้เปรียบในการสอบและในค่าค่าใช้จ่ายอย่างสำคัญ

ในการฝึกอาชีพต่าง ๆ ที่ยกมาเวลานี้ ปัญหาสำคัญไม่ได้อยู่ที่ผลต่างของค่า
ใช้จ่ายต่อหน่วยระหว่างหลักสูตรในโรงเรียนภาคปฏิบัติกับหลักสูตรนอกระบบโรงเรียน แต่อยู่
ที่จำนวนสถาบันในภาคปฏิบัติซึ่งมีการใช้งบลงทุนและงบดำเนินการอย่างหนัก ซึ่งประเทศได้
และหลักสูตรการอบรมนอกระบบโรงเรียนซึ่งมีความยืดหยุ่นมากกว่าเรียนแบบไม่เต็มเวลาและเสีย
ค่าใช้จ่ายถูกกว่า อาจจะไม่สนองความต้องการในค่านิวิชาหรืออย่างกว้างขวางได้ก็ว่า

ตัวอย่างที่น่าสนใจอีกอันหนึ่ง คือศูนย์การศึกษาชนบทของประเทศอัปเปอร์โวลตา ซึ่ง
พยายามจัดประถมศึกษาโดยใช้หลักสูตรสามปีเพื่อให้เทียบเท่าการเรียนในโรงเรียนประถมสี่ปีบวก
กับการฝึกวิชาชีพทางการเกษตรและวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชนบท ค่าใช้จ่ายในยอดเงิน
งบดำเนินการต่อคนต่อปีในโรงเรียนแบบใหม่นี้จะตกประมาณ 5,500 หน่วยเงินของประเทศ
(หรือ 16,500 หน่วยของเงินในสามปี) ซึ่งเทียบกับ 12,200 หน่วยเงินของประเทศต่อคนต่อปี
สำหรับโรงเรียนประถมภาคปฏิบัติ (หรือ 48,800 หน่วยของเงินในสี่ปี)

แนวทางของค่าใช้จ่าย

ปัญหาสำคัญอันหนึ่งเกี่ยวกับโครงการทางการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการ
ทดลองซึ่งอาจจะขยายออกไปอย่างกว้างขวางถ้าหากประสบผลสำเร็จก็คือ โครงการเหล่านี้
จะให้การใดหรือไม่เมื่อพิจารณาในค่านความต้องการทางการศึกษาของประเทศในระยะยาว
ความกระตือรือร้นและการสนับสนุนในระยะ เริ่มต้นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดจนการระดมทรัพยากร
และความสนใจให้แก่โครงการทดลองเล็กซึ่งอาจจะทำได้สำเร็จอย่างดีที่สุด แต่สภาพเช่นนั้นอาจ
จะต่างกันไปโดยสิ้นเชิงเมื่อนำรูปแบบทดลองนี้ขยายไปทั่วประเทศ ปัญหาไม่ได้อยู่ที่การต้องการ
เงินเพิ่มขึ้นเท่านั้น (ซึ่งมักจะมีปัญหาเกิดขึ้นเสมอ) แต่ปัญหายุ่งยากที่การขาดแคลนทรัพยากรที่จะ
นำมาใช้จริง เช่นผู้ที่มีความสามารถและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่องานนี้ อาคารสถานที่ และวัสดุ
อุปกรณ์ ซึ่งไม่สามารถจะจัดหาได้อย่างพอเพียง แม้ว่าจะมีเงินซื้อหามาได้ก็ตาม ปัญหาที่
เพิ่มขึ้นมาอีกอันหนึ่งคือเมื่อโครงการขยายออกไปหลายเท่าการคัดเลือก ผู้เรียนซึ่งในตอนแรก
คัดเลือกเอาแต่คนมีแรงจูงใจและความถนัดสูงจะค่อย ๆ จางลงไปในโครงการจึงสนองความต้องการ
ทางการศึกษาของผู้เรียนซึ่งมีภูมิลำเนา แรงจูงใจ ความถนัด และความสามารถแตกต่างกัน

ปัญหาเรื่องลูทางของค่าใช้จ่ายในแง่ของความต่องการระยะยาว และมูลค่าจะ
เรียนทั้งหมดเกิดขึ้นอย่างน่าสัง เกตเมื่อคำนึงถึงการศึกษายาสัมพันธ์กัน ประเทศซึ่งสามารถ
จัดการศึกษาภาคบังคับให้แก่เด็กได้เพียงครึ่งเดียวหรือน้อยกว่านั้นและยังไม่แน่ใจว่าจะสามารถจัด
ให้แก่เด็กที่เหลือได้ภายในอนาคตอันใกล้นี้จะคงพยายามคิดถึงปัญหาเกี่ยวกับลูทางของรูปแบบการ
จัดโรงเรียนประถมศึกษาในปัจจุบันทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรของประเทศในปัจจุบันสามารถสนับสนุน
โรงเรียนที่มีอยู่ได้ก็ตาม เพื่อเป็นการแก้ปัญหานี้เองบางประเทศเช่น ออสเตรเลีย อิตาลี
ได้เริ่มโครงการจัดตั้งศูนย์การศึกษานอกบท และการทำโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นชนบท

โรงเรียนอาชีวศึกษาและการฝึกอาชีพระดับกลางซึ่งได้กล่าวแล้วนั้น เมื่อมีทางเลือก
ระหว่างการจัดเต็มเวลากับ ไม่เต็มเวลาซึ่งใช้เวลาสั้นและยืดหยุ่นกว่า ลูทางทั่วไปที่จะนำมาเป็น
เกณฑ์ในระยะยาวควรจะเป็นวิธีขึ้นอกระบบโรงเรียนมากขึ้น แนวสถาบันการศึกษาในโรงเรียน
ภาคปรกติที่มีอยู่จะได้รับการสนับสนุนอย่างดีและจัดได้ผลดี

ยังมีตัวอย่างอื่นอีกซึ่งพอจะนำมาพิจารณาให้เห็นแต่ละโครงการ แต่ไม่สามารถจะนำ
ไปเป็นรูปแบบที่จะใช้แก้ปัญหาดการศึกษาได้ เพราะโครงการเหล่านี้ไม่ได้ผ่านการทดสอบลูทาง
ของค่าใช้จ่าย เช่น โครงการเมืองเขาวชนของศรีลังกา และโครงการฝึกอบรมช่างและการ
เกษตรขนาดเล็กอื่น ๆ ซึ่งจัดโดยองค์การศาสนาสามารถจัดได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงและช่วย
ตัวเองได้ในเรื่องการเงิน แต่โครงการเหล่านี้อาจจะไม่เหมาะที่จะขยายกว้างออกไปให้สนอง
ความต่องการของเขาวชนทั่วประเทศได้ ด้วยเหตุผลสองประการคือ ประการแรกผู้อยู่ในวง
การศาสนาซึ่งเต็มใจที่จะอุทิศตนเพื่อให้โครงการประสบความสำเร็จเช่นนั้นมีไม่มาก ประการที่สอง
เศรษฐกิจของสังคมชนบทในศรีลังกาและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ไม่สามารถพอที่จะรับเขาวชนผู้
ผ่านการอบรมจำนวนมาก ๆ เข้าทำงานได้ จะต้องรอจนกว่าสภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป
สู่อาชีพทาง เกษตรและการมีงานทำในชนบท ในทำนองเดียวกันโครงการนิคมสร้างตนเองใน
ศรีลังกาและโครงการบริการเขาวชนแห่งชาติในอินเดีย ซึ่งแม้ว่าที่จัดอยู่ขณะนี้จะได้ผลดี อาจ
จะไม่เหมาะสมสำหรับการศึกษาเพื่อการอาชีพและการมีงานทำสำหรับเขาวชนเป็นจำนวนมากได้
ทั้งนี้เพราะค่าใช้จ่ายต่อหน่วยสูงมาก

บทเรียนจากประสบการณ์ที่ยกมากล่าวนี้นี้ต้องการจะชี้ให้เห็นในสองประเด็นคือ ประเด็นที่หนึ่งแม้ว่าโครงการนั้นจะมีประสิทธิภาพและสามารถทำให้ผู้จบออกไปมีงานทำ อาจจะไม่เหมาะที่จะนำมาเป็นต้นแบบในการแก้ปัญหาทางการศึกษาอันใดอันหนึ่งและขยายออกไปอย่างกว้างขวางได้ ประเด็นที่สองนักวางแผนการศึกษาควรจะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเกี่ยวกับโครงการทดลองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เพราะมักจะมีอาคารสถานที่หรูหรา มีครุภัณฑ์อย่างพร้อมเพรียง และบุคลากรอย่างดี โครงการทดลองเช่นนั้นอาจจะทำโดยง่ายที่ใครสักคนก็ยังได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ และเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นงานชิ้นโบว์แดงของประเทศเจ้าภาพเท่านั้น

ข้อสรุปท้ายบท

หลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับประสบการณ์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีอยู่ขณะนี้ทำให้เราสรุปได้ว่าแบบแผนหรือรูปแบบของค่าใช้จ่ายและเหตุผลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่ได้มาจากการศึกษาในโรงเรียนภาคปรกติอาจจะนำมาใช้กับการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ได้โดยไม่มีข้อกังข เพราะรูปแบบหรือเหตุผลเหล่านี้ได้ถือคามวิธีการและระบบการจัดการศึกษาจัดที่มาตรฐานเป็นที่ยอมรับแล้ว และอาจจะนำมาใช้กับโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ได้

อัตราส่วนที่ค่อนข้างสูงของค่าใช้จ่ายด้านบุคลากร เป็นเครื่องชี้สำคัญอันหนึ่งในหลายลักษณะของการศึกษาในโรงเรียน เช่นการเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ของค่าใช้จ่าย การขาดแคลนเงินสำหรับซื้อวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่อยู่ในวงจำกัด เป็นต้น ปัญหาจึงมีอยู่ว่าจะมีทางเลือกค่าใช้จ่ายในหมวดบุคลากรนี้ลงได้ไหมในการศึกษานอกระบบโรงเรียน? ตามที่ได้กล่าวแล้วว่ามีทางเป็นไปได้ ในโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายโครงการซึ่งไม่ต้องพึ่งผู้สอนประจำคอยสอนความรู้ให้แก่ผู้เรียน สำหรับโครงการอีกหลายอันซึ่งต้องการให้ผู้เรียนและผู้สอนติดต่อกันโดยตรง จะสามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้โดยนำวิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีความยืดหยุ่นไปใช้

องค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางการศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาปัจจุบันคือแนวโน้มของค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากปรากฏการณ์นี้เองจึงไม่มีวิธีการใดที่จะทำให้เด็กทุกคนมีโอกาสทางการศึกษาเบื้องต้นโดยไม่ต้องเพิ่มงบประมาณทางการศึกษา ซึ่ง

ทำไมโดยอยู่แล้วในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ จึงจำเป็นต้องหาวิธีการอื่นเพื่อไม่ก่อให้เกิดการเพิ่มนี้ และหาวิธีทำงานในทางตรงกันข้ามในแง่ของค่าใช้จ่ายต่อหน่วย ทางที่เรามองเห็นว่าจะเป็นไปได้ นั่นคือการนำวิธีของการศึกษานอกระบบโรงเรียนมาใช้อย่างกว้างขวางนั่นเอง

✓ เหตุผลอื่นหนึ่งที่จะทำให้แนวโน้มเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายต่อหน่วยลดเพราะว่าวิธีการประหยัดค่าใช้จ่ายมีทางทำได้มากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน เช่นอาจจะใช้สื่อมวลชนและการสอนโดยให้เรียนด้วยตนเอง การออกรายการวิทยุเดียวกันโดยใช้หลักสูตรทางไปรษณีย์เดียวกันและใช้แบบเรียนเดียวกัน และตำราศึกษาด้วยตนเอง เล่มเดียวกันของหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนมาโครงการอาจจะทำให้คนเรียนได้ทั้งเมืองหรือทั้งประเทศโดยเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ามีหนทางที่จะทำได้หลายอย่าง แต่ไม่มีหลักฐานที่ได้มาจากประสบการณ์จริงมากนัก วิธีการที่ไม่แน่นอนและที่มองไม่ค่อยเห็นอย่างชัดเจนนี้มีผลต่อการวางแผนการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างไร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการพิจารณาค่าใช้จ่ายของโครงการงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างไรบ้าง ? เราพอจะตั้งข้อสงสัยเกดถึงต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง การคาดคะเนหรือประมาณการค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะใช้รูปแบบเดียวกันกับการศึกษาในโรงเรียนไม่ได้ ดังนั้นในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง "หน้าที่ทางการผลิต" ของการศึกษาที่ใช้อยู่มาแต่เดิม

ประการที่สอง ถ้าจะใช้วิธีการศึกษานอกระบบโรงเรียนและเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดตลอดจนการรับผิดชอบในการสนับสนุนของการศึกษาประเภทนี้ วิธีที่ดีที่สุดคงจะได้แก่การจัดทำ "ระบุแผน" ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยมีการคาดคะเนค่าใช้จ่ายในการลงทุนให้ ทางเลือกในหลายรูปแบบ ทางเลือกเหล่านี้จะต้องพิจารณากันอย่างถี่ถ้วนว่าการให้สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาอย่างไร และจะเป็นไปได้หรือไม่ในสภาพการณ์เช่นนั้น

ประการที่สาม การรวมค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินโดยตรงกับที่ไม่เป็นตัวเงินเข้าด้วยกันทำได้ยาก ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องคาดคะเนค่าใช้จ่ายแยกกันระหว่างการลงทุนที่เป็นเงินจริง ๆ กับการลงทุนที่ไม่ต้องใช้เงินโดยตรง

ประการที่สี่ ในทำนองเดียวกันอาจมีความจำเป็นที่ต้องคาดคะเน ประมาณการ และระบุขนาดและขอบเขตของค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินจริง ๆ ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่นในระดับต่าง ๆ ของรัฐบาล ผู้ให้บริการทางการศึกษา และของสังคมส่วนรวม

ประการสุดท้าย การที่จะกำหนดตัวเลขแน่นอนของค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินจริง ๆ และที่ไม่เป็นเงินจริง ๆ คงจะทำได้ ผู้วางแผนหรือผู้จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องคะเนขนาดเพียงหยวน ๆ หรือบางครั้งอาจจะต้องใช้การอธิบายในเชิงคุณภาพเท่านั้น (อาจจะปรับปรุงได้ในโอกาสต่อไป)

เชิงอรรถ

1. โปรดดูในหนังสือ เช่น J. Hallak, The Analysis of Educational Costs and Expenditure, Fundamentals of Educational Planning Series, no.10 (Paris : IIEP, 1969).
2. โปรดดูรายละเอียดใน John Vaisey et al., The Political Economy of Education (London : Duckwork, 1972), pp. 216, 224.
3. สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายงบลงทุนและงบดำเนินการและวิธีคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการศึกษาในโรงเรียน โปรดดู Philip H. Coombs and Jacques Hallak, Managing Educational Costs (New York : Oxford University Press, 1972), Chis 8 and 9.
4. Philip H. Coombs and Manzoor Ahmed, Attacking Rural Poverty - How Nonformal Education Can Help : (Baltimore, Md. : Johns Hopkins University Press, 1974), Table 11.1.
5. เอกสารอ้างอิงอย่างชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ Ta Ngoc Chau, Demographic Aspects of Educational Planning (Paris : IIEP, 1969).

6. รายละเอียดเกี่ยวกับความต้องการทางการศึกษาของสังคม และวิธีการคำนวณความต้องการกำลังคน ไปรอกู H.S. Parnes, Forecasting Educational Needs for Economic and Social Development (Paris: OECD, 1962), also OECD, Problems of Human Resource Planning in Latin America and in the Mediterranean Regional Project Countries (Paris: OECD, 1967).
7. ไปรอกูรายละเอียดของโครงการนี้ในหนังสือ Coombs and Ahmed, Attacking Rural Poverty; และการศึกษากรณีของ Manzoor Ahmed and Philip H. Coombs, PACC: Education in an Integrated Agricultural Program, case study no. 10 (Essex, Conn.: ICED, 1972).
8. Coombs and Ahmed, Attacking Rural Poverty, Ch. 11.
9. Ethiopia, Ministry of Education and Fine Arts, "Education: Challenge to the Nation," Report of the Educational Sector Review, mimeographed (Addis Ababa: August 1972).
10. Coombs and Hallak, Managing Educational Costs, Ch. 6.
11. Mark Blaug, "Comparative Analysis of Educational Expenditures in Member Countries Since 1950: Case Study of the United Kingdom," mimeographed (Paris: OECD, March 1969).

ผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล

ในการวางแผนและการจัดการศึกษานั้นถ้าจะพิจารณาค่าใช้จ่ายอย่างเดียวโดยไม่ดูผลผลิตของกระบวนการเรียนรู คงจะไม่ได้ประโยชน์มากนัก/ ที่จริงแล้วถ้าจะพูดกันเพียงว่าค่าใช้จ่ายสูงหรือต่ำโดยไม่คำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ลงทุนไปกับผลที่ได้ จะไม่มีความหมายอะไรเลย/ ดังนั้นการวิเคราะห์ในทางเศรษฐศาสตร์ของโครงการทางการศึกษาต่าง ๆ จึงหนีไม่พ้นการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นและผลประโยชน์ที่ได้รับ ผู้จัดการศึกษาหรือนักเศรษฐศาสตร์จะต้องสนใจหรือควรจะสนใจการที่จะทำให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

ตัวอย่างการประเมินผลประโยชน์ทางการศึกษา

แม้ว่าการประมาณความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลจะมีปัญหายากซับซ้อนก็ตาม การศึกษาเฉพาะกรณีเกี่ยวกับโครงการฝึกอบรมทักษะแบบนอกระบบโรงเรียนอาจจะพอทำให้มองเห็นภาพปัญหาในทางปฏิบัติในการประเมินค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ได้บ้าง¹

โครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นความพยายามของกระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทยในการเปิดหลักสูตรระยะสั้นโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อย และหลักสูตรมีความยืดหยุ่นเกี่ยวกับวิชาชีพที่ไม่ใช่ตามเกษตรกรรมสำหรับเยาวชนนอกโรงเรียนภาคปกติเพื่อเป็นการแก้ปัญหาการว่างงานในชนบท วัตถุประสงค์ของโครงการนี้แม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปจากตอนเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 บ้าง แต่ยังทำให้มองเห็นภาพได้อย่างที่ลุดคังซอความต่อไป

.... เพื่อเป็นการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้เรียนจบชั้นประถมปีที่สี่จากโรงเรียนภาคปกติ และไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระบบโรงเรียน เพื่อช่วยให้มีงานทำเพิ่มพูนสมรรถภาพในการทำงานหรือปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น²

โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่นี้โดยทั่ว ๆ ไปจะเปิดสอนประมาณ 10 ชำ ซึ่งเลือกมาจากวิชาชีพที่กำหนดเอาไว้ตามมาตรฐานของประเทศ 12 วิชาทางด้วยกันสำหรับเปิดสอนนอกเวลา ในตอนบ่ายหรือค่ำเป็นเวลาประมาณห้าเดือน * โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่นี้จะให้อาการสถานที่ ๆ มีอยู่แล้วในจังหวัดหรืออำเภอเป็นการชั่วคราว และจะเปิดสอนประมาณหนึ่งถึงสามปี ในแต่ละแห่งแล้วจึงเคลื่อนย้ายต่อไปที่อื่น โดยเฉลี่ยแล้วในปี พ.ศ. 2514 โรงเรียนโรงเรียนหนึ่งจะมีผู้เรียนประมาณ 510 คนต่อปีและผู้จบประมาณ 330 คน

การสำรวจและประเมินค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ทางการศึกษาของโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่นี้ทำได้ยากมาก ประการแรก คือไม่มีสถิติเชิงปริมาณเพียงพอและมีก็ไม่ค่อยถูกต้อง และประการที่สององค์ประกอบหลายอย่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับผลประโยชน์นั้นไม่สามารถจะวัดออกมาเป็นปริมาณได้ ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับข้อมูลในด้านค่าใช้จ่าย คือตัวเลขงบประมาณที่ได้รับจากกรมอาชีวศึกษาเป็นตัวเลขที่รวมหลายยอดเข้าด้วยกัน และในบางยอดก็รวมเอาค่าใช้จ่ายซึ่งไม่เกี่ยวกับโครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่เข้าไปด้วย ยิ่งไปกว่านั้นยังมียอดรายได้อะไรและรายจ่ายบางประเภทของโครงการซึ่งหาสถิติและรายละเอียดไม่มี ค่าใช้จ่ายที่ไม่เป็นต้นทุนในโครงการนี้ไม่เป็นปัญหาสำคัญเพราะชุมชนไม่มีส่วนมาเกี่ยวข้องในการจัด และอาสาสมัครที่จะมาช่วยบริการหรือบริจาคสิ่งของให้ก็มีน้อยมาก ค่าใช้จ่ายโอกาสของผู้เข้าฝึกอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ ก็หักทิ้งได้ เพราะผู้เรียนสามารถเลือกเรียนระหว่างสองรอบที่เปิดในตอนบ่ายและค่ำในแต่ละวัน

➤ ในอีกด้านหนึ่งของสมการค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์นี้รอบไหนก็ไ้ยังมีประเด็นสำคัญอยู่อีกสองอย่างซึ่งทั้งสองนี้อาจจะไม่เกี่ยวกันก็ได้ คือผลประโยชน์ที่แต่ละคนได้รับจากโครงการกับการมีส่วนส่งเสริมการมีงานทำในชนบทและสวัสดิภาพในทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของโครงการ สิ่งที่ดีได้ว่าเป็นผลประโยชน์สำคัญของผู้เรียนแต่ละคนนั่นคือ การมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเข้ารับการอบรมจนไปสำหรับผู้มีงานทำอยู่แล้ว แล้วและการได้งานทำใหม่ของผู้

* หลักสูตรที่เปิดสอนเรียงตามความนิยมของผู้เรียนได้แก่ การตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างเครื่องนมท. ช่างทอเสื้อผ้าชาย ช่างซ่อมวิทยุ ช่างไฟฟ้า ช่างแต่งผมและเสริมสวย ช่างอาหาร ช่างเชื่อม พิมพ์ดีด การบัญชี ช่างตัดผม ช่างปักเย็บ และช่างไม้

ผู้ยังไม่เคยทำ ความยืดหยุ่นในการเลือกประกอบอาชีพได้หลายอย่าง (ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งที่คิดเป็นต้นทุนและไม่เป็นต้นทุน) การเพิ่มประสิทธิภาพและทักษะของการเป็นแม่บ้าน และทดแทนบ้านในหนอย (โดยประโยชน์ในการประหยัดรายได้อาจครอบคลุมและผลประโยชน์อื่น ๆ)

➤ สำหรับประโยชน์ที่โครงการให้ในด้านการจ้างงานทำในชนบทและในด้านสวัสดิการนั้นก็ไม่สามารถที่จะระบุออกมาเป็นข้อ ๆ ได้ เพราะว่าคำว่า "ชนบท" ในภาษาที่ใช้อยู่ในระบบราชการไทยมักจะหมายถึงส่วนอื่นของประเทศทั้งหมดนอกจากเขตกรุงเทพมหานครซึ่งรวมเขตจังหวัดเข้าไปด้วย แต่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประมาณ 85 เปอร์เซ็นต์อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งมีงานเศรษฐกิจหลักคือการเกษตร และไม่มีประชากรหนาแน่นและการบริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และกิจกรรมอื่นมากมาย เหมือนในเมืองทั่วไป [หมู่บ้านเหล่านี้อาจจะได้รับประโยชน์จากโครงการพัฒนาวิชาชีพในด้านอื่นที่ไม่ใช่การเกษตร เช่นที่จัดโดยโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่] ถ้าการฝึกอบรมนั้นเป็นการฝึกวิชาชีพที่ไม่ใช่การทำงาน เช่นการซ่อมบำรุงอุปกรณ์ทำนา การสร้างบ้านในชนบทการสร้างถนน การสร้างเขื่อนและทำนบตลอดจนคลองส่งน้ำ เป็นต้น แล้วให้ความรู้ทางช่าง งานฝีมือ การค้า และการทดแทนที่อยู่อาศัย ฉะนั้นแล้วถ้าหากว่าผู้เข้าร่วมการอบรมได้ประกอบธุรกิจ หรือมีงานทำในหมู่บ้านหลังจากเรียนจบแล้วแล้ว [ถ้าผู้เข้าร่วมการอบรมที่มาจากหมู่บ้านและสามารถใช้ความรู้ที่เรียนมาไปทำงานทำในเมืองได้ก็จะแก้ปัญหาการมีงานทำในชนบทได้] ถ้าผู้เข้าร่วมการอบรม แม้ว่าอยู่ในเมือง สามารถผลิตสินค้าและบริการให้กับชนบทในสิ่งที่หมู่บ้านยังไม่มีได้ แต่ [ถ้าหลังจากการอบรมไปแล้วผู้เข้าร่วมการอบรมสามารถทำให้ชีวิตภายในบ้านและครอบครัวดีขึ้นและกลายเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนชนบท] (ความเป็นไปได้ในทางทฤษฎีเหล่านี้จะมีความขัดแย้งกันบ้างและบางทีก็อาจจะมองไม่เห็นในโครงการชนชาติเดียวกัน แต่ที่ยกมากล่าวในที่นี้เพียงเพื่อให้เห็นว่าโอกาสที่จะทำได้นั้นมีมาก)

➤ ผลประโยชน์ที่แต่ละคนหรือที่สังคมอาจจะได้รับจากโครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ทั้งหมดนี้ทำให้การวัดมีหลายระดับ และเกิดปัญหาในการคาดคะเนเหมือนกันทั้ง ๆ ที่มีปัญหาในด้านสถิติข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานเต็มเวลา และการตั้งเอาอาสาศักยภาพจากตลาดแรงงาน ตลอดจนสถิติเกี่ยวกับรายได้ที่คาดหวังถ้าหากมีการฝึกอบรม [พอจะประเมินค่าออกมาเป็นต้นทุนของโครงการฝึกอบรมได้ว่ามีรายได้อะไรบ้างนอกจากจะมีความพยายามและเวลาพอที่จะรวบรวมข้อมูล]

ของการใด ๆ อย่างไม่รู้ก็จะเป็นการยากที่จะคิดค่าออกมาเป็นตัวเลขที่มีความหมายเกี่ยวกับการเลือกอาชีพและการเพิ่มประสิทธิภาพของการเป็นพ่อบ้านหรือแม่บ้านที่ดี

สถิติเกี่ยวกับจำนวนหลักสูตรและจำนวนผู้เรียนในวิชาชีพที่สอนกันในชนบทนี้อาจจะรวบรวมได้โดยง่าย และอาจจะนำเอาระบบการติดตามศึกษาผู้เข้ารับการอบรมมาใช้ได้ควย เพื่อจำนวนกิจการธุรกิจที่เกิดขึ้นใหม่และงานอาชีพใหม่ในชนบทนี้ เนื่องมาจากการฝึกอบรม และจำนวนผู้เข้ารับการอบรมไปมีงานทำที่อื่นนอกเขตชนบท แต่การคำนวณปริมาณของสินค้าและบริการที่ผลิตสำหรับบริโภคในชนบทโดยผ่านการอบรมเป็นผู้ผลิตนั้นคงจะทำได้ยากมากกว่า และคงจะคำนวณออกมาเป็นตัวเลขไม่ได้ว่าโครงการนี้ให้ประโยชน์อะไรในด้านการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และการทำให้ชีวิตในครอบครัวและชุมชนดีขึ้น ดังนั้นแล้วสถิติข้อมูลจะหามาแสดงให้เห็นว่าโครงการฝึกอบรมวิชาชีพเป็นประโยชน์ต่อทุกคนและทุกสังคมได้ ข้อมูลเหล่านั้นจะช่วยให้เห็นภาพของผลประโยชน์และความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ของโครงการได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น

ที่จริงแล้ว สำหรับโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่นี้ข้อมูลที่หาได้ง่าย ๆ ยังไม่มีในระหว่างที่โครงการดำเนินการอยู่ซึ่งมีการขยายอย่างรวดเร็วยังไม่เคยมีการประเมินค่าใช้จ่าย ผลประโยชน์และประสิทธิผลของมากนัก [การประเมินผลได้มีการทำกันอยู่บ้างจริง จังอยู่ปีหนึ่งคือเมื่อ พ.ศ. 2514 เนื่องจากคำขอรองของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติซึ่งได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนนักเรียน จำนวนผู้ออกกลางคันและผู้จบจากโรงเรียนฝึกฝนอาชีพที่สุ่มมาแจกแจงด้วยกัน แต่ก็ไม่เคยได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับผลประโยชน์ซึ่งไม่เกี่ยวกับการมีงานทำและไม่ได้อะไรเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเลย

การศึกษานี้เฉพาะรายซึ่งทำให้คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศได้อาศัยข้อมูลค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ของโครงการที่มีอยู่โดยไม่ได้เสียเวลาหรือทรัพยากรเพื่อมาหาข้อมูลใหม่จากการสำรวจภาคสนามอย่างละเอียดกันอีก ผลสรุปสำคัญ ๆ เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและ

➔ ผลประโยชน์ของโครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ที่มีดังต่อไปนี้

1. การสำรวจโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2514 พบว่า ผู้เรียนจบหลักสูตรออกไปประมาณกว่าครึ่งหนึ่ง มีงานทำเต็มเวลาและไม่เต็มเวลา แต่ปรากฏว่ามีน้อยกว่าครึ่งของผู้จบเหล่านี้ที่นำความรู้ที่ได้รับมาจากการฝึกอบรมที่โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ไปใช้ในการทำงาน

2. เนื้อหาของหลักสูตรและเป้าหมายของหลักสูตรที่จะช่วยให้ครู งาม อาชีพและ
 สวัสดิภาพในชนบทไม่ชัดเจน หลักสูตรที่สอนจะเหมือนกับที่ใช้สอนอยู่ในโรงเรียนอาชีวศึกษาในเมือง
 ทั่ว ๆ ไป ไม่มีหลักสูตรหรือวิชาช่างใดเลยที่สัมพันธ์กับอาชีพการเกษตรและอาชีพในชนบท บ้างแผน
 และผู้จัดทำหลักสูตรไม่ค่อยแน่ใจว่าผลผลิตของหลักสูตรนี้ คล้ายกันกับหลักสูตรในเมืองนี้จะเป็นผล
 ประโยชน์ของผู้เรียนที่อยู่ในชนบท

3. ผลในทางส่งเสริมการมีงานทำของโครงการนี้พบว่า มีห้องโถงอุตสาหกรรมประการด้วยกัน
 คือ ประการแรกไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรฝึกอบรมกับหน่วยการบริการ เสริมที่มีส่วนสำคัญ
 เช่น สินเชื่อ การตลาด การจัดหาวัตถุดิบ หรือการจัดและหาความช่วยเหลือ แม้จะทราบว่า
 ผู้จบออกไปจำนวนมากจะไปประกอบอาชีพส่วนตัว ประการที่สองโครงการนี้ไม่ค่อยได้คำนึงถึง
 ความแตกต่างทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น ความคล่องตัวและความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจของ
 ท้องถิ่นและความสามารถของระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่จะดึงดูดผู้มาเรียน ประการที่สามโครงการ
 ไม่ได้แสดงว่าได้นำวิธีการพัฒนาทักษะและการอาชีพแบบพื้นบ้านและที่ใช้ในท้องถิ่นอยู่แต่เดิมมาใช้
 ซึ่งวิธีนี้อาจจะส่งเสริมและยกระดับความรู้ของผู้เรียนเกี่ยวกับอาชีพในท้องถิ่นได้ เหมาะกว่าวิธีการ
 ฝึกอบรมที่เอาแบบอย่างมาจากข้างนอก

4. โครงการนี้ได้พยายามหาวิธีประหยัดรายจ่ายตามแบบนอกระบบโรงเรียน เช่น
 ให้หลักสูตรมีระยะเวลาแตกต่างกันและให้ผู้มีฝีมือทางช่างในท้องถิ่นมาสอนนอกเวลาแทนที่จะจ้างคน
 มาเป็นครูสอนเต็มเวลา หรือโรงเรียนที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ให้เต็มที่ โดยเลือก
 หลักสูตรและสถานที่ทั้งของโรงเรียนให้ เหมาะและพยายามเคลื่อนย้ายสถานที่อยู่เสมอ

5. โครงการนี้มีปัญหาเกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์ในการฝึกกำลังคนระดับกลางใน
 ประเทศ จึงทำให้เกิดการซ้ำซ้อนกัน การวางแผนและการทำงานต่ำกว่าความรู้ในบางสาขาที่
 เปิดสอน และหลักการไม่สอดคล้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการผลิตสินค้าทางการเกษตร การ
 ใช้และบำรุงรักษาอุปกรณ์การเกษตร การก่อสร้างในชนบท งานช่างและงานฝีมือในชนบท*

*อยากจะกล่าวเสริมในที่นี้ว่า ทั้ง ๆ ที่มีจุดอ่อนก็ตามโครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่
 ก็ยังคงเป็นนวัตกรรมใหม่ในการฝึกวิชาชีพให้แก่ประชากรอีกกลุ่มหนึ่ง (คือเยาวชนที่อยู่นอกโรงเรียน
 และมีพื้นฐานความรู้เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) ซึ่งมีโอกาสได้เรียนต่อสูงในสถาบันอื่น

เมื่อพิจารณาจากโครงการของประเทศไทย จะพบว่าการประเมินผลประโยชน์นี้มีปัญหาอยู่สองประเภท (ซึ่งนอกเหนือไปจากการขาดข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย และความยุ่งยากในการหารายละเอียดเกี่ยวกับปริมาณของค่าใช้จ่าย ทั้งโดยปริยายแล้วในพที่ 4) ปัญหาเหล่านี้เกิดจากธรรมชาติของผลประโยชน์ที่ได้จากกิจกรรมทางการศึกษา และจากความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเรียนรู้กับผลประโยชน์

ลักษณะของผลประโยชน์

ผลประโยชน์ของโครงการศึกษาเกี่ยวกับอาจจะมีหลายชนิด เช่นโครงการฝึกฝนอาชีพของประเทศไทยที่เราจะยกมาเป็นตัวอย่าง จะเห็นว่าผลประโยชน์ที่ได้โดยตรงหรือคาดว่าจะได้อาจจะเป็นทั้งในทางเศรษฐกิจ (เช่นการเพิ่มรายได้ การเพิ่มผลผลิต และการมีงานทำของผู้เรียน) หรือในทางที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ (เช่นการเพิ่มโอกาสในการเลือกงานทำ การยกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมให้สูงขึ้น และการมีความสามารถในการจัดบ้านและครอบครัว) ผลประโยชน์ในทางส่วนตัว (ซึ่งผู้เรียนสะสมเอง) หรือทางสังคม (ที่ชุมชนสะสมจากผู้เรียนแต่ละคน) ผลประโยชน์อาจจะสะสมต่อไปจนชั่วอายุของผู้เรียนเพราะผลที่ได้จากการเรียนไม่ได้ใช้หมดไปเหมือนกับการลงทุนด้านวัตถุ [ผลประโยชน์เหล่านี้อาจจะวางแผนและคาดการณ์ล่วงหน้าได้ (ผลประโยชน์บางอย่างอาจจะมองเห็นได้จากแผนของโครงการและรวมไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นเป้าหมายหลักของกระบวนการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่นการมีงานทำเพิ่มขึ้นและการปรับปรุงชีวิตครอบครัวของโครงการ โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ เป็นต้น) ผลพลอยได้ที่ไม่ได้คิดไว้ก่อน (ผลประโยชน์ที่ยังมองไม่เห็นอื่นอาจจะเป็นผลสัมฤทธิ์ของโครงการทางการศึกษา ตัวอย่างเช่นเด็กผู้หญิงมีสถานภาพดีขึ้นและมีอิสรภาพมากขึ้น เพราะสามารถเพิ่มรายได้ช่วยครอบครัว) อาจจะมองไม่เห็นหรือไม่สงสัย (ผลประโยชน์บางอย่างอาจจะมองไม่เห็นหรือเห็นง่ายเช่นผลของโครงการฝึกอบรบอาชีพที่มีส่วนในการส่งเสริมความยุติธรรมและการกระจายรายได้ในชุมชนชนบท)

(ต่อ) ค่าใช้จ่ายต่อผู้เรียนคนหนึ่งคน (ประมาณ 130 เหรียญสหรัฐ รวมทั้งลงทุนในการจัดหลักสูตร 300 ชั่วโมง) ซึ่งยอมดีกว่าค่าใช้จ่ายบังคับการตอนักเรียนหนึ่งคน (คิดรวมผู้ออกกลางคันด้วย) ซึ่งจะตกประมาณ 300 เหรียญสหรัฐในโรงเรียนอาชีวศึกษาระดับภาคปรกติ การมีหลักสูตรระยะสั้นและสอนแบบไม่เต็มเวลาทำให้ค่าเล่าเรียนต่ำลง หลักสูตรมีความยืดหยุ่น และเสียค่าใช้จ่ายค่อนข้างน้อยของ

การประเมินผลเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ดีกว่าจะได้นำมาคำนึง ๗ เหล่านี้ไปพิจารณา และผลประโยชน์ทางการศึกษาประเภทเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องพิสดารหรือมีลักษณะเฉพาะ ผลประโยชน์ในทางส่วนตัวจะรวมผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม และผลประโยชน์ทั้งในทางเศรษฐกิจและที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจก็อาจจะคาบเกี่ยวไปถึงผลประโยชน์ในลักษณะอื่นอีก

กระบวนการเรียนรู้และผลประโยชน์

ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางการเรียนรู้กับผลประโยชน์ทางการศึกษา ตามปรกติจะเป็นสิ่งที่ไม่เห็นได้โดยตรงและทันที อันนี้เองเป็นต้นเหตุของปัญหาในการหาความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์กับค่าใช้จ่าย ผลผลิตโดยตรงของกิจกรรมการศึกษาคือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เช่น การมีความรู้ ทักษะ และการเข้าใจเพิ่มขึ้น และการเปลี่ยนทัศนคติ ส่วนผลประโยชน์สูงสุดของการศึกษานั้นจะมีได้ก็ต่อเมื่อนำผลผลิตทางการศึกษานั้นไปใช้ กล่าวคือ ไม่ใช่อยู่ที่ผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้เฉย ๆ แต่การนำผลผลิตนั้นไปใช้ตามหน้าที่กำหนดผลประโยชน์ การนำผลผลิตทางการศึกษาไปใช้ให้ใครได้ประโยชน์บ้างเป็นข้อเป็นหน้าที่ของกองทุนที่ลงไปในการจัดโครงการการศึกษา และเมืองคประกอบอีกหลายอย่างที่อยู่นอกเหนือโครงการทางการศึกษาเอง *

จากตัวอย่างโครงการการศึกษานอกโรงเรียนของประเทศไทยที่ยกมากล่าวและตัวอย่างกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนอื่น ๆ ทำให้พอสามารถแยกประเภทขององค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อ

(ต่อ) โครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่นี้ทำให้ทางสอนวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่าหลักสูตรอาชีวศึกษาในโรงเรียนภาคปรกติซึ่งใช้เวลานาน ต้องมีจัดในสถานศึกษา สอนเต็มเวลา และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูงกว่า แต่จะขาดประสบการณ์ภาคปฏิบัติในวิชาชีพ.

*ในโครงการทางการศึกษามองอื่น เช่น หลักสูตรวิชาศิลปนิพนธ์ ผลผลิตของกระบวนการเองอาจจะเหมือนกับผลประโยชน์ที่โครงการนั้นตั้งใจเอา แต่ส่วนมากถือว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา และการเพิ่มสวัสดิการของคนและสังคมแล้วผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้อาจจะออกมาเป็นผลประโยชน์ทางส่วนตัวและทางสังคมโดยการนำผลผลิตเหล่านี้ให้เต็มที่

การใช้ผลผลิตทางการเรียนรู้สำหรับผลประโยชน์ทางส่วนตัวและทางสังคมซึ่งจะมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์กับค่าใช้จ่ายของโครงการทางการศึกษาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ สภาพแวดล้อมทั่วไปซึ่งทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นซึ่งมีโครงการศึกษานั้น กลไกและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของท้องถิ่นซึ่งมีผลกระทบต่อโอกาสทางเศรษฐกิจและสภาพของการมีงานทำและความก้าวหน้า การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นเช่น สิ่งที้นำมาเป็นต้นทุน ทางด้านเกษตร วัสดุคืบและอุปกรณ์เพื่อการอุตสาหกรรมในชนบท ยารักษาโรคและอุปกรณ์ในการวางแผนครอบครัว สาธารณะสมบัติ เช่นถนนหนทาง การชลประทานและระบบการส่งน้ำ สถานที่ให้บริการในชุมชน เช่นสถานีอนามัย และโรงเรียนประถมศึกษา สถานีดักตอสื่อสาร เป็นต้น สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เป็นสถาบัน เช่น หน่วยงานในท้องถิ่น กลไกในการวางแผนพัฒนาและความสามารถในการนำแผนไปใช้ การตลาด และสินเชื่อ การเป็นเจ้าของที่ดิน โครงสร้างของสังคมและการยกฐานะทางสังคม เป็นต้น และนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาในระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นซึ่งทำให้โครงการแต่ละอันมีขอบเขตกว้างขึ้นและมอง เห็นความสัมพันธ์กับโครงการอื่นซึ่งทำให้โครงการมีประสิทธิภาพและทำให้ระบบการศึกษาเองมีประสิทธิภาพด้วย

อย่างไรก็ตามนอกจากองค์ประกอบภายนอกมีผลต่อการเรียนรู้แล้ว ยังมีอิทธิพลทั้งภายนอกและภายในอื่น ๆ อีกที่มีผลต่อค่าใช้จ่ายของสิ่งทีมาเป็นต้นทุนดังได้กล่าวไว้แล้ว ในบทที่ 4 อิทธิพลของสิ่งเหล่านี้ทั้งหมดจะเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทีนำมาเป็นต้นทุนทางการศึกษา กระบวนการเรียนรู้ ผลผลิตทางการเรียนรู้โดยตรง ผลประโยชน์สูงสุด และการปฏิสัมพันธ์ของโครงการกับสภาพแวดล้อมทั้งหมดแสดงไว้ให้เห็นในรูปที่ 1 และ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์กับค่าใช้จ่าย

ความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา กับค่าใช้จ่ายที่นำมาลงทุนเรียกว่า ผลผลิตภายนอกของโครงการศึกษา ถ้าหากแสดงออกมาเป็นตัวเลขผลผลิตภายนอกคือ สิ่งเดียวกันกับอัตราส่วนผลประโยชน์กับค่าใช้จ่ายความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายของสิ่งทีนำมาเป็นต้นทุน

และผลผลิตโดยตรงของการเรียนรู้ เช่น ความรู้และทักษะซึ่งมีอยู่ในตัวผู้เรียนนั้น เรียกว่าประสิทธิภาพภายในของโครงการศึกษา³

สิ่งที่กล่าวไว้ในตอนก่อนของบทนี้แสดงให้เห็นว่าประสิทธิภาพภายในและผลผลิตภายนอกจะมีความสัมพันธ์ต่อกัน ความสัมพันธ์นี้ก็ไม่ไ้เป็นเชิงเส้นตรง การมีประสิทธิภาพภายในสูงไม่ได้เป็นหลักประกันว่าผลผลิตภายนอกจะสูงควบ แม้จะตามปรกติอัตราส่วนผลประโยชน์กับค่าใช้จ่ายสูงแสดงว่าประสิทธิภาพภายในนั้นสูงควบ ตามความเป็นจริงแล้วโครงการทางการศึกษาอาจจะมีประสิทธิภาพภายในสูงและมีผลผลิตภายนอกต่ำหรือเป็นลบก็ได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อโครงการนั้นให้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพแต่ไปสอนในสิ่งที่ผิดคือให้ผู้เรียนไม่ต้องการหรือไม่ได้นำสิ่งที่ได้เรียนไปใช้ให้เกิดประโยชน์

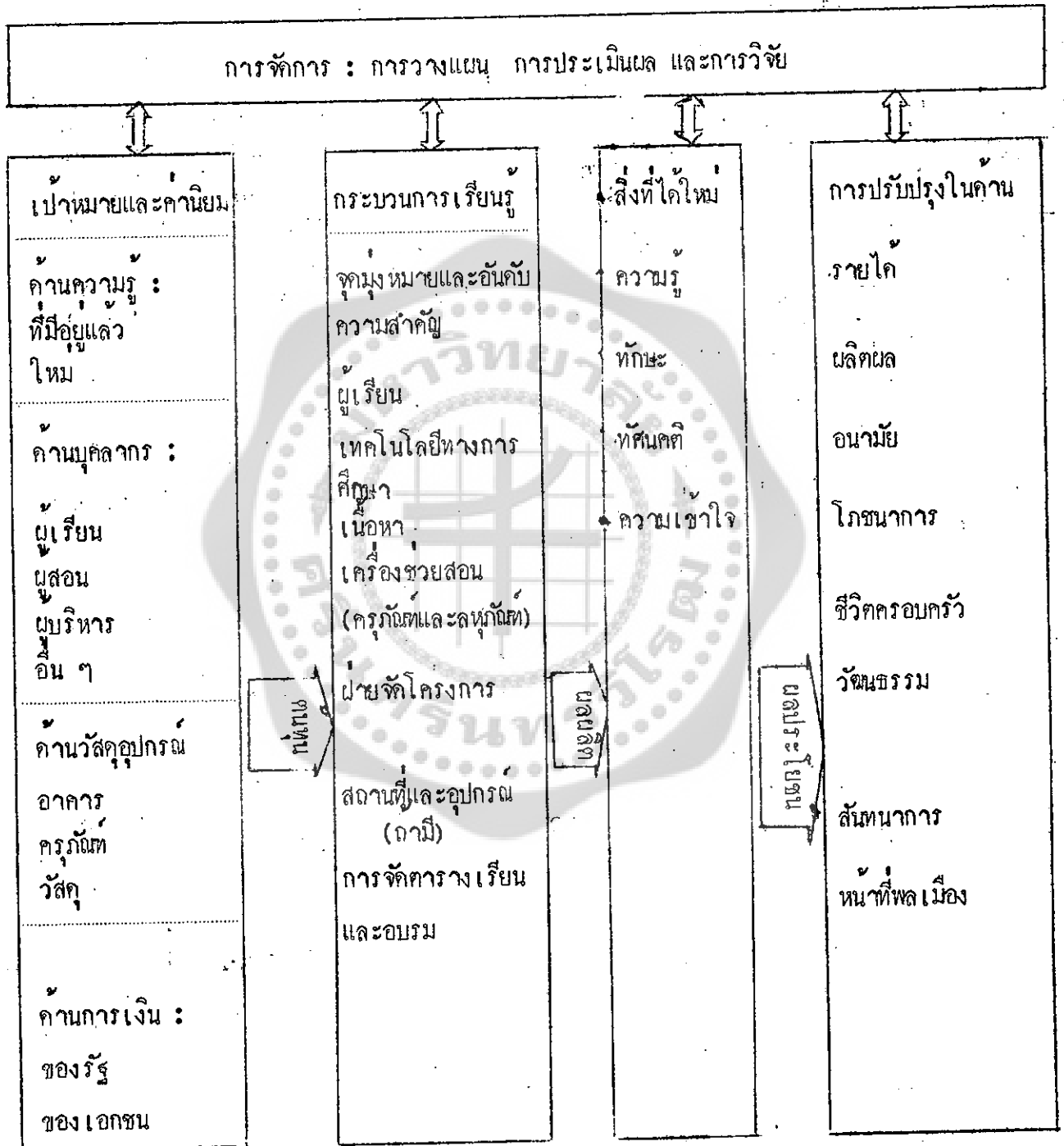
✓ อย่างไรก็ตามการประเมินโครงการทางการศึกษามักจะมุ่งเน้นในเรื่องประสิทธิภาพภายในของโครงการศึกษา ซึ่งได้แก่กระบวนการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยตรง จำนวนผู้จบและค่าใช้จ่ายของสิ่งที่นำมาลงทุน บางครั้งการวัดประสิทธิภาพภายในเปรียบได้กับการวัดค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพ หมายความว่าประสิทธิภาพของโครงการจะพิจารณาจากผลผลิตทางการเรียนที่ได้รับทันที⁴ การประเมินความสัมพันธ์ของค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์จำเป็นจะต้องพิจารณาจากประสิทธิภาพภายใน แต่ผลของการพิจารณาเช่นนั้นอย่างเดียวยังจะไม่ครอบคลุมสำคัญเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์

การอภิปรายข้างบนสรุปได้ว่ามีปัญหาที่มองเห็นหลายประการเกี่ยวกับการวัดผลผลิตภายนอก (หรือการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์) และการวัดประสิทธิภาพภายใน (หรือการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพอย่างแคบ) ที่นำมาเป็นพื้นฐานหาความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์จึงเป็นเพียงแนวคิดอันหนึ่งเท่านั้น เพราะเหตุว่าผลประโยชน์ทั้งหมดที่จะได้รับจากโครงการไม่สามารถวัดออกมาเป็นปริมาณ หรือแม้แต่คาดคะเนได้*

*การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ซึ่งเป็นการศึกษาอัตราการใช้ประโยชน์ได้เป็นที่น่าสนใจของนักเศรษฐศาสตร์หลายคน เพราะวิธีนี้จะพูดถึงการแสดงให้เห็นว่าการใช้ต้นทุนทางเศรษฐกิจของการลงทุนของโครงการศึกษาและให้พื้นฐานในการตัดสินใจเพื่อการลงทุนทางการศึกษา แต่เดิมนิโคเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าแม้วิธีนี้จะเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์อย่างหนึ่งหลายสภาพ วิธีการศึกษาอัตราการใช้ประโยชน์ได้เป็นพื้นฐานไม่พอเพียงในการตัดสินใจทางการศึกษา และอาจจะทำให้เข้าใจผิดเพราะ

รูปที่ 1

แนวทัศน์ที่เป็นระบบของโครงการศึกษา

ด้านเศรษฐกิจและสังคม (รูปที่ 2)

รูปที่ 2

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงการศึกษา

กับสภาพเศรษฐกิจและสังคม

การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลก็มีปัญหาในการคิดและการวัดเช่นเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นวิธีนี้จะแสดงเฉพาะประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรูเท่านั้นแทนที่จะบอกให้ทราบว่าประสิทธิผลในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางการศึกษามีมากน้อยเพียงใด

โครงสร้างของค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล

✓ สิ่งที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งจากการวางแผนและการจัดการศึกษาในทางปฏิบัติคือการปรานีปรานอมระหว่างวิธีการวิเคราะห์ประสิทธิภาพภายในอย่างแคบ และงานวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ทั้งหมดที่เป็นไปไม่ได้ คือการพิจารณาคุณค่าของโครงการการตัดสินใจเป็นไปตามจุดมุ่งหมายสำคัญกับค่าใช้จ่ายหรือไม่ และการปรับปรุงการปฏิบัติงาน ซึ่งการทำเช่นนั้นจะช่วยให้โดยพยายามเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายของสิ่งที่นำมาเป็นต้นทุนที่ทราบแล้วกับหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งสามารถรวบรวมได้จากการสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดหรือคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ตลอดจนผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ วิธีการต่าง ๆ แต่วิธีที่เป็นไปได้นี้อาจจะใช้เป็นพื้นฐานในการพิจารณาค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของโครงการได้ดีกว่าการวัดประสิทธิภาพภายในคืออัตราส่วนผลประโยชน์กับค่าใช้จ่าย หรืออัตราการใช้ต้นทุนซึ่งค่าที่ได้ออกมาอาจจะทำให้เข้าใจผิดได้

คำว่า ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลในที่นี้จะมีความหมายมากกว่าประสิทธิภาพภายใน ฉะนั้นจึงอาจจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้วางแผนและผู้จัดการศึกษาในการมองว่าค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับวัตถุประสงค์ที่ใดก็ตามเอาไว้มองของโครงการ หรือว่ามีมาตรการวัดหรือเครื่องมือวัดว่าจะไปถึงวัตถุประสงค์นั้นหรือไม่มากกว่าที่จะเทียบค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลกับความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับผลผลิตทันทีของกระบวนการ ซึ่งวิธีนี้ไม่มีความสำคัญ

(ต่อ) เป็นวิธีที่มองทั้งค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ไม่สมบูรณ์ โปรดดูการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับวิธีการนี้อย่างละเอียดในหนังสือของ ?

อย่างไรก็ดี ไม่ควรจะคิดว่าความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ไม่มีประโยชน์ หรือไร้ความหมาย / การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลจะเน้นบทบาทของวัตถุประสงค์ที่กว้างและ ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เพราะเหตุว่าสิ่งที่ตั้งเอาไว้หรือสิ่งที่คาดว่าจะได้รับเท่านั้นจึงจะเป็นประโยชน์ในกระบวนการวางแผนและการจัดการไม่ใช่ผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นภายหลัง แต่การที่ สมมติฐานเกี่ยวกับผลประโยชน์ทั้งหมดจะเป็นแนวในการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลและเป็น เหตุผลในการหาทางปรับปรุงเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของโครงการและยังจะช่วยให้กลับไป วิเคราะห์ผลประโยชน์ที่ได้รับโดยบังเอิญ และความสัมพันธ์ที่มีต่อค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุน รายละเอียด ทาง ๆ เหล่านี้อาจจะนำมาประกอบในการพิจารณาว่าแผนและผลประโยชน์เหล่านี้วิเคราะห์ ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลต่อไปได้อีกด้วย

✓ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลซึ่งเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายต้นทุน กับวัตถุประสงค์ที่กว้างและกำหนดไวล่วงหน้าและผลประโยชน์นั้นไม่สามารถคิดออกมาเป็นตัวเลข อัตราส่วนของการได้คืนมาที่แน่นอนในการลงทุนทางการศึกษา หรือเปรียบเทียบประสิทธิภาพ ของกิจกรรมทางการศึกษาต่าง ๆ ได้อย่างหนักแน่น หรือพยากรณ์นำมาลงทุนและผลผลิตรวมที่ได้รับ และสะสมไว้ทันทีตลอดจนผลประโยชน์ของกระบวนการศึกษาซึ่งได้กล่าวแล้ว เป็นประเภทที่แตกต่าง และปะปนกันมากเกินไป จึงไม่สามารถที่จะคิดออกมาเป็นตัวเลขได้อย่างถูกต้อง

การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลอาจจะใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนและจัด โครงการศึกษาได้เป็นอย่างดีถ้าหากได้นำไปใช้หาคำตอบดังต่อไปนี้ -

- ๑.๖๖๖๖๖๖ - โครงการใดเลือกเอาวิธีที่ถูกที่สุดหรือไม่ในการที่จะให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการ ศึกษาที่วางไว้ ?
- โครงการใดมีการศึกษาหาข้อมูลที่จะเป็นไปได้หรือไม่ในแง่ของการให้เป็นโครงการ ระยะยาว และสนองความต้องการของผู้เรียนจำนวนมาก ๆ ในอนาคต ?
- ผลผลิตของการเรียนรู้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์สูงสุดและผลประโยชน์ที่พึงได้รับจาก โครงการหรือไม่ ?
- โครงการเหมาะที่จะขยายอย่างกว้างขวางต่อไปเพื่อสนองความต้องการเรียนรู้ของ ประชากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการซึ่งเกี่ยวข้องและเสริมกับความต้องการที่จะได้รับโครงการ นั้น ๆ หรือไม่ ?

- โครงการเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งเอาไว้หรือไม่ และถ้าเป็นไปตามนั้นใครเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย และใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์ ?

คำถามเกี่ยวกับวิธีที่ถูกที่สุดหรือเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดหมายถึงประสิทธิภาพภายในของโครงการศึกษา เป้าหมายของการวิเคราะห์ในที่นี้เพื่อพิจารณาว่าเนื้อหาของหลักสูตรและเทคโนโลยีที่ใช้ในนั้นเหมาะสมกับวัตถุประสงค์และผู้เรียนหรือไม่ การใช้สิ่งื่อนำมาเป็นต้นทุนเหมาะสมกับเทคโนโลยีที่ใช้หรือไม่ ค่าใช้จ่ายต้นทุนสามารถตัดได้โดยไม่กระทบกระเทือนผลผลิตใดหรือไม่ หรืออีกนัยหนึ่งโครงการต้องการสิ่งที่จะเป็นต้นทุนมากหรือไม่ ? สิ่งที่จะนำมาเป็นต้นทุนนี้มีขีดจำกัดหรือไม่สำหรับโครงการที่ต้องการมีประสิทธิภาพพอควร ? มีวิธีประหยัดค่าใช้จ่ายทางใดบ้าง ? การหาว่าสูตรไหนไหนเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดไม่ใช่ของง่ายในแต่ละสภาพ การทดลองและการลองผิดลองถูกในการเลือกใช้เทคโนโลยีและการลงทุนหลายแบบ หลายวิธีเท่าที่จะทำได้จะช่วยให้มองเห็นแนวทางสำคัญได้ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่ที่ความสนใจและความเต็มใจในส่วนของฝ่ายวางแผนและฝ่ายจัดที่จะเป็นผู้นำและพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสม

วิธีทดสอบค่าใช้จ่ายและประสิทธิผลที่สำคัญ โดยเฉพาะในกรณีของโครงการทดลองหรือจัดทำเป็นงานขนาดเล็กแต่มีแผนที่จะขยายต่อไปในโอกาส คือการทดสอบว่าทรัพยากรและสิ่งที่จะนำมาเป็นต้นทุนตามโครงการในระยะยาวเพื่อสนองความต้องการของประชากร เป้าหมายนั้นมีมากน้อยแค่ไหนคำถามนี้เป็นเรื่องสำคัญเมื่อดำเนินนโยบายของโครงการในระยะทดลองนั้นจะค่อนข้างสูง เพราะจะไม่ไปประโยชน์อะไรเลยถ้าหากทรัพยากรที่จะมาลงทุนเพื่อการขยายโครงการต่อไปไม่มีโครงการขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก (ซึ่งมักจะได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศหรือหน่วยงานอาสาสมัครอื่น ๆ) ซึ่งต่างก็พยายามแก้ไขปัญหาคritical ๆ ทางการศึกษาจะมีจุดอ่อนอยู่ตรงนี้

✓ วิธีทดสอบค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของโครงการจะรู้ความรู้อะไร และความเข้าใจที่ได้รับจากโครงการนั้นได้นำไปใช้หรือสามารถทำให้ได้รับผลประโยชน์ตามที่โครงการนั้นคาดว่าจะผลิตหรือไม่ การเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่จะให้บรรลุตามวัตถุประสงค์สูงสุดของทุกคนและสังคม ตัวอย่างเช่นการมีงานทำมากขึ้น โภชนาการดีขึ้น และการเป็นหน่วยสังคมที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นต้น โครงการศึกษาจะมีค่าใช้จ่ายประสิทธิผลมากหรือน้อยอยู่ที่ว่าใครสนองวัตถุประสงค์เหล่านั้นในทุกระดับของค่าใช้จ่าย ปัญหาสำคัญในที่นี้คือวัตถุประสงค์ (หรือผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ)

ใคร่รู้อย่างชัดเจนหรือไม่ มีแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ผลผลิตทางการเรียนรู้เป็นไปตามวัตถุประสงค์สูงสุดแล้วตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมหรือไม่ และผลผลิตของการเรียนรู้จริง ๆ นั้นเป็นไปตามแนวทางนี้หรือไม่ (นั่นคือผลผลิตของการเรียนรู้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือไม่ ?) ผู้วางแผนการศึกษาและผู้จัดการศึกษาสวนมากมักจะไม่วางใจใส่ ปัญหาเกี่ยวกับวิธีที่ทำให้ผลผลิตของการเรียนรู้แปลออกมาเป็นผลประโยชน์ (และผลพลอยได้) ที่คาดหวังเอาไว้ ดังนั้นจึงมักหมดความสนใจไปที่ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของการศึกษา

✓ ปัญหาต่อไปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการศึกษาคือการยอมรับว่าปัญหานี้มีส่วนสัมพันธ์กับกิจกรรมการศึกษานอื่นซึ่งอาจจะมีส่วนในการให้โอกาสเตรียมการเพิ่มเติมและติดตามผลทางการศึกษาได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ความต้องการทางการศึกษาของแต่ละคนและของชุมชนไม่ได้แยกขาดจากกัน การพิจารณาโครงการศึกษา เมื่อได้ทราบความต้องการทางการเรียนรู้ทั้งหมดและโครงการแต่ละอันได้จัดขึ้นภายในกรอบที่กว้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางการศึกษาต่าง ๆ แล้ว ประสิทธิภาพของโครงการแต่ละอันและของระบบการศึกษาทั้งหมดก็จะเพิ่มขึ้น

ศาสตราจารย์ ดร. สมชาย งามเมือง
โครงการศึกษานอกจากจะสนองวัตถุประสงค์หลักคือการเผยแพร่ความรู้และทักษะแล้วยังเป็นการส่งเสริมความยุติธรรมในสังคมและสุขภาพจิตความไม่เท่าเทียมโดยการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ส่วนของสังคมที่ด้อยเดิมเคยถูกทอดทิ้ง และการกระจายภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาอย่างยุติธรรมในบรรดาผู้เรียน (เมื่อค่าใช้จ่ายนั้นเก็บจากผู้เรียนโดยตรง) และหรือกลุ่มประชากร (เมื่อค่าใช้จ่ายมีการควบคุมโดยมาตรการทางการเงิน) วิธีวิเคราะห์ทางด้านเศรษฐศาสตร์นี้ได้สามารถจะบอกให้ทราบได้ว่าใครเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายให้กับบริการทางการศึกษา และใครเป็นผู้ได้ประโยชน์ของการบริการทั้งทางตรงและทางอ้อม ในบางครั้งอาจจะต้องยอมรับในเรื่อง "การขาดประสิทธิภาพ" ของทรัพยากรเพื่อส่งเสริมความเป็นธรรม ถึงอย่างนั้นก็ตามโครงการก็ยังถือว่ามีความคุ้มค่ากับประสิทธิผลสูงถ้าหากว่าจะจัดขึ้นมา โดยมีเป้าหมายที่จะให้เกิดความเป็นธรรมและมีประสิทธิผลพอควร

จากที่กล่าวไว้ข้างบนนี้ทำให้มองเห็นชัดว่าวิธีวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลในที่นี้ไม่ได้ถือตามวิธีการวัดปริมาณและวิธีทางเศรษฐศาสตร์จริง ๆ ที่จะให้คำตอบตายตัวเกี่ยวกับประสิทธิผล

เปรียบเทียบของโครงการหรือการพิจารณาตัดสินในปัญหาเกี่ยวกับการลงทุน และไม่ควรจะมีมองว่าวิธีนี้เป็นเพียงแบบฝึกหัด ซึ่งประเมินและผู้ใช้วิชาจากภายนอกมาทำไว้นั้นก็แล้วกันเสีย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของกระทรวงการคลังหรือหน่วยงานช่วยเหลือต่างประเทศเท่านั้น ประโยชน์สำคัญที่สุดของแนวคิดเรื่องค่าใช้จ่ายและประสิทธิผลก็คือการนำแนวทางในการวิเคราะห์และเหตุผลไปใช้อยู่เสมอของผู้อำนวยการศึกษาเพื่อให้สามารถตอบปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับโครงการที่ตนปฏิบัติอยู่ได้

ปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลจากประสบการณ์ในโครงการต่าง ๆ

ในตอนนี้จะกล่าวถึงปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของโครงการศึกษานอกโรงเรียนโรงเรียนต่าง ๆ ⁵ โครงการที่จะหยิบยกมาถกวันนี้เป็นประเภทโครงการส่งเสริมการเกษตร การฝึกอบรมวิชาชีพ การศึกษาเพื่ออ่านออกเขียนได้และความรู้สามัญเบื้องต้น การพัฒนาชุมชนในหลายด้านและโครงการศึกษาทางสื่อมวลชน

อย่างไรก็ดี ควรจะใ้แน่ใจไว้ว่าเหตุผลต่าง ๆ ที่ยกมาถกเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของโครงการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษานอกโรงเรียนนั้นแม้ว่าจะช่วยชี้ให้เห็นปัญหาและข้อโต้แย้งต่าง ๆ ควรจะใ้ให้ข้อวิจารณ์ที่ระมัดระวังในทุกกรณี ที่จริงแล้วโครงการควรจะได้พิจารณาตามสภาพ แต่ในที่นี้จะไม่ได้วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของแต่ละโครงการที่อ้างถึงอย่างละเอียด วัตถุประสงค์ในการอ้างถึงโครงการเหล่านี้เพื่อชี้ให้เห็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลกับโครงการศึกษานอกโรงเรียน และวิธีที่จะช่วยให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหาวางแผนและการจัดการศึกษาที่สำคัญ ๆ

การส่งเสริมการเกษตร

งานส่งเสริมการเกษตรเป็นการศึกษานอกโรงเรียนที่จัดอยู่ทั่วไปในชนบทของประเทศที่กำลังพัฒนา และมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่สำคัญในทางเศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้ นั่นคือ ผลผลิตทางการเกษตร อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาสิ่งที่จัดกันอยู่ทั่วโลกก็จะพบว่าการศึกษาที่จะทำไ้มองเห็น

ภาพเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของโครงการส่งเสริมการเกษตรแต่ละอันนั้นทำได้ยากมาก และแม้ว่าบางโครงการจะทำได้ ก็มักจะออกมาในทางลบมากกว่าทางบวก อาจจะแก้ไขจะมียกเว้นอยู่เฉพาะบางโครงการเท่านั้น⁶

เหตุที่ทำให้มองไม่เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล และจุดอ่อนต่าง ๆ ของโครงการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งอาจจะแก้ไขหรือชี้แนวการประเมินผลค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลนั้นเนื่องมาจากการสนใจไม่เพียงพอในองค์ประกอบสำคัญ ๆ สามประการต่อไปนี้

ก) ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่นำมาเป็นต้นทุนกับบริการสนับสนุนอื่น ๆ ที่จะให้ชาวนาสามารถนำความรู้ที่ได้จากโครงการส่งเสริมการเกษตรไปปฏิบัติ ข) การทำให้เกิดการคิดค้นและค้นคว้าความรู้ใหม่ ๆ โดยอาศัยการวิจัย การลองผิดลองถูกในภาคสนาม และข้อมูลย้อนกลับจากชาวนา เพื่อจะให้ได้สิ่งที่ชาวนาได้รับสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ และ ค) การทำให้บุคลากรทุกฝ่ายก้าวไปให้ทันกับความของการความรู้ใหม่ ๆ และสามารถนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ชาวนาเองมีส่วนร่วมในการเผยแพร่และรับเอาแนวปฏิบัติใหม่ ๆ ไปใช้ ซึ่งมีความสำคัญเป็นพิเศษเพราะเหตุว่าขนาดของผู้นำบริการส่งเสริมมีเป็นจำนวนมาก

สำนักงานพัฒนาชนบทของ เกาหลี

สำนักงานพัฒนาชนบทของสาธารณรัฐเกาหลีได้จัดบริการส่งเสริมการเกษตรทั่วประเทศ เพื่อมุ่งเพิ่มผลผลิต และช่วยเหลือครอบครัวชนบทโดยการส่งเสริมการทำนาและอุตสาหกรรมในครัวเรือน⁷ เท่าที่ทราบโครงการพัฒนาชนบทนี้ไม่เคยมีการประเมินค่าใช้จ่ายและประสิทธิผล แต่เป็นที่ยอมรับกันว่าโครงการพัฒนาชนบทนี้ได้ผลดีเพราะผลผลิตด้านเกษตรของประเทศเพิ่มขึ้นกว่า 4 เปอร์เซ็นต์ต่อปีในระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2503 ในระหว่างนี้โครงการส่งเสริมการเกษตรได้พยายามทำความเข้าใจกับการปฏิรูปที่ดินโดยการให้ครอบครัวชาวนาของเกาหลีใต้ที่กินทำกินของตนเองบ้าง และการส่งเสริมให้ชาวนาเหล่านี้เรียนรู้วิธีการทำนาแบบใหม่และปรับปรุงการผลิต การสร้างโครงสร้างระดับชาติในด้านสหกรณ์การเกษตรจึงจำนายสินเชื่อ บัญ และเครื่องใช้อย่างอื่นให้แก่ครอบครัวชาวนาได้เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ และการขยายระบบงานวิจัยการเกษตรออกไปทั่วประเทศ

ของศูนย์วิจัยพิเศษและสถานีทดลอง นอกจากนี้โครงการพัฒนาชนบทเกาหลียังได้ผลิตอาสาสมัครผู้นำ
ท้องถิ่นไคกว่า 100,000 คนซึ่งคัดมาจากราวนานั่นเอง และให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนประสานงานระหว่าง
พนักงานส่งเสริมการเกษตรของรัฐซึ่งมีอยู่ประมาณ 6,000 คน และครอบครัวชาวเกาหลีกว่า 2 ล้าน
ครอบครัว

โครงการพัฒนาชนบทของเกาหลีนี้ ไม่ได้เป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์ของการส่งเสริมการเกษตร
เพราะยังพบว่ามีปัญหาต่าง ๆ ในการถ่ายทอดความรู้ในสิ่งที่เป็ประโยชน์และใช้การได้ การทำ
งานในรูปของสหกรณ์และการบริหารในระดับท้องถิ่น การฝึกอบรมและการทำให้เจ้าหน้าที่มีความรู้
ความสามารถอยู่ในโครงการต่อไป และการไกลเกลี่ยข้อขัดแย้งระหว่างความต้องการเพิ่มผลผลิต
อย่างเร่งด่วน (โดยเฉพาะข้าว) กับการส่งเสริมการอยู่ดีกินดีโดยทั่วไปของครอบครัวชนบท
ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องมากกว่าการผลิตข้าวให้ไคมากขึ้นเท่านั้น แ่งงานบริการส่งเสริมการเกษตรนี้ได้
มีส่วนช่วยพัฒนาชนบทอย่างสำคัญและสามารถทำได้เช่นนั้นเพราะมีการมุ่งมั่นที่จะทำให้การส่งเสริม
การเกษตรดำเนินไปอย่างไคผล

โครงการพัฒนาแบบเข้มข้นของอินเเคีย

ปัญหาว่าการส่งเสริมการเกษตรมีส่วนช่วยให้อินเเคียฟื้นฟูการเกษตรมากน้อยแค่ไหนในช่วง
ทศวรรษที่ 1960 นั้นเป็นคำถามที่สามารถตอบได้หลายอย่าง แต่จากรายละเอียดที่ทราบพอจะบอก
ไคว่ามีผลในทางลบมากกว่า ผู้ทำงานในระดับท้องถิ่นหรือหมู่บ้านได้รับการอบรมให้ใช้เทคนิคและ
วิธีการทำนาแผนใหม่ทั้ง ๆ ที่ไม่มีทรัพยากรเพื่อมาสนับสนุนให้มีการแก้ไขทางด้านการเมืองและการ
บริหาร ไม่มีการวิจัยค้นคว้า และไม่มีการจัดทำเครื่องมือเครื่องใช้และสินค้าเชือมากพอ ภายหลัง
ที่โครงการพัฒนาการเกษตรแบบเข้มข้นนี้ผ่านไปแล้ว ไม่มีแม้กระทั่งเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการคัด
เลือกพันธุ์พืชซึ่งอาจจะให้ผลผลิตถึงสองหรือสามเท่า แทนที่จะเพิ่มเพียง 10 หรือ 20 เปอร์เซ็นต์
อย่างที่ชาวเกาหลีคิดไว้แต่แรก แต่เมื่อเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาถึงก็พบว่าผู้ทำงานในระดับหมู่บ้านไม่
มีความรู้พอที่จะเป็นผู้วิเคราะห์ความต้องการในด้านความรู้เรื่องการเกษตรในระดับท้องถิ่นและเป็
นผู้ให้บริการความรู้ตามความต้องการนั้นไคเต็มที่ ดังนั้นเทคโนโลยีใหม่ ๆ จึงมีและพร้อมที่จะให้

ชานนารายี ใหญ่ ๆ และมีความก้าวหน้าอยู่แล้วรับเอาไปใช้ซึ่งได้เปรียบต่าง นาระกับชาวบ้านธรรมดา ในการช่วยตัวเองเพื่อรับความรู้และการบริการในระดับสูงกว่าหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตามการส่งเสริมการเกษตรที่มีอยู่ในโครงการพัฒนาชุมชนมาเป็นเวลาหลายปี ยังได้สร้างพื้นฐานของการยอมรับและการมีทัศนคติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเกษตร โดยเฉพาะเทคโนโลยีใหม่ ๆ และโอกาสที่จะนำเทคโนโลยีนี้ไปใช้

โครงการสินเชื่อการเกษตรและสหกรณ์ของอู่ฟานีสถาน

โครงการสินเชื่อการเกษตรและสหกรณ์ หรือมีชื่อย่อว่าแพคกา ของประเทศอู่ฟานีสถาน ได้จัดทำขึ้นเป็นโครงการพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อจัดให้มีการบริการและทุนที่สำคัญ เช่นการฝึกอบรมและงานส่งเสริมชาวไร่ชาวนา การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ การบริการด้านสินเชื่อ ปุ๋ย และเครื่องใช้อื่น ๆ ตลอดจนการแปรรูปผลผลิตและการตลาดในเขตพื้นที่ปฏิบัติงานซึ่งเลือกมา สองเขตในประเทศ⁸

แม้ว่าโครงการนี้จะประสบผลสำเร็จในการเพิ่มผลผลิตพอสมควรยังพบว่าเมื่ออุปสรรคเนื่อง จากองค์ประกอบหลายอย่างเกี่ยวกับหน่วยงานและนโยบายระดับชาติซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมได้ ปัญหาในเรื่องสินเชื่อเกิดขึ้นจากนโยบายของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์และการไม่มีกฎหมายว่า ด้วยการสหกรณ์และสินเชื่อรองรับ เมื่อผลผลิตมีมากเกินไปที่ตลาดในประเทศจะรับได้จำเป็นต้อง เปลี่ยนแปลงในเรื่องนโยบายการค้าและการตลาดของประเทศ แต่ไม่ได้มีการกระทำแต่อย่างใด พื้นฐานการศึกษาทำเป็นส่วนใหญ่ ความต้องการไปอยู่ในเมืองของเยาวชนผู้มีการศึกษา และการ กวดขันของสถานการเกษตรทำให้ไม่สามารถหาคนมีความรู้เฒ่าเฒ่ามาเป็นเจ้าหน้าที่ได้

นอกจากปัญหาที่กล่าวแล้วข้างบนโครงการยังได้รับเอาวิธีการศึกษาซึ่งต้องใช้วิธีเรียน แบบหนึ่งต่อหนึ่งสำหรับมาสอนชาวไร่ชาวนา โครงการจะไม่สามารถจะใช้การได้ในระยะยาวหรือ ขยายกว้างขวางออกไปหากอัตราส่วนปัจจุบันของผู้ให้บริการส่งเสริมการเกษตรกับชาวนาที่เป็น ผู้รับบริการไม่ลดลงอย่างมาก และถ้าไม่คิดแก้ปัญหาการตลาดและสินเชื่อเสียก่อน

โครงการฝึกอาชีพ

โครงการฝึกอาชีพแบบนอกระบบโรงเรียนมีทำกันอยู่มากในเกือบทุกประเทศที่กำลังพัฒนา โครงการเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับงานช่างที่ไม่ใช่การเกษตร งานช่างฝีมือ และงานอาชีพต่าง ๆ อย่างไรก็ตามยังมีศูนย์ฝึกอบรมชานาชา หน่วยงานอื่นที่เน้นในการฝึกวิชาชีพด้านเกษตร และบางแห่งรวบรวมเอาทั้งวิชาชีพด้านเกษตรและวิชาชีพด้านอื่นเข้าด้วยกัน บางโครงการจะให้การอบรมวิชาชีพเบื้องต้นให้แก่เยาวชนผู้ประสงค์จะมีงานทำในอนาคต บางโครงการสำหรับยกระดับและเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้มีงานทำอยู่แล้ว โครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนบางอันได้ใช้สถานที่และวิธีการฝึกอบรมเช่นเดียวกับที่สอนอยู่ในโรงเรียนภาคปกติ ส่วนบางโครงการมีความยืดหยุ่นทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการ

ปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับโครงการฝึกอาชีพแบบนอกระบบโรงเรียนนี้เนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าโครงการเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะใช้เทคนิควิธีการดำเนินงานคล้าย ๆ กันที่จัดอยู่ในโรงเรียนภาคปกติ ดังนั้นผลก็คือทำให้โครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีลักษณะหลายอย่าง เหมือนกับที่จัดอยู่ในโรงเรียนภาคปกติ เช่นต้องมีอาคารสถานที่ที่แน่นอนสร้างขึ้นมาโดยเฉพาะ มีเจ้าหน้าที่ทำงานเต็มเวลาซึ่งรับจากศูนย์ฝึกและประกาศนียบัตร มีการจัดชั้นเรียนแบบเต็มเวลา เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้ไม่มีความจำเป็นสำหรับโครงการ ดังนั้นปัญหาสำคัญจึงมีอยู่ว่าโครงการใดนำเอาประโยชน์ในเรื่องความยืดหยุ่นของวิธีการจัดแบบนอกระบบโรงเรียนมาใช้มากน้อยแค่ไหน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจจะถามว่าโครงการได้ใช้วิธีการลดค่าใช้จ่ายในเรื่องอาคารสถานที่ บุคลากร การางเรียนและอุปกรณ์ ตลอดจนค่าใช้จ่ายโอกาสของผู้เรียนหรือไม่ โครงการใดที่ดัดแปลงเนื้อหาและวิธีการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการฝึกวิชาชีพเฉพาะด้านและการเลือกวิชาชีพที่ใช้สอนให้สอดคล้องกับสภาพชนบท สภาพในเมือง หรือสภาพทั้งชนบทและในเมืองได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ และโครงการฝึกนี้สัมพันธ์กับกิจกรรมการพัฒนาอย่างอื่นในท้องถิ่นหรือไม่จึงจะเชื่อได้ว่าอาชีพที่สอนนั้นมีประโยชน์

โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ในประเทศไทย

ถึงไ้กล่าวแล้วว่าผู้เรียนส่วนหนึ่งในโครงการโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ได้นำความรู้ที่
ได้เรียนไปใช้ แต่ไม่มีหลักฐานว่าส่วนอื่นได้นำความรู้ไปใช้หรือไม่ อย่างไรก็ตามค่าใช้จ่ายกับ
ประสิทธิภาพของโครงการอาจจะทำให้ขึ้นได้โดยจัดหลักสูตรอบรมให้สอดคล้องกับการสำรวจความ
ต้องการเสียก่อนว่าการอบรมอันไหนเป็นที่ต้องการมากที่สุดและที่จะทำให้มีงานทำมากที่สุดในพื้นที่
โรงเรียนตั้งอยู่ นอกจากนี้ยังอาจจะปรับปรุงได้โดยศึกษาวิธีประหยัดรายจ่าย เช่นการจ้างช่างหรือ
ผู้ชำนาญการในท้องถิ่นมาสอนแบบไม่เก็บเวลา และมีการสำรวจติดตามผลเห็นให้ผู้ที่เคยผ่านการเรียน
ไปแล้วบอกว่าเขาได้นำความรู้ใหม่ไปใช้หรือไม่และใช้อย่างไร และการให้ความช่วยเหลือแนะนำทาง
วิชาการสำหรับผู้จบออกไปที่โครงการประกอบอาชีพส่วนตัว

ศูนย์ฝึกอบรมชาวนาในประเทศอินเดีย

ศูนย์ฝึกอบรมชาวนา หรือเรียกย่อว่าศูนย์เอพีซี ในประเทศอินเดียเป็นศูนย์ฝึกอบรมแบบอยู่
ประจำซึ่งจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือชาวนาที่ทำกันมาพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องให้เปลี่ยนไปสู่ธุรกิจการเกษตรสมัย
ใหม่ ศูนย์ฝึกโดยทั่วไปจะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ซึ่งทำงานเก็บเวลาประมาณ 3 - 4 คน ซึ่งส่งมาอยู่
ประจำจากหน่วยงานส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้การอบรมชาวนารุ่นละประมาณ 50 ถึง 60 คน (รวม
ทั้งภรรยาของชาวนาด้วย) โดยมาอยู่อบรมเป็นเวลาหนึ่งอาทิตย์ สถานที่อบรมประกอบด้วยหอพัก ที่ทำการ
ของเจ้าหน้าที่ ห้องเรียน ห้องอาหาร ห้องบรรยาย และที่นาประมาณ 250 ไร่

จากหลักฐานที่พอจะหาได้เกี่ยวกับการประเมินผลของโครงการนี้แสดงว่าชาวนาที่ได้ผ่านการอบรม

จากศูนย์ฝึกจะรับเอาแนวปฏิบัติที่ได้รับคำแนะนำไปใช้มากกว่าชาวนาอื่น คนเหล่านี้มีอิทธิพลในทางบวก
ต่อเพื่อนบ้านเกี่ยวกับการทำนาแบบใหม่ มีรายได้สูงตลอดจนมาตรฐานความเป็นอยู่ดีกว่าชาวนาคนอื่น
และส่วนใหญ่จะบอกว่าศูนย์ฝึกอบรมชาวนานั่นเองที่ทำให้เขาได้รับความรู้ในการทำนาแบบใหม่

อย่างไรก็ดีเมื่อไม่กี่ปีมานี้โครงการ ประสบปัญหาหลายอย่าง เช่นการใช้ศูนย์ไม่เต็มที่ (ในปี
พ.ศ. 2514 ปรากฏว่า 40 เปอร์เซ็นต์ของศูนย์ที่สร้างขึ้นหาคนไปอยู่เป็นเจ้าหน้าที่ไม่ได้ และ 30
เปอร์เซ็นต์ของหลักสูตรอบรมที่วางแผนเอาไว้ต้องยกเลิก) อัตราการมาเข้ารับการอบรมของครอบครัว

ชาวนา (สามีและภรรยา) ลดลงถึง 45 เปอร์เซ็นต์ระหว่างปี พ.ศ. 2509 ถึง 2514 อัตราการลาออกของเจ้าหน้าที่สูงมาก และขวัญของเจ้าหน้าที่แทบจะไม่มีเลย ศูนย์ประสบปัญหาในการของบประมาณเข้าช้อย่างพอเพียง ปัญหาของศูนย์ฝึกอบรมชาวนาได้ปรากฏมาจากหลายองค์ประกอบด้วยกัน เช่นจากการให้มาอยู่ประจำของผู้เข้ารับการอบรมซึ่งกระทบกระเทือนค่าใช้จ่ายโอกาสของชาวนาและภรรยาอย่างมาก ซึ่งพบว่ามีควมลำบากในการทิ้งนาและบ้าน ค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาและการอยู่ประจำของศูนย์ค่อนข้างสูง การขาดความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์ฝึกอบรมและเนื้อหาหลักสูตรกับงานพัฒนาชนบทและการเกษตรอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอบรม การขาดแรงจูงใจ ค่าตอบแทน และการเตรียมเจ้าหน้าที่ซึ่งจะต้องหึ่งโอกาสก้าวหน้าตามปกติในหน่วยส่งเสริมการเกษตร เมื่อถูกยืมตัวมาทำงานที่ศูนย์

โครงการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวของสถาบันการวิจัยข้าวระหว่างประเทศ

(ไออาร์อาร์ไอ)

โครงการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวของสถาบันการวิจัยข้าวระหว่างประเทศ หรือมีชื่อย่อว่า ไออาร์อาร์ไอ ซึ่งตั้งอยู่ที่ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นโครงการริเริ่มของศูนย์วิจัยมีชื่อเสียงเพื่อให้การฝึกอบรมพิเศษแก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของประเทศ ซึ่งคนเหล่านี้จะได้นำเอาระบบส่งเสริมการเกษตรไปเผยแพร่ความรู้แก่ชาวนา⁹ โครงการฝึกอบรมยกระดับระยะหกเดือนซึ่งใช้เจ้าหน้าที่และอาคารสถานที่ของสถาบันนี้ ปรากฏว่าได้รับผลเป็นที่พอใจ

แม้ว่าโครงการฝึกอบรมของสถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศจะมีประสิทธิภาพทางด้านวิชาการ (ในรูปของผลผลิตของการเรียนรู) ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพในรูปของการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการเร่งรัดการขยายพันธุ์ต่าง ๆ ที่ให้ผลผลิตสูงนั้นยังจะต้องมาพิจารณากันใหม่ ไม่มีคำตอบที่แน่นอนพอจะบอกได้ว่าจำนวนผู้อบรมจบออกไปได้กลับไปยังหมู่บ้านและได้นำความรู้ไปเผยแพร่ให้แก่พนักงานส่งเสริมการเกษตรเป็นจำนวนเท่าใด (และจากคนเหล่านี้ไปถึงชาวนาอีกเท่าใด) และความสำเร็จของเจ้าหน้าที่เหล่านี้ในการทำให้ชาวนาใช้เทคนิควิธีการใหม่ ๆ จากสถิติปี พ.ศ. 2514 ซึ่งได้มีการคัดค้านเครา ๆ ที่สถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศว่าประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์

ของผู้เข้ารับการอบรมได้ออกไปฝึกอบรมพนักงานส่งเสริมการเกษตรต่อไปในประเทศของตนแล้วสถิติของแต่ละประเทศจะแตกต่างกันออกไป จึงทำให้พอมองเห็นได้ว่าการฝึกอบรมนี้ดี อย่างไรก็ตามยังปรากฏว่าทรัพยากรที่นำมาใช้ในโครงการนี้เป็นการสูญเสียไปถึงสองในสาม เพราะผู้เข้ารับการอบรมเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นได้นำความรู้ใหม่ไปใช้เพื่อหารายได้ตามเป้าหมายของโครงการที่วางเอาไว้

โครงการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้

ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่มีโครงการจัดการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้แก่ ผู้ใหญ่และเยาวชนนอกโรงเรียนทั้งเป็นโครงการเล็กและโครงการใหญ่ กระทรวงศึกษาในหลายประเทศซึ่งไม่ค่อยกลัวยอมรับว่าการส่งเสริมการเกษตรหรือการฝึกอบรมแบบพื้นบ้านเป็นโครงการทางการศึกษาจะถือว่าหลักสูตรการสอนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้เป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน

โครงการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้แบบดั้งเดิมและโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จซึ่งเพิ่งได้รับการสนับสนุนจากยูเนสโก¹⁰ ไม่นานมานี้มีลักษณะไม่เหมาะที่จะนำมาวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล เหตุผลส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อและความรู้สึกไม่ใช่เป็นเรื่องของการวางแผนและการจัดการอยู่เบื้องหลังโครงการจัดโครงการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้มีหลายโครงการซึ่งไม่ได้ให้อะไรมากไปกว่าความเชื่อที่มีความหมายอย่างดีในคุณค่าของการรู้หนังสือแทนที่จะได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิถีการ และสภาพทาง ๆ ที่การอ่านออกเขียนได้มีส่วนช่วยเหลือประชาชน และบอกวิธีที่ดีที่สุดในการสอนการอ่านออกเขียนได้ให้ผู้อื่นได้โอกาสหรือไม่ค่อยจะมีโอกาสในประเด็นต่าง ๆ

เป็นที่น่าประหลาดใจอย่างยิ่งทั้ง ๆ ที่ได้มีการประเมินมากกว่าสิบปีและยูเนสโกได้ทำการทดลองมาแล้วเกินสิบสองปีในหลายประเทศแล้วก็ตาม บทเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหลักสูตรการอ่านออกเขียนได้แบบเบ็ดเสร็จยังไม่ชัดเจนนัก เพราะยังไม่เคยมีการประเมินผลกันอย่างจริงจัง หลักฐานต่าง ๆ ที่ได้รับอย่างกระจัดกระจายจากประเทศต่าง ๆ และจากการประเมินผลโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จและการอ่านออกเขียนได้ให้ข้อเสนอแนะว่าสิ่งของการที่สำคัญเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของโครงการเหล่านี้ได้แก่ -

1. แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับวิธีที่จะทำให้การอ่านออกเขียนได้มีส่วนในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของผู้นับเรียน อาจจะไม่เป็นความจริงที่ว่าผู้ไม่รู้หนังสือทุกคนในหมู่บ้านของประเทศที่กำลังพัฒนา มีความกระตือรือร้นเพื่อตนเองอ่านออกเขียนได้ หรือว่าบุคคลเหล่านี้เมื่ออ่านออกเขียนได้แล้วจะได้นำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นในหมู่บ้านที่ยังล้าสมัยอยู่ สมาชิกในตระกูลสามารถรู้หนังสือเพียงหนึ่งหรือสองคนก็อาจจะทำหน้าที่แทนสมาชิกครอบครัวทั้งหมดได้หากมีความจำเป็นต้องการอ่านออกเขียนได้ เช่นการเขียนจดหมายไปถึงญาติที่อยู่ในเมือง การอ่านคำแนะนำที่ต่าง ๆ ลงปุ๋ยเคมี แปลเอกสารสัญญาของเจ้าของที่ดิน และอ่านเหตุการณ์บ้านเมืองในรอบสัปดาห์จากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เป็นต้น

2. สำหรับการค้นพบวิธีสอนและการประยุกต์ใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมพบว่าหลักสูตรส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังลอกแบบการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา โดยถือว่าผู้ใหญ่เป็นเหมือนเด็กตัวเล็ก ๆ ซึ่งขัดกับความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองและการรอกทนของผู้ใหญ่ การใช้ครูในโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งฝึกอบรมมาไม่เหมาะสมสำหรับที่จะมาสอนในชั้นอ่านออกเขียนได้สำหรับผู้ใหญ่ ยิ่งทำให้เป็นปัญหาหนักขึ้นอีก

3. การจัดหาหนังสืออ่านสำหรับผู้เริ่มอ่านออกเขียนได้ จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้รู้หนังสือใหม่ ๆ มีหนังสือที่จะสามารถหาอ่านได้ตามความสนใจน้อย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมไม่มีความจำเป็นที่จะให้คนส่วนใหญ่อ่านออกเขียนได้อย่างเร่งด่วน สิ่งที่ยืนยันไปแล้วอีกหนอยกัลดและแรงจูงใจที่จะเรียนไม่สูงพอ

4. การนำวิธีการศึกษาที่มีทางเป็นไปได้ในแง่ของทรัพยากรและผู้ที่จะมาเรียน ในขณะที่ยังประมาณที่จะมาจัดการศึกษาเพื่อให้คนรู้หนังสือในประเทศส่วนใหญ่มีไม่มากเพราะเหตุว่าโครงการสอนผู้เรียนได้เพียงส่วนน้อยนั้นค่าใช้จ่ายต่อหน่วยมักสูง เมื่อนำอัตราการออกกลางคันสูงและอัตราการคงสภาพการรู้หนังสือค่อนข้างต่ำมาคิดควบ ตัวอย่างเช่น ในประเทศอัฟริกันตอนเหนือแห่งหนึ่งค่าใช้จ่ายในการจัดโครงการสอนการอ่านออกเขียนได้สำหรับผู้ใหญ่จะตกประมาณ 32.80 เหรียญสหรัฐต่อคน แต่มีเพียงหนึ่งในห้าสิบคนเท่านั้นที่จบหลักสูตรแบบไม่เต็มเวลาสามปี ดังนั้นค่าใช้จ่ายที่จะทำให้คนอ่านออกเขียนได้หนึ่งคนจึงตกประมาณ 1,600 เหรียญสหรัฐ แม้กระนั้นก็ตามมีโอกาสเป็นไปได้เพียง 70 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นที่คนซึ่งจบหลักสูตรออกไปเป็นผู้รู้หนังสือจริง ๆ

ดังนั้นค่าใช้จ่ายยิ่งสูงขึ้นไปอีก เมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนระดับประถมศึกษาที่เรียนจบชั้นปีที่สี่จะ
 ใช้งบประมาณเพียง 600 เหรียญเท่านั้น 11

โครงการการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จและการวางแผนครอบครัวในประเทศไทย

ปรัชญาและวิธีการจัดการศึกษาในโครงการทดลองการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จและการวางแผนครอบครัวในประเทศไทยของกองการศึกษาผู้ใหญ่ กระทรวงศึกษาธิการนั้นมีข้อแตกต่างจากโครงการอ่านออกเขียนได้อื่นส่วนใหญ่ หลักสูตรของโครงการนี้ได้พัฒนาขึ้นมาจากพื้นฐานการสำรวจความเชื่อและแนวคิดตามความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การอภิปรายและวิเคราะห์แนวคิดเหล่านี้และความต้องการคัดแปลงแก้ไขเมื่อจำเป็น โฉนดไปสร้างเป็นเนื้อหาของบทเรียน หน่วยของบทเรียนต่าง ๆ จะประกอบขึ้นเป็นแผนปลีวประกอบด้วยภาพเกี่ยวกับแนวความคิดนั้นและมีคำหลัก แม้ว่าผู้สอนส่วนใหญ่จะเป็นครูจากโรงเรียนประถมศึกษา ครูเหล่านี้ได้มีการอบรมหลักสูตรเร่งรัดให้เข้าใจวิธีสอน "แบบใหม่" และมีการแนะนำจากศึกษานิเทศก์อยู่เสมอ

ผลกระทบของโครงการทดลองที่มีต่อทัศนคติ พฤติกรรม และนิสัยการอ่านออกเขียนได้ของประชาชนนี้ยังไม่ค่อยชัดเจนแม้ว่าการประเมินผลครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2516 จะออกมาเป็นที่พอใจก็ตาม บางห้องที่อัตราการออกกลางคันต่ำมากแทบจะหมดไปเลย ตั้งแต่ 30 ถึง 50 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งแล้วแต่ความสามารถของผู้สอน โครงการนี้ไม่มีค่าใช้จ่ายต้นทุนที่สำคัญ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อผู้เรียนหนึ่งคนสำหรับหลักสูตรเต็มเวลาระยะแปดเดือนตกประมาณ 300 บาท (หรือ 15 เหรียญสหรัฐ) ซึ่งเท่ากับครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายงบดำเนินการต่อเด็กเรียนหนึ่งคนในโรงเรียนประถมของรัฐบาล

โครงการโมบราลในบราซิล

โมบราลเป็นโครงการของหน่วยงานกึ่งอิสระของรัฐบาลสังกัดอยู่ที่กระทรวงศึกษาธิการของประเทศบราซิลซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2513 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญสองประการคือ เพื่อขจัดการไม่รู้หนังสือ และให้การศึกษาเทียบเท่าสายสามัญกับให้โอกาสทางอาชีวศึกษา ซึ่งจะช่วยให้อ่านออก

เขียนได้ใหม่มีอาชีพต่อไป อย่างไรก็ตามก็ถึงกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2516 โครงการโอมราก็ยังทำได้ เฉพาะหลักสูตรอ่านออกเขียนได้เท่านั้น

จากการสำรวจโครงการโอมราลในรัฐเปอร์นัมบูโกซึ่งเป็นรัฐที่พัฒนาน้อยที่สุดแห่งหนึ่ง ทางภาคเหนือของประเทศจะพบว่าในปี พ.ศ. 2515 นั้น ประมาณ 125,000 คนหรือ 5 เปอร์เซ็นต์ ของผู้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ที่อยู่ในกลุ่มประชากรเป้าหมายที่มีอายุระหว่าง 15 ถึง 35 ปีซึ่งส่วนใหญ่ เป็นผู้ชายอยู่ในเมือง เป็นผู้เรียนอยู่ในหลักสูตรอ่านออกเขียนได้ ชั้นเรียนอ่านออกเขียนได้เหล่านี้ จัดโดยเทศบาลหรือองค์การอื่น ๆ ในท้องถิ่น และครูสอนได้รับค่าจ้างตามจำนวนผู้มาสมัครเรียน เนื้อหาสาระของหลักสูตรเหมือนกัน และผลได้จากแหล่งเดียวกันสำหรับใช้ตามศูนย์ของโอมรாதง ๆ ทั่วประเทศ

แหล่งสนับสนุนทางการเงินของโครงการโอมราลได้มาจากเงินบริจาคของบริษัทห้างร้าน จากเงินปันส่วนของสลากกินแบ่งรัฐบาล 30 เปอร์เซ็นต์ และงบประมาณประจำปีของรัฐบาล แต่โครงการโอมราลจะออกเงินสมทบเพียงส่วนหนึ่งของค่าใช้จ่ายที่จัดอยู่ในท้องถิ่นเท่านั้น ที่เหลือ จะได้มาจากงบประมาณส่วนท้องถิ่นหรือเงินบริจาคจากชุมชน จำนวนค่าใช้จ่ายเฉลี่ยประมาณ 56 หน่วยของเงินบราซิลในปี พ.ศ. 2515 นั้น โครงการโอมราลเองจะออกให้ประมาณ 21 หน่วย ของเงินบราซิลเท่านั้น

แม้ว่าโครงการโอมราลได้จัดทำเป็นโครงการทั่วประเทศโดยทำเป็นโครงสร้างระดับชาติ และมีเงินสนับสนุนตามที่ต้องการก็ตาม หลักฐานเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของโครงการเช่นจำนวนผู้ไม่รู้อ่านหนังสือหรือผู้ไม่รู้หนังสือต่าง ๆ กลาง ๆ ที่สามารถอ่านออกเขียนได้ระยะเวลาที่จะคงสภาพการรู้หนังสือ และได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ยังหาไม่ได้ ปัญหาที่สำคัญเหมือนจะอยู่ที่การพัฒนาแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการสอนอ่านออกเขียนได้โดยใช้เนื้อหาและวิธีการที่เป็นมาตรฐานสำหรับกลุ่มประชากรเป้าหมายให้ครอบคลุมผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือส่วนใหญ่ให้สามารถใช้อย่างได้ผลและช่วยประชากรชนบทที่ยากจนในรัฐเปอร์นัมบูโกได้

โครงการเอนกประสงค์ในท้องถิ่น

เป็นประเด็นมานานแล้วในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ที่มีโครงการช่วยเหลือขนาดเล็ก และกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปซึ่งเกิดขึ้นโดยผู้นำท้องถิ่นหรือจากการสนับสนุนของหน่วยงานและ

องค์การในประเทศโดยมีเป้าหมายทางด้านการเสริมธุรกิจสังคมและการกุศล โครงการพัฒนาชุมชน
เอกชนประสงค์เหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาดังกล่าวซึ่งได้แก่กิจกรรมการศึกษาเฉพาะที่
สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาของโครงการหรือในทางอ้อม เช่นการส่งเสริมให้มีพฤติกรรมและ
ทัศนคติใหม่โดยอาศัยกิจกรรมการพัฒนา โครงการช่วยตัวเองและพัฒนาชุมชนเอกชนประสงค์ที่จัด
อย่างที่จะมีลักษณะสำคัญ ๆ อยู่สามประการคือประการที่หนึ่งโครงการเหล่านี้จะใช้ทรัพยากรที่เป็น
เงินจำนวนค่อนข้างน้อย เมื่อคิดกับรายได้ออกหน่วย ยิ่งไปกว่านั้นยังสามารถหาเงินได้จากหลาย
แหล่งในรูปของบริการอาสาสมัคร การรวมแรงรวมใจของคนในชุมชน การเป็นผู้นำและริเริ่มจาก
บุคคลในท้องถิ่นและการบริจาคทั้งที่เป็นตัวเงินและสิ่งของจากชุมชนสำหรับมาใช้ในโครงการได้เอง
ประการที่สอง ความสนใจของสมาชิกในชุมชนในกิจกรรมช่วยตัวเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
ในการแก้ปัญหาเรื่องงานและการสะสมทรัพยากรและประสบการณ์เพื่อแก้ปัญหาคือความต้องการของชุมชน
ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันจากทรัพยากรที่ใช้ในโครงการค่อนข้างน้อย ประการสุดท้าย ทัศนคติ
การจัดการ ประสบการณ์ในการทำงานรวมแรงรวมใจกันและการเป็นผู้นำที่ได้รับจากโครงการของ
ชุมชนเหล่านี้ทำให้สร้างบรรยากาศที่เป็นประโยชน์สำหรับโครงการศึกษาและการพัฒนาชนบทอื่น ๆ
ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล

เมื่อมีผู้นำที่เข้มแข็งในระดับท้องถิ่นแล้วโครงการเอกชนประสงค์ในชุมชนจะไม่มีข้อผิดพลาด
แต่ผลกระทบของโครงการเหล่านี้มักจะอยู่ในวงจำกัดและกระจุกกระจายทั้งนี้เป็นเพราะข้อจำกัดของ
ทรัพยากรที่จะสร้างขึ้นโดยชุมชนในระดับท้องถิ่นเองและการขาดผู้นำที่เข้มแข็งที่จะริเริ่มและนำ
โครงการนั้นไปผ่านพ้นปัญหาต่าง ๆ ไปได้ ดังนั้นจึงมีปัญหาคrucialที่จะถามเกี่ยวกับโครงการเหล่านี้
ว่ากิจกรรมของโครงการนั้นได้มีการประเมินในด้านโอกาส ช่องทาง และอุปสรรคในแง่ของการ
เปลี่ยนแปลงทางด้านการเสริมธุรกิจและสังคมของท้องถิ่นและเน้นเกี่ยวกับความต้องการและปัญหาที่จะทำ
ให้เกิดความสำเร็จหรือไม่ และความพยายามตามโครงการนี้สามารถทำให้สัมพันธ์กับงานของรัฐบาล
และได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลและทรัพยากรอื่นและโครงการอื่นซึ่งเริ่มจากภายนอกชุมชนแต่อยู่ใน
กรอบของงานการพัฒนาชนบทของประเทศและภูมิภาคใดหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการพยายาม
ช่วยตนเองในชุมชนนี้เกิดมีปัญหเกี่ยวกับทรัพยากรและความเชื่อที่ถ่วงรั้งขึ้นมา

โครงการสรวโหยในศรีลังกา

โครงการสรวโหยในประเทศศรีลังกาเริ่มต้นเป็นโครงการช่วยเหลือตนเองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมโดยไม่มี การเอารัดเอาเปรียบประกอบด้วยโครงการศึกษาสำหรับคนทุกเพศทุกวัยในสังคม โครงการรวม มือในการพัฒนาชุมชน และกิจกรรมการส่งเสริมค่านิยมทางศีลธรรม ชุมชนในชนบทซึ่งประสงค์จะ เขาร่วมในโครงการนี้จะแบ่งสมาชิกเป็นกลุ่มการศึกษาและการทำงานออกเป็นเจ็ดกลุ่มด้วยกัน คือ เด็กเล็ก เด็ก เยาวชน ชาวนา แม่ ผู้สูงอายุ และกลุ่มคณะกรรมการ "พื้นหมู่บ้าน" ซึ่งมีตัวแทนของอีกหกกลุ่ม ทรัพยากรที่สนับสนุนโครงการนี้ ส่วนใหญ่ได้มาจากการรวมแรงรวมใจกัน ชุริกิจการสหกรณ์ และการบริจาคจากองค์กรการกุศลทั้งในและนอกประเทศศรีลังกา

โครงการสรวโหยสามารถถือได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างดีในหมู่บ้าน ตัวอย่าง เช่น มีหมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งลาหลังมากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายในระยะเวลาห้าปีจนกลายเป็น ชุมชนที่มีความก้าวหน้าซึ่งประชาชนช่วยกันสร้างโรงเรียน ศาลาประชาคม วัด สถานอนามัย และสร้างส้วมในทุก ๆ บ้าน ชุมบ่อน้ำ โรงฝึกงาน ป่าช้า และร้านสหกรณ์ขึ้นมาในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้วกิจกรรมการพัฒนาจะจำกัดอยู่เฉพาะชาวชนบทเพียงส่วนหนึ่งของศรีลังกา เท่านั้น (ซึ่งน้อยกว่า 2 เปอร์เซ็นต์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการสรวโหย)

จุดอ่อนที่ทำให้ผลกระทบของโครงการสรวโหยมีข้อจำกัดคือ กิจกรรมส่วนใหญ่ไม่สัมพันธ์ กับโครงการพัฒนาชนบทอื่น ๆ และไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทที่ได้รับความ สนับสนุนจากรัฐบาล

งานสมาคมสตรีในศรีลังกา

โครงการ เอนกประสงค์ในระดับชุมชนที่เน้นเกี่ยวกับสตรีอันหนึ่งได้แก่โครงการที่สนับสนุน โดยสมาคมสตรีศรีลังกา วัตถุประสงค์ของสมาคมเพื่อจัดกลุ่มสตรีให้รู้จักช่วยเหลือตนเองในเรื่อง อนามัย การศึกษา การเลี้ยงเด็ก การพัฒนาเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมในสถาบันท้องถิ่น ในปี

* โครงการนี้แต่เดิมจะรู้จักในนามของ ลาคะ ซาคิกะ สรวโหย สรามาทาน สังคมย์ ซึ่ง แปลว่าการทำงานเพื่อชาติเพื่อความอยู่ดีกินดีของทุกคนและเพื่อฟื้นฟูและให้เสรีภาพแก่ทุกคนในศรีลังกา

พ.ศ. 2516 สมาคมมีสาขาถึง 2,300 แห่ง กระจายอยู่ทั่วประเทศและมีสมาชิกถึง 200,000 คน

ในสมาคมสาขาแต่ละแห่งซึ่งตามปกติจะมีสตรีในแต่ละหมู่บ้านเป็นสมาชิกจะดำเนินกิจการของตนเอง เช่นสร้างถังเก็บขยะสำหรับทำเป็นปุ๋ยหมัก ส่งเสริมการทอผ้าไหม ปรับปรุงบ่อน้ำของหมู่บ้าน จัดชั้นเรียนผู้ใหญ่เพื่อสอนการอ่านออกเขียนได้ ตักเย็บเสื้อผ้า และงานฝีมืออื่น ๆ แนะนำการทำสวนครัว และทำอาหารกระป๋อง และส่งเสริมให้สตรีรู้จักใช้ประโยชน์ของการบริการของรัฐ สมาคมในหมู่บ้านยังขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลทางด้านการเกษตร การศึกษา อนามัย และอุตสาหกรรมในครัวเรือน สมาคมบางแห่งยังได้เปิดสถานที่เลี้ยงเด็กเพื่อช่วยเหลือแม่ที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านอีกด้วย

เงินส่วนใหญ่ที่นำมาใช้ในกิจกรรมของสมาคมประมาณ 280,000 รูปี ในปี พ.ศ. 2513-14 หรือน้อยกว่า 1.50 รูปี ต่อสมาชิกหนึ่งคนนั้นได้มาจากรัฐบาลซึ่งเป็นเงินที่จัดสรรมาให้โดยตรงหรือผ่านมาทางกรมบริการสังคมเพื่อมาจัดสถานรับเลี้ยงเด็ก งบประมาณของสมาคมนี้ไม่รวมทรัพย์สินที่หาได้เองจากท้องถิ่นโดยสมาคมสาขาต่าง ๆ จัดกิจกรรมขึ้น

แม้ว่าสมาคมจะให้บริการทางการศึกษาและการบริการด้านอื่น ๆ แก่สตรีเป็นจำนวนมากพอสมควรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ช่วยให้สตรีได้ใช้บริการที่มีอยู่แล้วตาม ขั้นตอนในการปรับปรุงสวัสดิภาพของสตรียังคงทำได้จำกัดในสังคมชนบทและสภาพเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ของศรีลังกา การขยายงานในทิวเขาส่งออกไปตามวัตถุประสงค์ของสมาคมสตรีและการจะให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพขยายออกไปไกลก็ต่อเมื่อได้อาศัยแนวทางการของงานพัฒนาชุมชนในหลาย ๆ ด้านซึ่งจัดอยู่ในประเทศ ถ้าหากไม่ได้ใช้วิธีการเช่นนั้นความสำเร็จที่สมาคมสตรีพึงได้รับก็จะอยู่ในวงจำกัดทั้งในด้านขอบข่ายและผลกระทบ

โครงการทางสื่อมวลชน

วิธีการจัดการศึกษาซึ่งอาศัยเทคโนโลยีทางสื่อมวลชนเป็นหลักมีโอกาที่จะลดค่าใช้จ่ายทางการศึกษา และสามารถขยายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ผู้เรียนได้มากขึ้นโดยวิธีประหยัด การสำรวจเกี่ยวกับวิธีการใช้สื่อมวลชนผสมในการจัดการศึกษาชนบทเมื่อเร็ว ๆ นี้สรุปว่า :-

... สื่อทางไกลซึ่งได้แก่วิทยุ สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ สามารถเรียกความสนใจ สามารถไปถึงและสามารถสอนคนได้จนกระทั่งผู้ที่มีการศึกษาน้อยหรือไม่มีการศึกษาเลย ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านทางไกลและกันดาร สามารถส่งไปถึงและสอนคนเป็นจำนวนมากได้ในเวลารวดเร็วและประหยัดกว่าการสอนในโรงเรียนและศูนย์ฝึกอบรมขนาดที่สอนแบบตัวต่อตัว สื่อมวลชนยังสามารถส่งเสริมและช่วยพัฒนาของครูหรือพนักงานส่งเสริมการเกษตรที่ปฏิบัติงานอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ มีชีวิตชีวา¹²

ประสบการณ์ในโครงการการศึกษาจากระบบโรงเรียนหลายอันที่ใช้สื่อมวลชนได้ให้ข้อคิดเห็นว่า โอกาสที่จะทำให้อาจารย์กับประสิทธิภาพสูงนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายด้าน¹³ ได้แก่ : -

- ปัญหาทางการศึกษาที่ต้องการแก้ไขเหมาะสมสำหรับที่จะใช้เทคโนโลยีทางสื่อมวลชนหรือไม่ มีแนวโน้มที่จะใช้สื่อและเทคโนโลยีใหม่ กับโครงการศึกษาโดยไม่คำนึงถึงหน้าที่ของสื่อและสื่อใหม่ เหมาะกับโครงการรวมหรือไม่มากนัก วิธีการใช้สื่อในการเผยแพร่ความรู้บางอย่างอาจจะได้ผลดีกว่าการสอนทักษะที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความคล่องแคล่วหรือการปฏิบัติที่ต้องมีการควบคุมอย่างมีระบบ

- โอกาสในการเรียนรู้เพิ่มเติมซึ่งอาจจะเตรียมผู้เรียนหาความรู้จากสื่อ หรือเพื่อติดตามผลและเสริมการเรียนรู้ด้วยสื่อที่มีอยู่และสัมพันธ์กับรายการใช้สื่อหรือรายการทางสื่อมวลชนเอง มักจะไม่มีผลกระทบทางการศึกษาโดยตรงนัก

- ได้มีการจัดการเพื่อกำหนด คัดเลือก เตรียมการ ทดสอบ และปรับปรุงเนื้อหาของเนื้อหาที่เรียนหรือไม่ แม้ว่าการใช้สื่อมวลชนอย่างใดคนหนึ่งขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพและความเหมาะสมของเนื้อหาของการศึกษาก็ตาม ปรากฏว่าในการวางแผนและดำเนินโครงการทางการศึกษาไปปฏิบัติ มักจะให้ความสนใจเป็นพิเศษทางคุณค่าครุภัณฑ์ของสื่อ ส่วนปัญหาการเลือก การสร้างและการทำให้เนื้อหาสาระของสิ่งที่สอนเหมาะสมมักจะไม่ค่อยได้รับการสนใจเท่าที่ควร

- ปัญหาการจัดซื้อในโครงการใช้สื่อนี้ได้มีการพิจารณาหรือไม่ เมื่อมีความกระตือรือร้นที่จะใช้เครื่องมือใหม่ ๆ เพื่อแก้ปัญหาอย่างรุนแรง ความสลับซับซ้อนในการศึกษารายละเอียดที่สำคัญมักจะไม่ได้คำนึงถึง เช่นการสร้างหน่วยงานภาคสนามเพื่อเตรียมผู้เรียนและรวบรวมข้อมูลย้อนกลับ การทดสอบความสอดคล้องของสิ่งที่เรียน การใช้และบำรุงรักษาครุภัณฑ์ และการฝึกเจ้าหน้าที่เป็นต้น มักจะคาดคะเนต่ำไป เมื่อการจัดซื้อได้เสร็จสิ้นตามโครงการแล้ว

ปรากฏว่าผลประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากการใช้สื่อในบางครั้งอาจจะไม่มากเท่าที่คิดว่าจะได้ในตอนแรก

— โครงการใช้สื่อนี้มีส่วนสัมพันธ์กับงานพัฒนาโดยส่วนรวมในอาณานิคมหรือไม่ และโครงการใดดำเนินไปในสภาพที่สอดคล้องกับการพัฒนาโดยเปิดโอกาสให้ได้ใช้ความรู้ที่ได้เรียนใหม่หรือไม่ สภาพเช่นนี้ใช้ได้กับงานการศึกษาทุกประเภทรวมทั้งที่อาศัยเทคโนโลยีทางสื่อมวลชน

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างสักสามโครงการที่เกี่ยวกับการใช้วรรณกรรมทางสื่อมวลชน ในการจัดการศึกษาชนบท เพื่อให้เห็นภาพในประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวข้างบนดังนี้

โครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมชาวบ้าน (แอคโป)

โครงการแอคโปเป็นโครงการที่สอนการอ่านออกเขียนได้ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และความรู้ทั่วไป และแนะนำกิจกรรมการช่วยเหลือตนเองให้แก่ชาวชนบท โดยใช้การกระจายเสียงทางวิทยุทั่วประเทศ และเสริมด้วยการออกหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์และแบบเรียน หัวใจของการสอนเพื่อให้ความรู้ชนพื้นฐาน (นอกเหนือไปจากการให้ความรู้ทั่วไป การบันเทิงและการรณรงค์เพื่อให้ช่วยตนเอง) คือบทเรียนวิทยุสำหรับใช้ในโรงเรียนทางวิทยุ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มผู้ฟังขึ้นมา และมีอาสาสมัครทำหน้าที่คอยเป็นที่เลี้ยง ครูที่เลี้ยงจากท้องถิ่นมีหน้าที่ดูแลการจัดกลุ่มผู้เรียน ตลอดจนการหาสถานที่สำหรับให้กลุ่มได้พบปะกัน และเสนอผลไปยังสำนักงานใหญ่ของแอคโป ครูที่เลี้ยงจะได้รับคำแนะนำจากศึกษานิเทศก์ซึ่งจะออกไปเยี่ยมเยียนเป็นครั้งคราว

ภายในปี พ.ศ. 2511 โครงการแอคโปสามารถมีโรงเรียนวิทยุถึง 22,212 โรงเรียน และมีผู้เรียนถึง 167,451 คน ซึ่งสมัครเรียนในสามระดับ (การอ่านออกเขียนได้ขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นเทียบหลักสูตรประถมศึกษา) โครงการนี้ยังได้ช่วยให้เกิดเครือข่ายวิทยุทั่วประเทศและเกิดหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ที่มีผู้นิยมมากที่สุดในประเทศโคลัมเบีย ยิ่งไปกว่านั้นโครงการแอคโปมีส่วนผลักดันให้เกิดโครงการงานการศึกษาโดยใช้สื่อผสมเช่นนี้อีกกว่ายี่สิบโครงการ ในประเทศกลุ่มลาติน-อเมริกันอีก 16 ประเทศ ¹⁴

โครงการอภิปรายชาวกร เกษตรทางวิทย

โครงการอภิปรายชาวกร เกษตรทางวิทย เริ่มครั้งแรกโดยบริษัทกระจายเสียงแคนาดา สำหรับชาวนาที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในประเทศแคนาดา ต่อมาได้ขยายไปสู่ประเทศอินเดียและเมื่อไม่นานมานี้ได้ไปสู่ประเทศอัฟริกา การริเริ่มในเรื่องนี้เกิดมาจากแนวคิดที่ว่า การกระจายข่าวอาจจะพึงเป็นกลุ่มใด เสร็จแล้วกลุ่มอาจจะอภิปรายความหมายและประโยชน์ของข่าวที่รับฟังและตัดสินใจว่าควรจะทำอะไร และยังสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ออกข่าวได้ด้วย

โครงการอภิปรายชาวกร เกษตรทางวิทยุชนบทของประเทศอินเดียได้เริ่มทดลองเมื่อปี พ.ศ. 2499 และเป็นโครงการทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2502 และในปี พ.ศ. 2508 ได้มีกลุ่มอภิปรายจดทะเบียนทั่วประเทศมากกว่า 12,700 กลุ่ม แม้ว่าโครงการนี้จะยังคงดำเนินต่อไป แต่ความกระตือรือร้นที่เคยมีในระยะต้น ๆ ก็ค่อยจางลงไป และประสบปัญหาการขาดแคลนเงินและเจ้าหน้าที่ประจำการอภิปรายยัง เป็นเครื่องมือให้ความรู้ที่สำคัญสำหรับชาวนาในท้องถิ่น ๆ หน่วยงานภาคสนามในการให้บริการด้านเกษตรยังปฏิบัติงานได้ผลดียิ่ง

โครงการทดลองการอภิปรายชาวกร เกษตรทางวิทยุชนบทของอัฟริกาเริ่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2507 ในประเทศซามบวา หน่วยกระจายเสียงชนบทของบริษัทกระจายเสียงซามบวาได้ออกอากาศในรายการประจำสัปดาห์สำหรับผู้ฟังในชนบทซึ่งรวมทั้งรายการ อภิปรายซึ่งให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์และส่งเสริมการพัฒนาชนบทและกิจกรรมการช่วยเหลือตนเองในชุมชน ได้มีการผลิตเอกสารคู่มือประกอบการออกอากาศหัวข้ออภิปรายแต่ละอันและส่งไปให้กลุ่มผู้ฟังล่วงหน้า เอกสารคู่มือนี้นอกจากจะมีเนื้อหาสาระสำคัญแล้วยังมีคำถามให้อภิปรายอีกสองหรือสามคำถามและมีแบบฟอร์มรายงานและขอเสนอแนะรายงานนี้จะนำไปวิเคราะห์โดยหน่วยกระจายเสียงชนบทและนำไปอภิปรายออกอากาศคราวต่อไป ภายในปี พ.ศ. 2514 ได้มีกลุ่มอภิปรายถึง 324 กลุ่มซึ่งมีสมาชิกเฉลี่ยประมาณ 25 คน ลงทะเบียนไว้กับหน่วยกระจายเสียงชนบท

โครงการไอเนคส์

การผสมผสานที่ไคเนคส์ของบทเรียนทางไปรษณีย์ เอกสารสิ่งพิมพ์ และการสอนแบบตัวต่อตัววิธีต่าง ๆ (เช่นการจัดกลุ่มผู้เรียน การสัมมนา และการออกไปเยี่ยมของพนักงานส่งเสริม)

ได้นำมาใช้โดยสถาบันพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มประเทศอัฟริกาที่อยู่ในความปกครองของฝรั่งเศส หรือมีชื่อว่า ไอเนคส์ หน่วยงานซึ่งจัดตั้งขึ้นจากการประชุมของพระคาร์ดินัลในกลุ่มประเทศเหล่านั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะให้การศึกษาวิชาชีพและความรู้ทั่วไปโดยเน้นภาคปฏิบัติสำหรับประชาชนในท้องถิ่น หลักสูตรสำคัญซึ่งจัดโดยโครงการไอเนคส์ได้แก่

1. วิชาความรู้การเกษตร เป็นการฝึกอบรมด้านเกษตร ซึ่งแบ่งออกเป็นสี่ตอนคือ สำหรับชาวนาทั่วไปทุกเพศทุกวัย สำหรับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม สำหรับครู และสำหรับนักการศึกษาผู้ใหญ่
 2. วิชาชีพทั่วไป สำหรับคนงานระดับกลางในชนบท เช่น การเกษตร อุตสาหกรรม การค้า การบริหาร และการสอน เป็นต้น
 3. วิชาชีพสำหรับสตรี มุ่งผลิตสตรีสำหรับออกไปทำงานในด้านการพัฒนาชนบท
- เอกสารสิ่งพิมพ์ของหลักสูตรตามโครงการไอเนคส์จะผลิตเป็นชุดหนังสือเล่มเล็ก ๆ แต่ละเล่มมีสามถึงสี่บทสำหรับไปเป็นเครื่องมือในการสอน ศัพท์พื้นฐานในแบบเรียนเหล่านี้จะจำกัดอยู่เพียง 600 คำ และใช้ประโยคง่าย ๆ เพื่อให้หนังสือสามารถแปลออกเป็นภาษาท้องถิ่นได้ง่าย มีภาพประกอบเป็นรูปเขียนง่าย ๆ แม้ว่าหลักสูตรนี้จะอาศัยเอกสารสิ่งพิมพ์ผู้อ่านไม่ใคร่จะสอนเป็นกลุ่มซึ่งมีทั้งผู้อ่านออกเขียนได้แล้ว กลุ่มส่วนใหญ่จะจัดตามหน่วยของสังคมที่เป็นอยู่ เช่น หมู่บ้าน ครอบครัว และกลุ่มอายุ ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2515 มีจำนวนถึง 12,000 คนเรียนอยู่ในโครงการของไอเนคส์¹⁶

ตัวอย่างที่ยกมากล่าวข้างบนเป็นการเรียนทางสื่อมวลชนผสมกับการสอนโดยใช้ครู ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมการสอนโดยใช้ครูจริง ๆ หรือเพื่อช่วยให้ยอมรับการสอนโดยสื่อและเสริมด้วยการใช้ครูช่วย ในสองกรณีนี้แสดงว่ารายการวิทยุได้รับความสนใจมากกว่าการฟังเฉย ๆ ที่มีมาแต่ก่อน วิทยุยังทำหน้าที่ให้หลายอย่างและเป็นสื่อที่ถูกแต่ยังไม่เต็มที่ ในทางตรงข้ามกับความเชื่อทั่ว ๆ ไปวิทยุยังสามารถนำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่นและกลุ่มอายุได้โดยกำหนดเวลาและความยาวคลื่นสำหรับกลุ่มผู้ฟังโดยเฉพาะและโดยการติดตั้งระบบการถ่ายทอดในระดับท้องถิ่น เมื่อได้มีการวางแผนการศึกษาโดยเน้นความสำคัญของวิทยุที่เป็นสื่อและให้บริการกลุ่มผู้เรียนในท้องถิ่นชนบท ให้ความรู้ในการลงทุนและซ่อมบำรุง เครื่องส่งที่มีกำลังไม่คอยแรงและ

เป็นแบบคลื่นปานกลางก็คงจะไม่สูงนักถ้าหากบรรลุลำดับวัตถุประสงค์การศึกษาส่วนใหญ่ วิทยุอาจจะส่งไปถึงผู้ไม่รู้หนังสือและชาวปีโตเซียเป็นผู้หนังสือได้ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์สำคัญอันหนึ่งในชนบทที่มีประชากรอ่านไม่ออกเขียนไม่ไคกว่า 50 เปอร์เซ็นต์

ทั้งโครงการแอกโปและไอเนคส์ซึ่งเมื่อเทียบกับการจัดทั่วไปจะเน้นในเรื่องการสร้างอุปกรณ์การเรียนเป็นพิเศษ โดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเขียน บรรณาธิการ และศิลปินไว้เป็นจำนวนมาก และเอาความสามารถของนักเขียนและผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขามาใช้ให้เป็นประโยชน์

กรณีเหล่านี้ก็ยังชี้ให้เห็นจุดอ่อนของกิจกรรมการศึกษาแบบที่จัดแยกออกจากกิจกรรมการพัฒนาอื่น ๆ ที่จัดอยู่ในชนบทและไม่มีแนวคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับวิธีนี้จะให้กระบวนการศึกษาสอดคล้องกับความต้องการและโอกาสในการพัฒนาท้องถิ่น แม้ว่าในกรณีนี้จัดอย่างดีและใช้สื่อผสมอย่างเช่นโครงการแอกโป ซึ่งมีส่วนผลักดันให้เกิดโครงการคล้ายกันขึ้นในประเทศลาตินอเมริกาอื่น ๆ ก็ตาม ปรากฏว่าโครงการจะให้การศึกษาดูเฉพาะในห้องที่ของโคลัมเบียที่มีโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมตามกับความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมที่แท้จริง ปรากฏว่าความรู้อย่างต่าง ๆ ของโครงการแอกโปเกี่ยวกับเหตุผลและวิธีที่ประชาชนควรจะได้ปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง ไม่ค่อยได้ผลโดยปราศจากการกระทำอย่างอื่น และนโยบายหรือที่จะช่วยให้ประชาชนมีการกินคืออยู่ที่ 17

โอวาทสรุป

ถ้าถือว่าการศึกษาสำคัญในตัวเองแต่เป็นเครื่องมือในการเพิ่มพูนสวัสดิภาพของทุกคน และของสังคม ผู้อาวุโสและผู้กำหนดนโยบายควรจะได้คำนึงถึงผลิตภัณฑ์นอก หรือความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ให้มากขึ้นแทนที่จะดูประสิทธิภาพภายในของโครงการ (ทั้ง ๆ ที่อันหลังนี้สัมพันธ์กับอันแรก) แต่ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์แบบหนึ่งต่อหนึ่ง กล่าวคือโครงการอาจจะมีประสิทธิภาพสูงแต่กลับไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือยืดยาววัตถุประสงค์ไป การพิจารณาประสิทธิภาพภายในอย่างเดียวไม่สามารถบอกให้เราทราบถึงลักษณะและขอบข่ายของผลประโยชน์ได้เลย

อย่างไรก็ดี ผลประโยชน์ไม่สามารถคาดคะเนได้อย่างถูกต้อง เพราะมีหลายอย่างด้วยกัน คือมีทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทางค่านอื่น ประโยชน์ที่สะสมสำหรับทั้งผู้เรียนเอง

และผู้ที่ไม่ได้เรียน และสะสมต่อไปเรื่อย ๆ และไม่มีที่สิ้นสุด ผลประโยชน์บางอย่างขึ้นอยู่กับเหตุการณ์และบางอย่างอาจจะมองไม่เห็นทันที ดังนั้นการคาดคะเนอัตราส่วนระหว่างผลประโยชน์กับค่าใช้จ่ายให้ละเอียดแนบแน่นลงไปถึงทำโดยยากมาก

✓ สิ่งที่จะทำได้และเป็นประโยชน์ในการพิจารณาคุณค่าของโครงการในการดูว่าโครงการได้บรรลุตามวัตถุประสงค์โดยสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเหมาะสมหรือไม่ และการปรับปรุงการปฏิบัติงานของโครงการควยนั้นคือการพิจารณาเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายกับหลักฐานต่าง ๆ ที่อาจสามารถรวบรวมได้เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ที่พึงไว้หรือคาดหวังเอาไว้ของโครงการนั้น ๆ การพิจารณาเปรียบเทียบเช่นนี้จะช่วยให้แนวคิดพื้นฐานในการพิจารณาค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของโครงการ ในที่นี้คำว่า "ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล" มีความหมายกว้างกว่าการวัดประสิทธิภาพภายในเพราะค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลมีประโยชน์สำหรับนักวางแผนและผู้จัดการที่ศึกษามากกว่า ในการที่มองว่าค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับวัตถุประสงค์ที่พึงเอาไว้ของโครงการ หรือวิธีการวัดอื่นที่บอกให้ทราบว่าโครงการได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ แทนที่จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับผลผลิตทันทีของกระบวนการ

การประเมินผลทางเศรษฐศาสตร์ของการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการวางแผนและการจัดการศึกษาหมายถึงกระบวนการพิจารณาค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล เครื่องแสดงค่าใช้จ่ายของสิ่งแทนหลักฐานแสดงว่าได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ การบอกให้ทราบถึงปัญหาต่าง ๆ ที่พบในการจัดโครงการ และวิธีปรับปรุงการปฏิบัติงานเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพิจารณาค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล

การใช้เครื่องมือนี้ในการปรับปรุงการจัดและการปฏิบัติของโครงการมีจุดอ่อนอยู่หลายประการเท่าที่ทราบจากหลักฐานที่ได้ศึกษาโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนต่าง ๆ ประการแรกคือการไม่เห็นความสำคัญและความมุ่งหมายของการพิจารณาค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลที่พอ นักการศึกษาส่วนใหญ่ขาด "ความสำนึกเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย" ประการที่สองเมื่อมีการประเมินผลโครงการ (ไม่ค่อยเป็นวิธีการที่ทั่วกันทั่วไป) มักจะไปเน้นที่กระบวนการเรียนการสอน และผลผลิตของการเรียนรู้โดยตรง ปัญหาสำคัญของวิธีนี้คือผลผลิตทางการเรียนได้นำไปใช้จริง ๆ และลู่ทางของความเป็นไปได้ในระยะยาวของโครงการในแง่ของทรัพยากรและความต้องการทางการศึกษาทั้งหมดมักจะ

ถูกมองข้ามไป ประการที่สามารถตรวจสอบของการศึกษาก็จะพุดออกมาในรูปของผลผลิตของ กระบวนการเรียนรู้โดยตรง เท่านั้นหรือพูดคลุมเครือซึ่งยากต่อการที่จะเปรียบเทียบสิ่งที่นำมาเป็นต้นทุน กับวัตถุประสงค์ ปัญหาที่พบบ่อย ๆ คือการไม่เข้าใจเพียงพอเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิต ของกระบวนการเรียนรู้กับผลในขั้นสูงสุดที่ต้องการ ประการที่สี่ค่าใช้จ่ายที่นำมาเป็นต้นทุนมักจะ มองในวงแคบและคาดคะเนต่ำกว่าที่ควรจะเป็นเพราะคิดเฉพาะยอดเงินงบประมาณเท่านั้น ไม่รวม ค่าใช้จ่ายที่ไม่เป็นตัวเงิน ส่วนที่ผู้เรียนออกสมทบค่าใช้จ่ายโอกาสของผู้เรียน และค่าใช้จ่าย ส่วนตัวอื่น ๆ ซึ่งประการที่ห้าโดยทั่วไปโครงการศึกษาต่าง ๆ จะไม่ได้ติดตามผลผู้เรียนจบออกไป ก็นั้นจึงไม่มีโอกาสที่จะทราบว่าโครงการนั้นจัดได้ดีหรือไม่และควรจะปรับปรุงอย่างไร

โครงการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันและที่จะจัดต่อไปสามารถได้รับประโยชน์จากการวิเคราะห์ ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลไม่ในการวางแผนและจัดการศึกษาได้ จากกรณีต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวและ ที่ได้อภิปรายไปแล้วเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ทำให้พอมอง เห็นขั้นตอนต่าง ๆ ในการ วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายและประสิทธิผลดังต่อไปนี้ : -

1. การเข้าใจบทบาทของโครงการศึกษาตาม "สภาพการพัฒนา" เฉพาะจะสามารถ บอกถึงวิธีที่ผลผลิตทางการศึกษาโดยตรงมีส่วนช่วยให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการศึกษา เป้าหมาย ของการศึกษาจำเป็นจะต้องชี้แจงออกมาในลักษณะที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตทาง การเรียนรู้โดยตรง กับสิ่งที่นำมาลงทุนในโครงการนั้นด้วย
2. จะต้องมองทรัพยากรและค่าใช้จ่ายให้กว้างมากขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นขนาดของค่า ใช้จ่ายจริง ซึ่งรวมทั้งค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงิน ค่าใช้จ่ายที่ไม่ใช่ตัวเงิน และค่าใช้จ่ายโอกาส
3. ควรจะไต่พิจารณาวิธีที่จะลดค่าใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ ลง รวมทั้งทางเลือกในการ ศึกษาที่จะทำให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายด้วย
4. องค์ประกอบที่ไม่เกี่ยวกับโครงการโดยตรงแต่อาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อการ บรรลุเป้าหมายหรือการใช้จ่ายทุนอย่างมีประสิทธิภาพควรจะไต่พิจารณาและความเป็นไปได้ของทางคัด แปลงแก้ไขโครงการให้เหมาะสมควรจะไต่ตรวจทวน
5. ขั้นตอนในการนำโครงการไปปฏิบัติเช่น การเตรียมเนื้อหาสาระและแบบเรียนให้ เหมาะสมถูกต้อง ใช้วิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสม การฝึกอบรมและการใช้บุคลากร การปรับ

โครงการให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ เป็นต้น จะต้องตรวจสอบกันอย่างรอบคอบในเรื่อง
ค่าใช้จ่ายในแต่ละสภาพ เพราะโครงการที่ดีควรจะคิดในทางทฤษฎีอาจจะประสบปัญหาที่คาดไม่ถึง
โดยเฉพาะในการนี้ของผู้เรียนในชนบท

6. ใครเป็นผู้จ่ายค่าเล่าเรียนและใครเป็นผู้ได้ประโยชน์เป็นเรื่องที่ควรพิจารณา
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการที่จัดขึ้นสำหรับกลุ่มประชากรที่ด้อยโอกาสและขาดโอกาส ใครจะ
เป็นผู้แบกรับภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายอาจจะมองไม่เห็นโครงการนั้นดีกว่าไม่ได้พิจารณาแหล่งและ
วิธีการโคมาของเงินและทรัพยากรอื่น

7. ควรจะได้อะบบการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการประเมินผลเป็นประจำ แต่ควร
จะหลีกเลี่ยงการเก็บข้อมูลที่ท้อใช้เวลามาก ๆ แล้วข้อมูลนั้นไม่นำมาใช้ประโยชน์ไม่ได้
ส่วนสำคัญของกระบวนการเก็บข้อมูลนั้นควรจะง่าย แต่เป็นข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับผู้เรียนที่จบไปแล้ว
ของโครงการ

8. โครงการต่าง ๆ ควรจะมองจากประเด็นของการใช้ได้และมีความเป็นไปได้ใน
ระยะยาว และมองความต้องการทางการศึกษาของประชากรให้กว้างขึ้น

9. โครงการทุกโครงการควรจะได้มีการประเมินผลเป็นระยะเพื่อจะได้พิจารณาการได
มาของทรัพยากรทุนและการใช้ผลผลิตของการเรียนรูที่ใครรับและวัตถุประสงค์ การศึกษาที่บรรลุ
ทั้งนี้จะต้องให้ครู ผู้เรียน คนในชุมชนนั้น หรืออาจจะให้ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกอีกหนึ่งหรือสองควรมี
ส่วนในการประเมินด้วย.

เชิงอรรถ

1. ไพโรจน์ Manzoor Ahmed, The Mobile Trade Training Schools in Thailand, case study no. 6 (Essex, Conn. ICED, April 1972).
2. Alton Straughan and James Murray "An Evaluation of the Mobile Trade Training School Project" (Bangkok : USOM / Thailand, April 1971), cited in Ahmed, Mobile Trade Training Schools in Thailand, p. 20.
3. Philip H. Coombs and Jacques Hallak, Managing Educational (New York: Oxford University Press, 1972, pp. 82 - 84.
4. Coombs and Hallak, Managing Educational Costs, p. 82.
 ขอย้ำไว้ก็คือความหมายของคำนี้ก็ไม่ตรงกัน ตัวอย่างเช่นผู้เขียนคนหนึ่งให้คำนิยามของค่า
 ใช้จ่ายกับประสิทธิภาพ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินกับผลประโยชน์ที่ไม่
 เป็นตัวเงินและวัตถุประสงค์ของโครงการศึกษานั้น และผู้เขียนท่านนี้ให้ความหมายของ
 ค่าใช้จ่ายกับผลประโชยน์ว่า เป็นการเปรียบเทียบผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินกับค่าใช้จ่ายที่เป็น
 ตัวเงิน ทั้งนี้จึงแตกต่างจากการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพ ไพโรจน์ Manuel Zymelman
Financing and Efficiency in Education, prepared for the AID (1973),
 pp. 187, 197.
5. รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ที่อ้างถึงได้มาจากการศึกษาระหว่างประเทศเกี่ยวกับ
 การศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ (ICED)
 ไพโรจน์ Philip H. Coombs and Manzoor Ahmed, Attacking Rural Poverty-
 How Nonformal Education Can Help (Baltimore, Md. : John Hopkins
 University Press, 1974), and Philip H. Coombs, Roy C. Prosser, and
 Manzoor Ahmed New Paths to Learning for Rural Children and Youth
 (New York : ICED, 1973).

6. ทวีชัย เชน จากการสำรวจงานบริการส่งเสริมในประเทศลาตินอเมริกา 13 ประเทศ
 อี. บี. โรซ : สรุปว่าโดยทั่วไปแล้วการบริการเหล่านี้มีส่วนช่วยในการเพิ่มผลผลิตอย่างมีนัย
 สำคัญ ถึงแม้ว่าจะมีประโยชน์อย่างอื่นเช่นให้สถานที่ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เกษตรกร : ปรับปรุงสภาพงาน
 ของชาวราชการในสาขาของประชาชน และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานอื่น ๆ เพื่อการ
 บริการเกษตรกรในอนาคต โปรดดู Extension in the Andes, An Evaluation of
Official U.S., Assistance to Agricultural Extension Services in Central
and South America, AID evaluation paper no. 3 (Washington, D.C. : April
1971.
7. Manzoor Ahmed, Farmer Education Program of the Office of Rural Develop-
ment in the Republic of Korea, cash study (no. 5 (Essex, Conn. : ICED,
July 1972).
8. Manzoor Ahmed and Philip H. Coombs, PACCA : Education in an Integrated
Agricultural Program, case study no. 10 (Essex, Conn. : ICED 1972).
9. Manzoor Ahmed and Philip H. Coombs Training Extension Leaders at the
International Rice Research Institute, case study no. 12 (Essex, Conn. :
ICED, June 1972).
10. หลักสูตรการอ่านออกเขียนได้ตามแบบดั้งเดิมจัดขึ้นเพื่อสอนการอ่าน การเขียน และการคิดเลข
 อย่างง่าย ๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอ่านหนังสือได้ โดยคาดหวังว่าผู้เรียนจะนำการอ่านออกเขียนได้ไป
 ใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะว่าการตั้งสมมุติฐานเช่นนี้ไม่มีข้อพิสูจน์ว่าถูกต้องเสมอไป และเพราะว่า
 คนที่ไม่เห็นความสำคัญของการอ่านออกเขียนได้จะเป็นผู้ไม่สนใจการเรียน จึงได้มีโครงการการ
 ศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขึ้นมา โครงการนี้จัดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
 กล่าวคือการอ่านออกเขียนได้จะสอนอยู่ในหลักสูตรการฝึกอาชีพและความรู้อื่น ๆ ที่สัมพันธ์กับโครง
 งานการพัฒนา การอ่านออกเขียนได้จะเป็นเครื่องมือที่จะนำไปใช้ในการหาความรู้ใหม่ ๆ
 โปรดดู UNESCO, Functional Library, Why and How (Paris, 1970)

11. John L. Simmons, "Towards an Evaluation of Literacy and Adult Education in a Developing Country - A Pilot Study," mimeographed: (Harvard University, Department of Economics and Graduate School of Education, 1970).
12. Tony Dodds, "Multi-media Approaches to Rural Education" (Cambridge, Eng. : International Extension College, 1972), p. 42.
13. สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับเทคโนโลยีทางการศึกษา โปรดดู Coombs and Ahmed, Attacking Rural Poverty, Ch. 10, "Improving the Technologies of Nonformal Education"
14. Stephen S. Brumberg, Accion Cultural Popular : Mass Media in the Service of Colombian Rural Development, case study no. 1 (Essex, Conn. : ICED, 1972), also Emile G. McAnany, "Radio's Role in Development : Five Strategies of Use" (Washington, D.C. : Academy for Educational Development, 1973).
15. Dodds, "Multi-Media Approaches," pp. 11 - 15.
16. Ibid., pp. 20 - 25.
17. โปรดดู McAnany, Radio's Role in Development. Brumberg, Accion Cultural Popular.

ประโยชน์ของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์

เพื่อเป็นการสรุปเกี่ยวกับการอภิปรายในแง่เศรษฐศาสตร์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยรวบรวมข้อโต้แย้งและหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ในบทก่อน ๆ มาไว้ โดยเน้นให้เห็นว่าการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์มีประโยชน์อะไรบ้างในการวางแผนและการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คงจะเป็นประโยชน์

ข้อจำกัดของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์

จากหลักฐานในบทก่อน ๆ จะพบว่า การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์จะไม่ให้หรือสามารถให้คำตอบสุดท้ายเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการลงทุนทางการศึกษาโครงการใดโดยเฉพาะ หรือพิจารณาที่ควรจัดสรรเพื่อระบบการศึกษาหรือวิธีที่ทรัพยากรทางการศึกษาควรจะแบ่งอย่างไรระหว่างหลายโครงการและหลายเขต หรือผู้รับบริการต่าง ๆ กัน คำถามกลาง ๆ เหล่านี้จะตอบได้โดยกระบวนการทางการเมืองและการบริหารเท่านั้น ซึ่งสังคมแต่ละแห่งเป็นผู้กำหนดคำตอบขึ้นมา การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์จะมีประโยชน์ในการตัดสินใจ จัดทำเมื่อการวิเคราะห์เช่นนั้นให้ข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพที่เป็นอยู่ในบ้านต่าง ๆ และผลที่จะบังเกิดขึ้นในอนาคต แต่การพิจารณาทางบ้านเศรษฐศาสตร์เหล่านี้ ยังมีคู่แข่งในบ้านอื่น ๆ อีก เช่น องค์ประกอบด้านศีลธรรม จรรยา ค่านิยม ค่านิยมทางสังคม ค่านิยมทางวิทยาศาสตร์ และค่านิยมทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งมีอิทธิพลเกี่ยวกับการตัดสินใจเหมือนกัน และผลมักจะอยู่ที่การปราถนาปรารถนาของผู้ตัดสินใจเอาเองว่าจะอะไรจะเหมาะสมจะควร ที่จริงแล้วการวิเคราะห์ในบ้านเศรษฐศาสตร์จะมีประโยชน์และเหมาะสม ต่อเมื่อเครื่องมือที่ใช้หลักหลัก เช่น วัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้เรียน ลักษณะของเนื้อหาวิชา และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ได้จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมเหล่านี้ได้กำหนดออกมาอย่างชัดเจน ดังได้อธิบายไว้แล้วในบทที่ 2

อย่างไรก็ตาม ควรจะได้ระมัดระวัง แม้แต่ในเรื่องที่ถือว่าเป็นการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ขนานแท้ กล่าวคือการพิจารณาประสิทธิผลและผลประโยชน์ของการกิจกรรมการศึกษา

ในปัจจุบัน และการคาดคะเนผลของการตัดสินใจในอนาคต วิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ของการศึกษา เช่น การศึกษาค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์วิธีต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการวัดการได้คืนมาของการลงทุนทางการศึกษา และเป็นที่ยอมรับมากในระยะสิบปีที่ผ่านมา แต่กลับว่าไม่ค่อยมีประโยชน์ในการวางแผนและจัดการศึกษามากนัก ทำให้เกิดความคาดหวังที่ผิด ๆ เกี่ยวกับประโยชน์ของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ในการตัดสินใจทางการศึกษา การอธิบายเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์ในทบทวนได้แสดงให้เห็นว่าความแม่นยำในการวัดการได้คืนมาทางเศรษฐศาสตร์ของการศึกษาส่วนใหญ่จะชี้ให้เห็นความยุ่งยากเกี่ยวกับการวัดและการคิดปริมาณต้นทุนและผลผลิตทางการศึกษาไม่สูงจะมากนัก แต่ปัญหาที่สำคัญมากกว่านั้นเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ที่เป็นมาตรฐาน เช่น อัตราส่วนระหว่างค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์ และการศึกษาอัตราการได้คืนมาคือการวิเคราะห์นั้นจะถือตามข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับกลไกราคาในปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสมมุติฐานที่ไม่ค่อยสอดคล้องกับข้อเท็จจริงมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา จอห์น ไวเชย์ ได้สรุปปัญหานี้ไว้อย่างสั้น ๆ ว่า

การงบประมาณในเรื่องเศรษฐศาสตร์การศึกษาที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณสิบปีที่ผ่านมาทำให้เกิดการเข้าใจกันผิด ๆ เป็นส่วนใหญ่ เพราะคงยึดรูปแบบหนึ่งของเศรษฐศาสตร์ ซึ่งในรูปแบบนั้นยังมีความรู้อยู่ในวงจำกัด และกำลังจะถูกทอดทิ้งไป เหตุผล คือรูปแบบนี้จะถือตามสมมุติฐานว่ามีทรัพยากรจำกัด ซึ่งนำมาจัดสรรได้ดีที่สุดโดยอาศัยกลไกราคาภายในแต่ละองค์ประกอบสำคัญ ๆ ในการผลิตเช่นแรงงานและทุนจะมีการได้คืนมาว่าการจัดสรรทรัพยากรให้พอเหมาะจะทำได้เมื่อมีอัตราการได้คืนมาจากต้นทุนที่เพิ่มขึ้นทั้งในแง่แรงงานและการลงทุนเท่ากัน และว่าเป้าหมายนโยบายจะต้องทำให้เกิดสภาวะที่สิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีสวนคล้ายคลึงกับระบบราคานิโฆการได้ไม่ว่าระบบราคานั้นจะใช้ได้หรือไม่ก็ตามในตลาดการค้าเสรีที่สมบูรณ์แบบ แนวคิดหลักในการอธิบายเกี่ยวกับความแตกต่างของรายได้คือเรื่องของต้นทุนค่ามนุษย์ ซึ่งหมายความว่าทุก ๆ คนเปรียบเสมือนเครื่องจักรกลที่เดินได้และพูดได้ ซึ่งต้องจ่ายค่าตอบแทนให้เช่นเดียวกันกับในสังคมนายทุนที่จ่ายให้แก่อุปกรณ์เป็นเจ้าของเครื่องจักรกล ชาวเพเจและเพื่อนร่วมงานคานีในประเด็นนี้และได้รับการสนับสนุนมากขึ้นเรื่อย ๆ ว่า การมองระบบการจ้างงานของเศรษฐกิจเช่นนี้เป็นการไม่ถูกต้อง เพราะใช้ข้ออธิบายความหมายของค่าจากต้นทุนไม่ได้ และยังหาคำตอบที่รัดกุมไม่ได้ว่าอะไรเป็นตัว

กำหนดราคาค่าไม่มื่อตราของกำไรที่ทั้งไว้อย่างอิสระ ข้อโต้แย้ง ซึ่งเก่าแก่มาก ๆ กับศาสตร์ที่ว่า
 ภัยเศรษฐกิจการเมืองเองนี้ยังไม่สามารถจะหาคำตอบได้ เพราะคำถามเองก็ตอบไม่ได้ มันไม่
 ตรงกัน¹

นอกจากความยุ่งยากเกี่ยวกับการอธิบายความหมายของระบบเศรษฐกิจแล้ว สังคมยังสนใจ
 ที่จะทำให้การศึกษาสอดคล้องกับเป้าหมายของสังคมและเป้าหมายของทุก ๆ คน ซึ่งกำหนดโดย
 นโยบายทางบ้านสังคม และไม่ได้คำนึงถึงความเท่ากันระหว่างค่าใช้จ่ายกับการได้คืนมาคุ้มทุน
 หรือไม่ แม้ว่าสิ่งเหล่านี้จะสามารถชักออกมาได้และจากการบริการทางการศึกษาสามารถเปิดและปิด
 ได้คล้ายกับกาน้ำประปาเมื่อถึงจุดเท่ากันแล้วในแต่ละโครงการ

สภาพทาง ๆ อาจจะทำให้เราอยากทูลถามในเรื่องของประสิทธิภาพภายในของการศึกษา
 นั่นคือความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายกับผลผลิตของการเรียนรู้ที่ในรูปของจำนวนผู้จบหลักสูตรออก
 ไป คะแนนสอบได้ หรือการวัดที่อาจจะใส่อื่น ๆ เพราะเหตุผลง่าย ๆ ว่าประสิทธิภาพภายใน
 นี้สามารถทำการประเมินโดยนำค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพผลรวม การประเมินประสิทธิภาพ
 ภายในเป็นงานสำคัญที่จะนำไปสู่การพิจารณาค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพ และตัวประสิทธิภาพภายในเอง
 ก็อาจทำให้การประเมินผลในแง่เศรษฐศาสตร์ของโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนปัจจุบันนี้ดีขึ้น
 แต่สำหรับเหตุผลที่ไกลกว่านี้แล้วในบทที่ 5 ว่า การประเมินประสิทธิภาพภายในอย่างเกี่ยวไม่
 เครื่องพิจารณาค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพและใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจทางการศึกษาไม่ได้

หน้าที่ของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์

หน้าที่สำคัญที่สุดของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง
 ค่าใช้จ่ายของทรัพยากรที่เป็นเงินและไม่เป็นตัวเงิน ที่เกิดขึ้นและผลประโยชน์ที่ได้รับในแต่ละโครงการ
 ศึกษา จะอยู่ที่การระดมทรัพยากรมาใช้ให้มากขึ้นโดยหาทรัพยากรที่คาดว่าจะได้ใหม่หรือที่ยังไม่เคย
 นำออกมาใช้ และหาวิธีที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในรูปใหม่และให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หาวิธี
 ลดค่าใช้จ่ายในรูปแบบต่าง ๆ และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด การจัดสรรทรัพยากรที่เป็น
 ทุนให้เหมาะสมในแง่สัดส่วนและความสมดุลเพื่อให้ผลลัพธ์การศึกษามีประสิทธิภาพ ทดสอบความ
 เป็นไปได้ในระยะยาวของโครงการศึกษาในแง่ของสิ่งที่จะมาเรียนในอนาคตและทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมด

และทำให้กระบวนการศึกษาเป็นไปตามเป้าหมายและผลประโยชน์ที่วางไว้ หน้าที่ของการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ที่จะทำได้นั้นจึงเกี่ยวกับการระดมทรัพยากร ประสิทธิภาพภายในและผลิตผลภายนอก รายละเอียดที่เกี่ยวข้องในทางเศรษฐศาสตร์ของโครงการหรือระบบของชาติควรจะได้นำมาเป็นเครื่องประกอบในการตัดสินใจทางการศึกษาควบคู่กับข้อมูลที่มีอยู่แล้วที่มีอิทธิพลต่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนรวมคือ "ดัชนีด้านสังคม" อื่น ๆ (รูปที่ 2)

✓ โครงการบางอันอาจจะเกาะแนบอย่างผิด ๆ อยู่กับพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น และไม่ได้ใช้เหตุผลประเมินที่ไม่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์อันเลย โครงการอาจจะนำไปปฏิบัติไม่ได้ เพราะสิ่งที่จะนำมาเป็นต้นทุนในการดำเนินงานไม่มี ผลการเรียนรู้อาจจะไม่เพียงพอเมื่อพิจารณาจากทรัพยากรที่ใช้ไป หรือผลลัพธ์อาจจะไม่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ จะเห็นได้ว่าโครงการ เช่นนั้นจะมีค่าใช้จ่ายและประสิทธิผลต่ำ แต่ขอคิดผลพลากของโครงการ เช่นนั้นจะประจักษ์ได้ชัดมากจนแทบจะเอากาการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ไปจับปัญหาไม่ได้เลย

ปัญหาในทางปฏิบัติที่ผู้มีส่วนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาประสบมักจะเป็นปัญหาในการเลือกกระบวนทัศน์ที่ถูกต้องสองปัญหา แต่ถึงหากจะเลือก การตัดสินใจก็ทำได้ง่าย โครงการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันส่วนมากจะเกิดขึ้นและขยายออกไปโดยอิทธิพลครอบงำของแรงผลักดันทางการเมือง การเมือง การศึกษา และเศรษฐกิจ และมักจะพิจารณาโดยมองมากกว่าหนึ่งด้าน ในขณะที่ควรจะคำนึงถึงประสิทธิภาพภายในและผลิตผลภายนอกในโครงการส่วนใหญ่น้อย ยิ่งไปกว่านั้นอาจจะเริ่มโครงการหรือสถาบันใหม่เลย คุณจะไม่ค่อยสมเหตุสมผลนักไม่ว่าจะมองในด้านเศรษฐกิจหรือด้านอื่น ๆ นานาที่จะพยายามเปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว

การขยายการศึกษาหรือการจัดการศึกษาประเภทใหม่สำหรับกลุ่มผู้เรียนใหม่ ตลอดจนการตั้งวัตถุประสงค์ใหม่ให้วางแผนที่หลากหลายวิธี ในสภาพเช่นนี้อาจจะมีโอกาสที่จะพิจารณาหาทางเลือกใหม่ ๆ ความหนาแน่นในการผลิตของการศึกษา แต่อย่างไรก็ตามการจะเปลี่ยนแปลงหรือหาทางเลือกได้มากน้อยแค่ไหนนั้นย่อมแล้วแต่ "ดัชนีทางสังคม"

ไม่ว่าจะอยู่ในสภาพเช่นไหนก็ตาม เช่นอาจจะเป็นการปรับปรุงโครงการที่มีอยู่ในปัจจุบัน หรือเริ่มต้นโครงการใหม่ จำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ตามแนวค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลมาเป็นส่วนสำคัญในการประกอบการพิจารณาตัดสินใจที่ดี และในการตัดสินใจที่แน่นอนไม่ได้อยู่ที่การคำนวณปริมาณออกมาให้ถูกต้อง แม้ว่าควรจะให้ถูกต้องในสิ่งที่คำนวณได้

และบอกเหตุผลในสิ่งที่คำนวณไม่ได้มากเท่ากับการเพียรพยายามนำหลักคำสอนไปปฏิบัติ
ไปใช้อย่างมีเหตุผล

ขอสรุปที่จะกล่าวต่อไปนี้โดยมาจากการศึกษาค้นคว้าระหว่างประเทศเกี่ยวกับการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน

สิ่งสำคัญเบื้องต้นในการพิจารณาโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามสภาพเศรษฐกิจ
และสังคม ก็คือการคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างค่าใช้จ่ายของทรัพยากรที่ได้กับผลที่ได้รับ รวมทั้ง
ผลที่ได้รับในระยะสั้นและระยะยาว ตลอดจนผลประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านที่ไม่ใช่
เศรษฐกิจอื่น ๆ เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถวัดได้อย่างเต็มที่และถูกต้อง หรือแม้แต่จะ
อธิบายและตีความหมายก็ไม่สามารถทำได้เต็มที่ โดยทั่วไปก็อาจจะพอทำได้โดยการตั้งคำถามให้
ถูกต้องเพื่อหาหลักฐานอ้างอิงต่าง ๆ ให้มาพอมาประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล²

ขั้นตอนที่เป็นประโยชน์สองประการ

คงได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นว่าการวิเคราะห์ทางความเศรษฐกิจหรือตามหลักเศรษฐศาสตร์
จะมีความหมายและเหมาะสมก็ต่อเมื่อได้มีการพิจารณาในกรอบของนโยบายทางสังคม ความชอบ
มากหรือน้อย และวัตถุประสงค์ เป็นตัวกำหนดเครื่องมือในการวิเคราะห์ทางความเศรษฐกิจ
แต่สิ่งที่มีมาก่อนการตัดสินใจ ปัญหาทางการศึกษาและปัญหาทางเศรษฐกิจนั้นมักจะแยกกันชัดเจนและต้อง
มีการตีความหมาย การทำความเข้าใจ และการจัดรูปแบบเสียใหม่ก่อนที่จะนำไปใช้ในการ
ตัดสินใจ ยิ่งไปกว่านั้นย่อมไม่มีโครงการศึกษาใดที่เริ่มตนจากสูญญากาศ ดังนั้นคำถามจึงมีอยู่เสมอ
ว่าจากที่นี่แล้วเราจะไปไหน ? จะเลือกปฏิบัติอย่างไรจากสิ่งที่มีอยู่ที่นี่แล้ว ? จะใช้ประโยชน์
จากสิ่งที่มีอยู่ในมือแล้วอย่างไร ? และเราจะอยู่หรือทำงานตามกลางปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างไร ?
เพื่อเป็นการปูพื้นที่จะนำการวิเคราะห์หลักคำสอนไปใช้ให้เป็นเครื่องมือในการวางแผนและ
การจัดการศึกษาให้ดีขึ้น และเพื่อให้นำไปใช้อย่างได้ผล จะต้องมีความรู้ ขั้นตอนในการปฏิบัติ
อยู่สองประการคือการฝึกศึกษาสภาพทั่วไปและการวิเคราะห์หลักคำสอนไปปฏิบัติ

การฝึกทำการศึกษาสภาพทั่วไปของการศึกษาจะมีประโยชน์มากในการทำระบบการศึกษา
ในระบอบชาติและระบอบภูมิภาคมีประสิทธิภาพ และการปรับปรุงโครงการศึกษาทุกโครงการ วัตถุประสงค์
ของการฝึกศึกษาสภาพทั่วไปของการศึกษาอาจจะได้แก่การรวบรวมรายละเอียดและข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ

สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องของการตัดสินใจทางการศึกษา ตลอดจนข้อมูลเกี่ยวกับข้อดีและข้อเสียของระบบการศึกษาปัจจุบัน³

การสำรวจสภาพปัญหาในชั้นเริ่มต้นนี้ไม่จำเป็นต้องใช้เวลานานหรือสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก อาจทำได้ในระยะเวลาสั้น ๆ แต่ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อต้องการให้ได้คำตอบอย่างรวดเร็วในปัญหาต่าง ๆ เช่นปัญหาต่อไปนี้ (บางครั้งคำตอบอาจจะต้องการการคาดคะเนเมื่อหาข้อมูลละเอียดไม่ได้)

1. การศึกษาที่ต้องการในสิบปีข้างหน้ามีลักษณะอย่างไรและขนาดไหน ? ซึ่งในการตอบปัญหานี้จะต้องอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับประชากร เพื่อกำหนด "ความต้องการในการเรียนรู้จำเป็นขั้นต่ำ" ในแต่ละสภาพเศรษฐกิจและสังคม และการเลือกทั้งในด้านการเรียนการสอนและการใช้เทคนิควิทยาการต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการเหล่านั้น
2. ระบบการศึกษาเพื่อที่จะให้สนองความต้องการการเรียนรู้ที่จำเป็นดังกล่าวที่มีอยู่แล้วมีอะไรบ้างและได้ทำอะไรไปแล้วอย่างไร ? ซึ่งในการหาคำตอบนี้จำเป็นต้องทำการสำรวจอย่างรวดเร็วและการประเมินอย่างรอบคอบ⁴ เกี่ยวกับการศึกษาทั้งสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาไม่เป็นทางการ
3. มีการจัดการอย่างไรบ้างในการที่จะทำให้โครงการและกิจกรรมของการศึกษาต่าง ๆ มีความประสานสัมพันธ์กัน และมีประสิทธิภาพมากน้อยอย่างไร ? คำตอบของคำถามนี้จะแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการจัดการศึกษาต่าง ๆ นั้นมุ่งไปสู่แบบแผนที่จะสนองความต้องการทางการเรียนรู้ของสังคม และความสำเร็ของและโครงการให้เข้ากับรูปแบบ ในการปฏิบัติงานของโครงการเองและของระบบ
4. จะใช้ทรัพยากรอะไร และทรัพยากรที่คาดว่าจะนำมาใช้ได้ทั้งในระดับชาติ ในระดับท้องถิ่น ตลอดจนความช่วยเหลือจากต่างประเทศที่อาจจะระดมมาใช้ในอนาคตเพื่อการขยายโอกาสทางการศึกษามีอะไรบ้าง ? คำถามนี้ควรจะครอบคลุมทั้งทรัพยากรที่เป็นตัวเงินและที่ไม่เป็นตัวเงิน ตลอดจนทรัพยากรทั้งของรัฐ ของเอกชน และของชุมชนด้วย จุดประสงค์ในข้อนี้ไม่ใช่เป็นการคาดคะเนทรัพยากรแต่เป็นการสำรวจประเภทและคาดคะเนขนาดเพียงคร่าว ๆ เท่านั้น
5. โอกาสอะไรบ้างที่มีลักษณะพิเศษสมควรที่จะนำมาพิจารณาจัดอันดับความสำคัญในการปฏิบัติ ? คำตอบถึงขึ้นอยู่กับอันดับความสำคัญทางด้านสังคม และโอกาสที่เกิดขึ้นตามโครงการ

ทางการศึกษาและทรัพยากรที่มีอยู่

การคิดค้นหาคำตอบดังกล่าวไว้มาก่อน หรืออย่างน้อยก็เป็นชุดแรกนี้ซึ่งอาจจะต้องปรับปรุงและเพิ่มเติมในภายหลัง ควรจะทำให้เสร็จไ้ภายในหกเดือนโดยคณะกรรมการชุดเล็กๆ ที่ตั้งขึ้นมาทำงานนี้เต็มเวลาโดยเฉพาะถ้าหากได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทุกฝ่ายทั้งของรัฐและเอกชน

การสำรวจสภาพทั่วไปนี้โดยหลักแล้วจะนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นที่สองคือการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล (ตามที่โคกลาไวโมบทที่ 5) ซึ่งจะเป็นขั้นทดลองในโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่สุ่มมาเป็นตัวอย่าง การทำเช่นนี้จะให้ความรู้ที่หาได้ไม่คอยง่ายนักเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลของการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งจะช่วยสร้างและปรับปรุงขั้นตอนและแนวทางในการประเมินผลทางเศรษฐศาสตร์ของโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนต่าง ๆ จะชี้ให้เห็นปัญหาในการใช้วิธีการนั้นในสภาพต่าง ๆ จะทำให้ผู้เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีประสบการณ์ และจะมีส่วนทำให้เกิดการปรับปรุงการดำเนินงานในโครงการเหล่านั้น

การนำเครื่องมือวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลไปใช้กับโครงการเพื่อการหาประสบการณ์ในสภาพต่าง ๆ และการปรับปรุงเครื่องมืออยู่เสมอเท่านั้น จะก่อให้เกิดประโยชน์ในงานวางแผนและจัดการศึกษาขึ้นได้

เชิงอรรถ

1. John Vaizey, "The Implications of the IEA Studies for Educational Planning with Respect to Organization and Resource," เสนอในที่ประชุมเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1973 ตามความคิดของไวเซย์ เห็นว่า การกระจายรายได้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการศึกษาอัตราการศึกษาโลกนั้น "โดยหลักแล้วจะถูกกำหนดขึ้นจากภายนอกแบบเศรษฐกิจ" และได้เสนอแนะว่า ปัญหาสำคัญทางการศึกษาไม่ได้อยู่ที่ว่าทำอะไรดีอะไร แต่จะอยู่ที่ว่าระบบการศึกษานั้นมีความสอดคล้องกับการกินที่อยู่ชีวิตของชีวิตอย่างไร ?

2. Philip H. Coombs and Manzoor Ahmed, Attacking Rural Poverty - How Nonformal Education Can Help (Baltimore, Md. : Johns Hopkins University Press, 1974, p. 203.
 3. รายละเอียดเพิ่มเติมโปรดดู Philip H. Coombs Ray C. Prosser, and Manzoor Ahmed, New Paths to Learning for Rural Children and Youth (New York: ICED, 1973), Ch. 6.
- การประเมินสภาพการศึกษาแบบกว้างคล้าย ๆ กันนี้ฮาร์บิสันกล่าวว่า มีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบการศึกษาของประเทศโดยรวม จาก Frederick H. Harbison, Education Sector Planning for Development of Nationwide Learning Systems, OLC paper no. 2 (Washington, D.C. : Overseas Education Committee of the American Council on Education, November 1973).

บรรณานุกรม

- Ahmed, Manzoor. Farmer Education Program of the Office of Rural Development in the Republic of Korea. Case Study no. 4 Essex, Conn.: International Council for Educational Development, 1972.
- _____. Mobile Trade Training Schools in Thailand. Case study no. 6. Essex, Conn.: International Council for Educational Development, 1972.
- Ahmed, Manzoor, and Coombs, Philip H. PACCA: Education in an Integrated Agricultural Program. Case study no. 10. Essex, Conn.: International Council for Educational Development, 1972.
- _____. Training Extension Leaders at the International Rice Research Institute. Case study no. 12. Essex, Conn.: International Council for Educational Development, June 1972.
- Bennett, Nicholas. "The Need for Educational Transformation: From the Marginal to the Utopian." Paper presented to the Advanced Training Seminar on Educational Planning and Management, The Asian Institute for Planning and Administration, New Delhi, November 20-December 2, 1972.
- _____. et al. "Problems of Financing the Thai Educational System During the 1960s and 1970s." Mimeographed. Bangkok: Educational Planning Division, Ministry of Education, 1972.
- Benson, Charles S. "The Economic Context." In The Elementary School in the United States. Chicago: The National Society for the Study of Education, 1973.
- Blaug, Mark. "Comparative Analysis of Educational Expenditures in Member Countries since 1950: Case Study of the United Kingdom." Mimeographed. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development, March 1969.
- Bowles, Samuel. Planning Educational Systems for Economic Growth. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1969.
- Brembeck, Cole S., and Thompson, Timothy J., eds. New Strategies for Educational Development. Lexington, Mass.: Lexington Books, Heath, 1973.
- Brumberg, Stephan S. Action Cultural Popular : Mass Media in the Service of Colombian Rural Development. Case study no. 1. Essex, Conn.: International Council for Educational Development, 1972.
- Chau, Ta Ngoc. Demographic Aspects of Educational Planning. Paris : International Institute for Educational Planning, 1969.
- Clark, H. F., and Sloan, H.S. Classrooms in the Factories. Rutherford, N.J. : Institute of Research, Fairleigh Dickinson University, 1958.

Coombs, Philip H. The World Educational Crisis - A Systems Analysis
New York: Oxford University Press, 1968.

_____ and Ahmed, Manzoor. Attacking Rural Poverty - How Nonformal Education Can Help. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1974.

_____ and Hallak, Jacques. Managing Educational Costs. New York: Oxford University Press, 1972.

_____, Prosser, Roy C., and Ahmed, Manzoor. New Paths to Learning for Rural Children and Youth. Prepared for UNICEF. New York: International Council for Educational Development, 1973.

Development Assistance Committee. Development Cooperation, Efforts and Policies of the Members of the Development Assistance Committee, 1973
Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development, November, 1973.

Dodds, Tony. "Multi-media Approaches to Rural Education." Cambridge, Eng.: International Extension College, 1972.

Ethiopia, Ministry of Education and Fine Arts. "Education: Challenge to the Nation." Report of the Educational Sector Review. Mimeographed. Addis Ababa: August 1972.

Gilpin, Clifford, and Grabe, Sven. Programs for Small Industry Entrepreneurs and Journeymen in Northern Nigeria. Case study no. 7. Essex, Conn.: International Council for Educational Development, April 1972.

Hallak, Jacques. The Analysis of Educational Costs and Expenditure. Fundamentals of Educational Planning Series, no. 10. Paris: International Institute for Educational Planning, 1969.

Harbison, Frederick H. Education Sector Planning for Development of Nation-Wide Learning Systems. OLC Paper no. 2. Washington, D.C.: Overseas Liaison Committee of the American Council on Education, November 1973.

Illich, Ivan. De-schooling Society. New York: Harper & Row, 1970.

International Commission on the Development of Education. Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1972.

International Institute for Educational Planning. Educational Cost Analysis in Action: Case Studies for Planners, vols. 1-3. Paris: IIEP, 1972.

- Leita, Manuela F., ed. The Economics of Educational Costing Inter-Country and Inter-Regional Comparisons, vol. 1. Lisbon: Centro de Economia e Financas, 1968.
- London, Jack, et al. Adult Education and Social Class. Berkeley, Calif.: Survey Research Center, University of California, 1963.
- McAnany, Emile G. "Radio's Role in Development: Five Strategies for Use." Washington, D.C.: Academy for Educational Development, 1973.
- Machlup, Fritz. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1962.
- Organisation for Economic Cooperation and Development. Problems of Human Resource Planning in Latin America and in the Mediterranean Regional Project Countries. Paris: OECD, 1967.
- Parnes, H. S. Forecasting Educational Needs for Economic and Social Development. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development, 1962.
- Reimer, Everett. School Is Dead - Alternatives in Education. New York: Doubleday, 1972.
- Rice, E.B. Extension in the Andes. An Evaluation of Official U.S. Assistance to Agricultural Extension Services in Central and South America. AID, April 1971.
- Sheffield, James R., and Diejomaoh, Victor F. Nonformal Education for African Development. New York: Africa-America Institute, 1972.
- Simmons, John L. "Toward an Evaluation of Literacy and Adult Education in a Developing Country - A Pilot Study." Mimeographed. Cambridge, Mass.: Harvard University, Department of Economics and Graduate School of Education, 1970.
- Straughan, Alton, and Murray, James. "An Evaluation of the Mobile Trade Training School Project." Bangkok: USOM/Thailand, April 1971.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Functional Literacy, Why and How. Paris: UNESCO, 1970.
- _____. Statistical Measurement of Educational Wastage, Dropout, Repetition and School Retardation. Prepared for the International Conference on Education, 32d Session, Geneva, July 1-9, 1970. Paris: ED/BIE/CONFINTED 32/Ref. 1, June 24, 1970.
- _____. Statistical Yearbook, 1967. Paris: UNESCO, 1967.

United Nations, Statistical Office. Demographic Yearbook, 1970. New York: UN, 1971.

United States, Department of Labor, Manpower Administration. "Vocational Training in Japan," A report of a study conducted by a joint team representing the Department of Labor, private industry, and the Department of Health, Education and Welfare in May 1967. Mimeographed. Washington, D.C.: September 1967.

Vaizey, John. "The Implications of the IEA Studies for Educational Planning with Respect to Organization and Resource." Presented at Conference on Educational Achievement, Harvard University, November 1973.

_____ and Chesswas, J.D. The Costing of Educational Plans. Fundamentals of Educational Planning Series, no. 6. Paris: International Institute for Educational Planning, 1969.

_____ et al. The Political Economy of Education. London: Duckworth, 1972.

_____ Weintraub, Leon. International Manpower Development. New York: Praeger, 1969.

Woodhall, Maureen. Cost-benefit Analysis in Educational Planning. Fundamentals of Educational Planning Series, no. 13. Paris: International Institute for Educational Planning, 1970.

Zymelman, Manuel. Financing and Efficiency in Education. Prepared for the U.S. Agency for International Development, 1973.

กษณ

- กรุงเทพฯ ประเทศไทย, 37
 กองทุนคณะบาทหลวงโรงเรียนคริสเตียน
 ศรีลังกา, 30
 กองทุนพัฒนาของยุโรป, 65
 กายุล, อฟกานิสถาน, 32
 กางทอก, ภูฐาน, 32
 การเจริญเติบโตของประชากร, 5, 56
 การช่วยตัวเอง, 14, 39, 44, 67-68
 การเป็นช่างฝึกหัด, 14, 32, 35, 38
 การพัฒนาทักษะ (การฝึกฝีมือ, การฝึกทักษะ),
 17, 32, 35, 38, 43-44, 57, 98,
 วิธีการแบบพื้นบ้าน, 46-47, โรงเรียน
 อาชีวศึกษา, 73, (ดูการเป็นช่างฝึกหัด
 โครงการอาชีพที่ประเทศอินเดีย และไออาร์
 อาร์ไอ ของฟิลิปปินส์และนอกของไทยด้วย)
 การฝึกหัดการศึกษาสภาพทั่วไป 123 - 125
 การเรียนรู้ : ตลอดจนชีวิต, 10, จำเป็นขั้นต่ำ,
 1, 2, 16, 124, ผลผลิต, 85, 86, 87,
 112-113, กระบวนการ, 85, 86,
 112-113
 การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพ, 90-94,
 112-115
 การศึกษาด้วยตนเอง, 14, 38, 75
 การศึกษานอกโรงเรียน 10-11 (ดูโครงการ
 สายสามัญ การอ่านออกเขียนได้ด้วย)
 การศึกษาในระบบโรงเรียน, 1, 9-10, 11-
 12, 13, 17, 26, 29, 32, 33, 35,
 39, 48, 124, ค่าใช้จ่าย, 61-64,
 69-72, ประเทศเอธิโอเปีย, 59, ระดับ
 ประถม, 1, 5, 8, 9-10, 37, 73,
 ระดับมัธยม, 8-9, 36, 38 การศึกษา
 กานอาชีพ, 73, 98, การสูญเสียเปล่า,
 5-8
 การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จและการวางแผน
 ครอบครัว (ดูประเทศไทย)
 การศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้, 64,
 66, 101-104 (ดูประเทศไทย, บราซิล และ
 โมร็อกโกด้วย)
 การศึกษาผู้ใหญ่ภาคปฏิบัติ, 10
 การศึกษาไม่เป็นทางการ (การศึกษาดาน
 อธิบาย), 12, 40, 124
 การศึกษาอัตราการไค้คืนมา, 120
 การส่งเสริมการเกษตร, 34, 94-97
 (ดูโครงการแพคคาของอฟกานิสถาน,
 โครงการไอเอคี่ฟี่ของอินเดีย โครงการ
 ไออาร์คี่ของเกาหลี, และโครงการไออาร์
 อาร์ไอของฟิลิปปินส์ด้วย)

เกาหลี, สาธารณรัฐ (ใต้) : สำนักงานพัฒนา
ชนบท (โออาร์ที), 66, 67, 69, 95-96
ผู้นำชาวนาอาสาสมัคร, 37, 96

คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ
(ไอแซค), 11, 55, 64, 66, 68

ความทองการกำลังคน, 17, 56

คอป (ศูนย์ฝึกอาชีพเบื้องต้นของประเทศมาลี)
(คูมาลี)

คาร (ศูนย์ฟื้นฟูจิตใจของชาวชนบท) (กูประเทศ
มาลี)

คานากา : การอภิปรายข่าวการเกษตรทาง
วิทยุ, 110

ค่าใช้จ่ายทางการศึกษา, 8, 13, 17, 18,
23, 53-76, ภาระค่าใช้จ่าย, 42, กับทุน,
33-35, 55, 64-65, รายจ่ายของครอบครัว
27-28, ค่าใช้จ่ายโอกาส, 36, 54-55,
114, แนวโน้ม, 75 (กูนลประโยชน์, การ
วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลควย)

คิวบา, 47, โรงเรียนนอกเมือง, 66, 67-68

คีเนีย : สถาบันการศึกษาผู้ใหญ่, 65, การ
เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายระหว่างการศึกษาใน
ระบบโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน
69, ศูนย์ฝึกอบรมชาวนา (เอฟพีซี), 58,
99-100, ศูนย์การบริการเยาวชนแห่งชาติ,
65, 66, 71, โรงเรียนสารพัดช่างในหมู่บ้าน,
65, 66, 71, องค์การสตรี, 68

คูมบัส, ฟิลิป เอช, 8, 59

โคมิลลา (กูบังกลาเทศ)

โคลัมเบีย, 6, 29, โครงการฟื้นฟูวัฒนธรรม
ชาวยาน (แอคโป), 29, 30, 33, 57,
58, 59, 98-99, 101, การบริการชาว
เผ่าหักแห่งชาติ (เสนา), 27, 51, 57
เครื่องมือในการตัดสินใจทางด้านการเกษตร,
18, 119, 121, 122, 123

ชานา : โครงการอภิปรายข่าววิทยุชนบท,
110

จอมบึง, โครงการ (กูอินโดเนเซีย)

จาไมกา : หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่เทียบสาย
สามัญ, 64, คายเยาชน, 65, 66, 67

จีน, สาธารณรัฐประชาชน, 5, 6

ชมรมยุวกสิกร, 64, 66

ชิลี : สถาบันฝึกอบรมแห่งชาติ (ไอเนนเคป), 3

ชุดฝึกฝีมือแรงงาน, 14, 38

ซีเนกัล : ศูนย์ฝึกอบรมชนบท, 35, 58

เซเนก (กูบราซิล)

เซโน (กูบราซิล)

ญี่ปุ่น, 31, บริษัทโครงการงานส่งเสริมอาชีพ
(ซีพีพีซี) 31, สมาคมฝึกอาชีพและ

อุตสาหกรรม 31, สหพันธ์นายจ้าง, 31

คาทอลิก, 30

ทรัพยากรเพื่อการศึกษา, 2, 3, 12, 18, 23,

49, แนวคิด, 23-24, ทางการเงิน,

2, 23-33, ที่ไม่เป็นตัวเงิน, 2, โดยการ

หักเงินก้อน, 31, ที่เป็นวัสดุและอาคารสถาน

ที่, 23-24, 33-35, 57, 64-65, เงิน

บริจาคทางศาสนา, 28-30, เวลา, 12,

23-24, 36-39, 50-58, การโอนค่าใช้จ่าย,

41, โฉมหน้า, และแนวโน้ม, 25-27

เพศชาย, 47, สถาบันการศึกษาผู้ใหญ่, 65,

ศูนย์การศึกษา สหกรณ์และสาขา, 65, 66,

67

ทย, ประเทศ, 1, 8, การประเมินค่าใช้จ่าย

กับผลประโยชน์ของโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อน

ที่ (ผอก) 79-84, การเปรียบเทียบค่าใช้จ่าย

ระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการศึกษา

นอกระบบโรงเรียน 69-75 ค่าใช้จ่ายการศึกษา

ในระบบโรงเรียน 62, การศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรี

และการวางแผนครอบครัว, 66, 103-105,

หลักสูตรการอ่านออกเขียนได้, 66, โรงเรียน

ฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ (ผอก), 35, 37-38,

58-59, 64, 66-67, 71, 79-84, 99,

หลักสูตรเทียบเท่าสายสามัญ, 34, 38, 64,

66, 69, 70

นาว (หนังสือพิมพ์สายคาทอลิกฟิลิปปินส์),

30

เนตรนารี, 66

ไนจีเรีย, เนื้อ : การเปรียบเทียบค่าใช้จ่าย

ระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนกับนอก

ระบบโรงเรียน, 69, โครงการฝึกยกระดับ

ฝีมือช่างและผู้นำการ, 34,

วิก (ศูนย์ปรับปรุงอาชีพ), 35, 58, 64, 77

บรรณานุกรม : โครงการโมบราล (โครงการการ

ศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้) 65,

66, 103-104, การบริการช่างฝึกหัดด้าน

การช่างแห่งชาติ (เซเนก) 31, การบริการ

ช่างฝึกหัดด้านอุตสาหกรรมแห่งชาติ (เซไน),

31

บลาวาร์, มาร์ค, 62

บังคลาเทศ : โครงการโคมิลลา, 67

บุคลาการ, 36, 45, ค่าใช้จ่าย, 61, 66-67,

69, 74

เบนสัน, ชาร์ลส์ เอส, 36

โบสถ์คริสต์เตียน, 29

ประมุข (คูอินโคเนเชีย)

ประสิทธิภาพภายใน, 87, 122 (ดูการวิเคราะห์

ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิภาพ)

กาปีสถาน, 33

เป้าหมายของการศึกษา, 14-15

ผลประโยชน์ของการศึกษา, 13, 18, 89-115,
อัตราส่วนค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์, 86,
113, 120 (ดูค่าใช้จ่าย)

ผลผลิตภายนอก, 86, 122, 132 (ดูผล
ประโยชน์, การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผล
ประโยชน์)

ผอค (โรงเรียนฝึกอาชีพเคลื่อนที่)
ฝรั่งเศส, 31, 33

ฟิลิปปินส์, 30

ฟิลิปปินส์, ประเทศ, 30, สถาบันวิจัย
ระหว่างประเทศ (ไออาร์อาร์ไอ), 58,
100, มูลนิธิบูรณะชนบทฟิลิปปินส์, 30,
ศูนย์สื่อสังคม (เอสซีซี), 30

มออคโค : ค่าใช้จ่ายในโรงเรียนมัธยมศึกษา,
62

มาลี, ประเทศ : ศูนย์ฝึกอาชีพเบื้องต้น (คอป),
65, ศูนย์ฟื้นฟูจิตใจของชาวชนบท (คาร์), 67,
การศึกษานานาชาติเพื่อให้อ่านออกเขียนได้, 66,
การทำโรงเรียนประถมให้เป็นชนบท, 73,
องค์การสตรี, 68, 73

มาลาวี : โครงการพัฒนาที่ดินลิลองเว, 57

มูลนิธิบูรณะชนบทฟิลิปปินส์ (มูลนิธิฟิลิปปินส์)

โมร็อกโก (ดูมาร็อค)

เมืองเขาวงกตไทยภาค (ดูศรีลังกา)

ยูเนสโก (องค์การเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และ
วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 5, 6, 11, 101

รัฐอาหรับ, 5

เรก (ศูนย์การศึกษาระดับ) (ดูอัปเปอร์โลดตา)

โรงเรียนกูรานิก, 28

โรงเรียนนอกเมือง (ดูคิวบา)

โรงเรียนวิทยาศาสตร์, 28

โรงเรียนสำรวจช่างในชนบท (ดูคีเนีย)

ลาตินอเมริกา, 5, 6, 3,

ลูกเสือ, 66

วาล์วเอมซีเอ (สมาคมคริสเตียนหนุ่ม), 66

วิก (ศูนย์ปรับปรุงอาชีพ) (ดูไนจีเรีย)

วิทยาพีธ, รัฐไมซอร์, อินเดีย, 30

เวเนซุเอลา, 31, สถาบันประสานงานการ
ศึกษา (อินช), 31

ไวแซ, จอห์น, 120

ศรีลังกา, 1, ค่าใช้จ่ายของการศึกษาในระบบ

โรงเรียน, 62, เมืองเขาวงกตไทยภาค,
29, 35, 65, 67, 73, โครงการนิคมสร้าง
ตนเอง, 73, ศูนย์ฝึกช่างฝีมือเคลื่อนที่, 67,

โครงการสรรวโทย ศรีมาทาน, 29, 66, 68,
106, องค์การสตรี (ดังนามาธิลาสิทธิ),
66, 68, 106-107

ศูนย์การฝึกอบรมชนบท (คูชีเนกัล)

ศูนย์การศึกษาสหกรณ์ (คูแทนซาเนีย)

ศูนย์ฝึกอบรมชาวนา (คูชีเนีย)

ศูนย์สื่อสังคม (คูฟิลิปปินส์)

สถาบันวางแผนการศึกษาระหว่างประเทศ, 54

สถาบันพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มประเทศ

อัฟริกาของฝรั่งเศส (ไอเนคส์), 110-112

สถาบันวิจัยชาวระหว่างประเทศ (ไออาอาร์ไอ)

(คูฟิลิปปินส์)

สรรวโทย ศรีมาทาน (คูศรีลังกา)

สหภาพโซเวียต, 61

สหรัฐอเมริกา, 31

สหราชอาณาจักร, 31

สำนักงานพัฒนาชนบท (คูเกาหลี่)

สื่อมวลชน, 14, 29, 45, 68, 75,

107-109, การอภิปรายชาวการเกษตรทาง

วิทยุ, 110, ครูที่เลี้ยงอาสาสมัคร, 37,

109, ซักซ้อม, 25, โรงเรียนวิทยุ,

29, 109 (คูโคลัมเบีย โครงการนอกไป

ควาย)

เสนา (คูโคลัมเบีย)

อังกะ (หนังสือพิมพ์รายเดือนของฟิลิปปินส์),
30

อัปเปอร์โวลตา : การเปรียบเทียบค่าใช้จ่าย
ระหว่างการศึกษาระบบโรงเรียนกับการ
ศึกษานอกโรงเรียน 69, ศูนย์การ
ศึกษาชนบท (เรค), 65, 72, 73

อัชานิสถาน : โครงการสินเชื่อการเกษตร
และสหกรณ์ (แพคคา), 57, 69, 97,

ธนาคารเพื่อการเกษตรแห่งชาติ, 97

อัฟริกา, 5, 6, โครงการอภิปรายชาวการ
เกษตรทางวิทยุ, 110

อัฟริกาตะวันตก, 28

อาร์เจนตินา, 33

อินช (คูเวเนซูลา)

อินโดเนเซีย : อำเภอจอมบังในชะวาตะวันออก,
37, 45, โครงการการศึกษสำหรับเยาวชน

จอมบัง, 64, 66, กิจกรรมลูกเสือประมุข, 64

อินเดีย : การอภิปรายชาวการเกษตรทางวิทยุ,
110, โครงการพัฒนาการเกษตรแบบเข้มข้น
(ไอเอคิพี), 96-97

อุทาคู, เมืองในอัปเปอร์โวลตา, 32

เอเซีย, 5, 6

เอเซียตะวันออกเฉียงใต้, 28

เอริโอเปีย: หน่วยพัฒนาทางทหารซิลาลโด

(คาบูกู), 57, 69, โรงเรียนคอปติก, 28,

ยุทธศาสตร์การพัฒนการศึกษา, 59

แอคโป (กูชิลี)

ไอนาแคป (กูชิลี) ;

ไอเอคัฟ (กูอินเคีย)

หลักสูตรเทียบเท่าสายสามัญ, 69 (คุประเทสไทย)

"หน้าที่ในการผลิต" ของการศึกษา, 14, 58

และ 122

ฮอลลัก, จักส์, 61

บัญชีคำศัพท์

ACPO (Accion Cultural Popular)	แอคโป (โครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมชาวบ้าน ประเทศโคลัมเบีย)
Adult Education Institute	สถาบันการศึกษานักใหญ่ ประเทศแทนซาเนีย
Agricultural extension	การส่งเสริมการเกษตร
Agri-Service Afrique	วิชาความรู้การเกษตรในแอฟริกา
Ang Tao	องเตา ชื่อหนังสือพิมพ์รายเดือนของฟิลิปปินส์
benefits of education	ผลประโยชน์ของการศึกษา
Brothers of Christian School Trust	กองทุนคณะบาทหลวงโรงเรียนคริสต์เตียน
Cadre-Service-Afrique	วิชาชีพรู้ทั่วไปในแอฟริกา
CADU (Chillalo Agricultural Development Unit)	คาตู (หน่วยพัฒนาการเกษตรชิลาลิ ประเทศเอธิโอเปีย)
Campeños	ชาวชนบท หรือชาวบ้าน (ภาษาสเปน)
capital costs	ค่าใช้จ่ายต้นทุน ค่าใช้จ่ายลงทุน
CAR (Centre d'Animation Rurale)	ศูนย์ฟื้นฟูจิตใจของชาวชนบท ประเทศมาลี
Charles S. Benson	ชาร์ลส์ เอส เบนสัน
Comilla's Thana Training and Development Center	ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาของโคมิลลา ประเทศบังกลาเทศ

Comprehensive Vocational Training Centres	ศูนย์ฝึกอาชีพแบบผสม
Cooperative Education Centre and Wings	ศูนย์การศึกษาสหกรณ์และสาขาของประเทศแทนซาเนีย
COP (Centre a Orientation Pratique)	คอป (ศูนย์ฝึกอาชีพเบื้องต้น) ของประเทศมาลี
Coptic schools	โรงเรียนคอปติก ในประเทศเอธิโอเปีย
costs	ค่าใช้จ่าย
cost-benefit ratio	อัตราส่วนค่าใช้จ่ายกับผลประโยชน์
cost-effectiveness	ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล
cost-effectiveness analysis	การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผล
costs of education	ค่าใช้จ่ายของการศึกษา
Diyagala Boy's Town	โครงการเมืองเยาวชนไทยภาค ของศรีลังกา
Economic enterprises	กิจการค้าเสรีธุรกิจ
Employment Promotion Projects Cooperation (EPPC)	บริษัทโครงการส่งเสริมการมีงานทำของญี่ปุ่น (อีพีพีซี)
external productivity	ผลผลิตภายนอก
Farm Radio Forum	การอภิปรายชาวการเกษตรทางวิทยุ
Farmer Training Centre (FTC)	ศูนย์ฝึกอบรมชาวนาของคีเนีย
financial resources	ทรัพยากรทางการเงิน

Formal Education	การศึกษาในระบบโรงเรียน
4-H Clubs	ชมรมยุวาสีกร
functional literacy	การศึกษานอกระบบแบบเบ็ดเสร็จ
funds from economic enterprises	เงินจากกิจการทางเศรษฐกิจ
Gangtok	แกงค็อก เมืองหลวงของประเทศภูฏาน
Girl Guide	เนตรนารี
Government Service Agencies	หน่วยงานบริการของรัฐ
household funds	เงินครอบครัว
household payments	รายจ่ายของครอบครัว
IADP (Intensive Agricultural District Program	ไอเอซีพี (โครงการพัฒนาการเกษตรแบบเข้มข้นของอินเดีย
ICED (International Council for Educational Development	ไอเซค (คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ)
INACAP (National Institute of Training	อินแคป (สถาบันฝึกอบรมแห่งชาติ)
INADES (Institute Africain pour lo Development Economique Social)	อินแอดส์ (สถาบันพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมกลุ่มประเทศแอฟริกาของฝรั่งเศส)
INCE (Institute for Educational Cooperation)	อินซ์ (สถาบันประสานงานการศึกษาของประเทศเวเนซุเอลา)
Informal Education	การศึกษาไม่เป็นทางการ

indigenous educational processes	กระบวนการศึกษาแบบพื้นบ้าน
Initial development costs	ค่าใช้จ่ายพัฒนาการเริ่มต้น
Internal factors	องค์ประกอบภายใน
International Institute for Educational Planning	สถาบันวางแผนการศึกษาระหว่างประเทศ
IRRI (International Rice Research Institute)	สถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศ ประเทศฟิลิปปินส์
Jacques Hallak	จักส์ ฮอลลัก
Japanese Employer's Federation	สหพันธ์นายจ้างญี่ปุ่น
Japan Industrial and Vocational Training Association	สมาคมฝึกอาชีพและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น
John Vaizey	จอห์น ไวเซย์
Jembang youth education Project	โครงการการศึกษาเยาวชนจอมบึง ชะวาทะวันออก
Lanka Mahila Samiti	สมาคมสตรีศรีลังกา
Lilongwe Land Development Program	โครงการพัฒนาที่ดินลิลงเว ของประเทศมาลี
literacy programs	หลักสูตรการศึกษายุ้ยใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้
manpower requirements	ความต้องการกำลังคน
marginality of nonformal education	การกุ่มทุนของค่าใช้จ่ายด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน
Mark Blaug	มาร์ค บลาวก

mass media facilities	สิ่งอำนวยความสะดวกทางสื่อมวลชน
MOBRAL (Brazil literacy movement)	โมบรอล (โครงการการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ของบราซิล)
money costs	ค่าใช้จ่ายเป็นต้นทุน
MTTS (Mobile Trade Training School)	มตต. (โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ของประเทศไทย)
multipurpose programs	โครงการเอนกประสงค์
National Youth Service	การบริการเยาวชนแห่งชาติของคีเนีย
Nonformal Education	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
Now	นาว ชื่อวารสารรายคาบของฟิลิปปินส์
Office of Rural Development (ORD)	สำนักงานพัฒนาชนบทของสาธารณรัฐเกาหลี (โซอาร์ล)
opportunity costs	ค่าใช้จ่ายโอกาส ค่าใช้จ่ายพึงได้
Ouangadougou	เมืองอูากาดูกู ประเทศอัปเปอร์โวลตา
out-of-school education	การศึกษานอกโรงเรียน
PACCA (Program for Agricultural Credit and Cooperation in Afghanistan)	แพคคา (โครงการสินเชื่อเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ในอัฟกานิสถาน)
Philip H. Coombs	ฟิลิป เอช. คัมบส์
Physical resources	ทรัพยากรที่เป็นวัสดุและอาคารสถานที่

Private contributions	เงินบริจาคเอกชน
Production function	หน้าที่ในการผลิตของการศึกษา
PRRM (Philippine Rural Reconstruction Movement)	มูลนิธิบูรณะชนบทของฟิลิปปินส์
public funds	เงินของรัฐ
public revenue	เงินงบประมาณ
Quranic schools	โรงเรียนคุรานิก
RATC (Rural Artisan Training Centre)	ศูนย์ฝึกหัดช่างชนบทของบราซิล
rate of return	อัตราการได้คืนมา
rate-of-return studies	การศึกษาอัตราการได้คืนมา
real costs	ค่าใช้จ่ายจริง
REC (Rural Education Centre)	רכז (ศูนย์การศึกษาชนบท) ของอัปเปอร์ไวโตน
recurrent education	การศึกษายุ่งใหญ่ภาคปรกติ
recurrent costs	ค่าใช้จ่ายดำเนินการ
resource mobilization	การระดมทรัพยากร
Sarvedava Shramadana	โครงการสรรวโทยัสรามาทานของศรีลังกา
self-instruction	การศึกษาคายตนเอง
SENA (National Apprenticeship Service)---Service Nacional de Appendizeji	เสนา (โครงการบริการช่างฝึกหัดแห่งชาติของประเทศโคลัมเบีย)

SENAC (National Commercial
Apprenticeship Service)

เซเนค (โครงการบริการช่างฝึกหัดด้านการค้าแห่งชาติ
ของบราซิล)

SENAI (National Industrial
Apprenticeship Service)

เซไน (โครงการบริการช่างฝึกหัดด้านอุตสาหกรรม
แห่งชาติของบราซิล)

Service Ferminine

วิชาชีพสำหรับสตรี

self-financing

การหาค่าใช้จ่ายช่วยเหลือ

Social Communication Centre

ศูนย์สื่อสารสังคมของฟิลิปปินส์

Tagalog

ตากาล็อก (ภาษาพื้นเมืองฟิลิปปินส์) ประเทศ

Unesco (United Nations Educational,
Scientific and Cultural
Organization)

ยูเนสโก (องค์การเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์
และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ)

Upper Volta

ประเทศอัปเปอร์โวลตา

VIC (Vocational Improvement Centre)

(วิก) ศูนย์ปรับปรุงอาชีพของไนจีเรีย

Vidyapeeth, Mysore

โครงการวิทยาพีธ ในรัฐไมซอร์

Village polytechnics

โรงเรียนสารพัดช่างในหมู่บ้าน

YMCA (Young Men's Christian
Association)

สมาคมคริสเตียนหนุ่ม

Volunteer Funds

เงินบริจาค.

ประวัติผู้เขียน

มันซูร์ อาห์เมค เป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายยุทธศาสตร์การศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ (ICED) เคยสอนอยู่ที่สถาบันการศึกษาและวิจัยมหาวิทยาลัยอัสสัม ประเทศบังกลาเทศ เป็นเวลาหลายปี และเคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าหน่วยปฏิบัติการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ประเทศปากีสถาน

ดร. อาห์เมค เป็นนักวิจัยสำคัญคนหนึ่งในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ โรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ และเป็นผู้แต่งร่วมหนังสือสองเล่ม ซึ่งเป็นผลงานที่ไต่จากการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวคือ วิถีทางเรียนรู้ใหม่สำหรับเด็กและเยาวชนในชนบท (New Paths to Learning for Rural Children and Youth) กับการแก้ปัญหาความยากจนในชนบทโดยใช้การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Attracting Rural Poverty-How Nonformal Education Can Help) นอกจากนี้ยังเป็นบรรณาธิการร่วมกับฟิลิป เอช. คูมส์ส ในการรวบรวมการศึกษาเฉพาะกรณีเรื่อง การศึกษาเฉพาะกรณีสำหรับนักวางแผนการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท (Education for Rural Development : Case Studies for Planners)

ดร. อาห์เมค ได้รับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยอัมเบรียนที่ไบรุต (American University of Beirut) ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยอัสสัม และการศึกษาดุษฎีบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยนอร์เธิร์นโคโลราโด และศึกษาในชั้นหลังปริญญาเอกที่คณะกรรมการปกครองและต่างประเทศวูดร็อบ วิลสัน มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน (Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University).

ประวัติย่อ

เริ่มเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521 39 16

สังกัดคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้รับตำแหน่งทางวิชาการเป็น
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2523 ปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร โคตรบรรเทา
 เป็นผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา คณะศึกษาศาสตร์ และเป็นอาจารย์สอนวิชาการศึกษามัธยมศึกษา
 การศึกษานอกระบบโรงเรียน การบริหารการศึกษาในระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา นอกจากนี้
 ยังเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาอังกฤษ และภาษาเยอรมันในมหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร โคตรบรรเทา ได้รับการแต่งตั้งจากคณะ และมหาวิทยาลัย
 ให้เป็นผู้ประสานงานวิเทศสัมพันธ์ และเป็นกรรมการทางวิชาการร่วมกับสถาบันอื่น ๆ อาทิ เช่น
 เป็นคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาของอาเซียน โครงการระบบสารสนเทศทางด้านการศึกษา
 กรรมการกำหนดแนวทางการป้องกันยาเสพติด กลุ่มเยาวชนนอกสถานศึกษา กรรมการประเมินผล
 ความช่วยเหลือยูนิเซฟด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน กรรมการในโครงการร่วมพัฒนาหมู่บ้านชายแดน
 ไทย จันทบุรี และ กรรมการเฉพาะกิจของ อธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นผู้
 สอนเสริมและเขียนตำราเรียนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นต้น

ก่อนเข้ารับราชการในมหาวิทยาลัย ผู้แปลเคยทำงานในองค์การระหว่างประเทศหลายแห่ง คือ
 เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาขององค์การช่วยเหลือระหว่างประเทศของอเมริกา (ยูเสก) ประจำ
 ประเทศไทย เป็นเวลากว่าแปดปี เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีศึกษา
 แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซีเมส) นอกจากนี้ยังเคยเป็นครูสอนในโรงเรียนเอกชน และโรงเรียน
 การศึกษามัธยมศึกษาอื่นหลายแห่ง

ผู้แปลได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการมัธยมศึกษา พ.ศ. 2506 และครุศาสตร
 มหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา พ.ศ. 2515 จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับปริญญาเอก
 (Ph.D.) ในสาขาวิชาการบริหารการศึกษา ซึ่งเน้นหนักการศึกษามัธยมศึกษา และการศึกษานอกระบบจาก
 มหาวิทยาลัย โอเรกอน (University of Oregon, U.S.A.)

ในชีวิตการศึกษา ผู้แปลเคยได้รับทุนการศึกษา และรางวัลเรียนดีหลายครั้ง อาทิเช่น ได้รับทุนมูลนิธิฟอร์ด และมหาวิทยาลัยโอเรกอน เพื่อไปศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ได้รับรางวัล นักศึกษานานาชาติดีเด่นจากมหาวิทยาลัยโอเรกอน ได้รับทุนพัฒนาบุคลากรขององค์การยูเนสโก ทุนการศึกษาในระดับปริญญาตรี และทุนนักเรียนฉลาดในระดับมัธยมศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ

สำหรับการเดินทางไปต่างประเทศนั้น ผู้แปลเคยได้รับทุนไปศึกษาทำงานในต่างประเทศหลายครั้ง เช่น อเมริกา และยุโรป และเมื่อเดือนตุลาคม - พฤศจิกายน 2523 ได้รับทุนจาก บริติชเคาน์ซิล และทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อไปปฏิบัติงานการศึกษานานาชาติในสหราชอาณาจักร

